

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI**

**ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ KONUSUNDA HAZIRLANAN BİR
PSİKO-EĞİTİM PROGRAMININ ÖĞRETMENLERİN
FARKINDALIK DÜZEYLERİNE ETKİSİ**

DOKTORA TEZİ

Tuğba TÜRKKAN

**TRABZON
Şubat, 2022**

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI**

**ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ KONUSUNDA HAZIRLANAN BİR
PSİKO-EĞİTİM PROGRAMININ ÖĞRETMENLERİN
FARKINDALIK DÜZEYLERİNE ETKİSİ**

Tuğba TÜRKKAN
ORCID: 0000 - 0002 - 3955 - 6597

**Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nce Doktora Unvanı Verilmesi İçin
Kabul Edilen Tezdir.**

Tezin Danışmanı
Prof. Dr. Hatice ODACI
ORCID: 0000 - 0002 - 2080 - 6269

TRABZON
Şubat, 2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Trabzon Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

Tuğba TÜRKKAN

07 / 02 / 2022

ÖN SÖZ

Bu araştırmada çocuk istismarı ve ihmali konusunda hazırlanan bir psiko-eğitim programının risk grubunda bulunan bölgelerde çalışan öğretmenlerin farkındalık düzeylerine etkisi incelenmiştir. Yapılan çalışma ile öğretmenlerin, çocukların kişiliği, gelişimi ve yaşam kalitesine ciddi zararlar verdiği belirlenen çocuk istismarı olgusuna yönelik bilgi düzeyi ve müdahale yöntemleri konusunda yetkinlik düzeylerinin artacağı ve koruyucu-önleyici ruh sağlığı hizmetlerine katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Lisansüstü eğitim hayatım boyunca ve tez çalışmam sırasında ilgi ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim, yaşadığım her zorlukta gülyüzü ile hep yanımda olan, sabırlı ve anlayışlı tutumu ile beni her daim gelişmeye ve araştırmaya teşvik eden, bu çalışmamın ortaya çıkmasını sağlayan, akademik bilgi birikiminin yanı sıra insani değerlerini her zaman örnek aldığım sevgili tez danışmanım Prof. Dr. Hatice ODACI'ya sonsuz teşekkür eder ve şükranlarımı sunarım.

Tez izleme sürecimde benden desteklerini esirgemeyen, engin bilgi ve deneyimlerinden faydalandığım ve tezime değerli katkıları olan hocalarım Prof. Dr. Erhan DURUKAN ile Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KALYON'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca Trabzon Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nün değerli hocalarına ve araştırma görevlilerine şükranlarımı sunuyorum.

Akademik çalışmalarında yardımını esirgemeyen ve manevi desteğini her zaman hissettiğim değerli arkadaşım Kenan BÜLBÜL'e çok teşekkür ederim. Akademik bilgisi, önerileri ve manevi desteğiyle yanımda olan sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Feridun KAYA'ya teşekkür ederim. Lisansüstü eğitim hayatım boyunca arkadaşlığı ve desteğini benden esirgemeyen Dr. Arş. Gör. Fatih AYDIN' a minnettarlığımı sunarım.

Ayrıca, bugünkü başarılarımın en büyük mimarı olan, her kararında arkamda duran, kızları olmaktan onur duyduğum canım aileme sonsuz minnet ve şükranlarımı sunarım.

Şubat, 2022

Tuğba TÜRKKAN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
1. GİRİŞ	1
1. 1. Araştırmanın Amacı.....	4
1. 1. 1. Araştırmanın Denenceleri	5
1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	5
1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1. 4. Araştırmanın Varsayımları.....	6
1. 5. Tanımlar	6
2. LİTERATÜR TARAMASI	8
2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	8
2. 1. 1. Çocukluk Çağı İstismar Yaşantıları	8
2. 1. 1. 1. Çocuk Kavramı	8
2. 1. 1. 2. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Tanımı	9
2. 1. 1. 3. Tarihçe	11
2. 1. 1. 4. Epidemiyoloji.....	14
2. 1. 1. 5. Çocuk İstismarının Türleri.....	16
2. 1. 1. 5. 1. Fiziksel İstismar.....	16
2. 1. 1. 5. 2. Duygusal İstismar	19
2. 1. 1. 5. 3. Cinsel İstismar	21
2. 1. 1. 5. 4. İhmal	23
2. 1. 1. 6. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Etkileri.....	25
2. 1. 1. 7. Çocuk İstismarında Risk Faktörleri	26
2. 1. 1. 7. 1. Çocuğa İlişkin Faktörler	27
2. 1. 1. 7. 2. Ebeveynlere ve Bakıcılara İlişkin Faktörler	28
2. 1. 1. 7. 3. Aile Faktörleri.....	29
2. 1. 1. 7. 4. Çevresel ve Toplumsal Faktörler	30

2. 1. 1. 8. Çocuk İstismarını Açıklamaya Yönelik Kuramlar.....	31
2. 1. 1. 8. 1. Psikiyatrik Model.....	31
2. 1. 1. 8. 2. Sosyal - Durumsal Model	31
2. 1. 1. 8. 3. Sosyal-Etkileşim Modeli.....	32
2. 1. 1. 8. 4. Sosyal Öğrenme Modeli	33
2. 1. 1. 8. 5. Ekolojik Model	33
2. 1. 1. 9. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Önlenmesi	34
2. 1. 1. 10. Konuyla İlgili Yapılan Araştırmalar	36
2. 2. Literatür Taraması Sonucu.....	42
3. YÖNTEM.....	44
3. 1. Araştırma Modeli	44
3. 1. 1. Araştırma Deseninin Oluşturulma Sürecinde Dikkate Alınan İç ve Dış Geçerlikler.....	45
3. 1. 2. İşlem Yolu.....	47
3. 2. Araştırma Grubu	48
3. 3. Veri Toplama Araçları	50
3. 3. 1. Ölçek Geliştirme Aşamasında Kullanılan Veri Toplama Araçları.....	50
3. 3. 1. 1. Demografik Bilgi Formu	50
3. 3. 1. 2. Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeği.....	50
3. 3. 1. 3. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanınmasına Yönelik Ölçek	51
3. 3. 2. Deneysel Aşamada Kullanılan Veri Toplama Araçları.....	51
3. 3. 2. 1. Demografik Bilgi Formu	51
3. 3. 2. 2. Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö).....	51
3. 3. 3. Veri Toplama Süreci	51
3. 4. Çocuk İstismarı ve İhmali Psiko-Eğitim Programının Geliştirilmesi	52
3. 5. Verilerin Analizi	55
4. BULGULAR	56
4. 1. Çalışma Grubunun Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Yeterlik Öz-Değerlendirmeleri	56
4. 2. Çalışma Grubunun Olası Bir İstismar Durumunda Bildirim Yapmaya Yönelik Düşüncelerine İlişkin Bulgular	57
4. 3. Çalışma Grubunun Olası Bir İstismar Durumunda Bildirim Yapacakları Kurumlara İlişkin Bulgular	57
4. 4. Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeğinin (ÇİF-Ö) Geliştirilmesi	58
4. 4. 1. İhtiyacın Belirlenmesi ve Literatür Taraması	58
4. 4. 2. Madde Havuzunun Oluşturulması, Uzman Görüşünün Alınması, Ölçeğe İlk Şeklinin Verilmesi.....	58
4. 4. 3. Pilot Uygulama	59

4. 4. 4. ÇİF-Ö Yapı Geçerliği.....	59
4. 4. 4. 1. Açımlayıcı Faktör Analizi	59
4. 4. 4. 1. 1. Çalışma Grubu 1	60
4. 4. 4. 1. 2. ÇİF-Ö Açımlayıcı Faktör Analizi	61
4. 4. 4. 2. Doğrulatoryıcı Faktör Analizi	63
4. 4. 4. 2. 1. Çalışma Grubu 2	63
4. 4. 4. 2. 2. ÇİF-Ö Doğrulatoryıcı Faktör Analizi.....	64
4. 4. 5. ÇİF-Ö Birleşim ve Ayrışım Geçerliği.....	66
4. 4. 6. Ölçüt Bağıntılı Geçerlik.....	68
4. 4. 7. Güvenirlik Analizleri	71
4. 4. 8. ÇİF-Ö Madde Analizleri	72
4. 4. 9. Faktörlerin İsimlendirilmesi.....	73
4. 4. 10. Ölçeğin Değerlendirilmesi	73
4. 5. Çocuk İstismarı ve İhmali Psiko-Eğitim Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular	75
4. 5. 1. Ön Analizler.....	75
4. 5. 2. Çocuk İstismarı ve İhmali Psiko-Eğitim Programının Etkililiğine İlişkin Bulgular.....	76
5. TARTIŞMA	79
5. 1. Öğretmenlerin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Eğitim Alma Durumları ve Çocuk İstismarı Olguları Konusunda Öz-Yeterlik Değerlendirmelerine İlişkin Bulguların Tartışılması	79
5. 2. Öğretmenlerin Olası Bir İstismar Vakasında Bildirim Yapmaya Yönelik Düşüncelerine İlişkin Bulguların Tartışılması	81
5. 3. Çocuk İstismarı ve İhmali Psiko-Eğitimi Programının Etkililiğine İlişkin Bulguların Tartışılması	83
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	87
6. 1. Sonuçlar	87
6. 2. Öneriler	87
6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler.....	87
6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler	88
7. KAYNAKLAR.....	90
8. EKLER.....	112
9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ	143

ÖZET

Çocuk İstismarı ve İhmali Konusunda Hazırlanan Bir Psiko-Eğitim Programının Öğretmenlerin Farkındalık Düzeylerine Etkisi

Çocuklara yönelik şiddet ve istismar, dünya çapında gençlerin önemli bir bölümünü etkileyen küresel bir endişe kaynağıdır. Çocuğun gelişim alanlarını engelleyen ve iyi olma halini olumsuz etkileyen davranış ve tutumlar çocuk istismarı olarak değerlendirilmektedir. Çocuk istismarına ilişkin yürütülen epidemiyolojik araştırmalar, durumun tüm toplumlarda yıkıcı bir sosyal sorun olduğuna işaret etmektedir. Bu noktada çocuk istismarı olgusuna yönelik donanımlı profesyoneller yetiştirilmesi ortaya önemli bir hedef olarak çıkmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerini arttırmak amacıyla hazırlanan psiko-eğitim programının etkililiğini sınamaktır. Bu kapsamda deney grubuna çocuk istismarı ve ihmali psiko-eğitim programı uygulanmıştır. Program uygulanmaya başlanmadan önce deney ve kontrol grubuna araştırmanın amaçları kapsamında geliştirilen ve geçerliği, güvenirliği kanıtlanmış Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö) aracılığıyla ön test uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın ilerleyen basamaklarında kontrol grubuna yönelik herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Deney grubuna uygulanan psiko-eğitim programı yaklaşık 100-120 dakika süren çevrimiçi 10 oturumdan oluşmuş ve haftada bir oturum olmak üzere gerçekleştirilmiştir. Deney grubunda yürütülen oturumların tamamlamasının ardından her iki gruba da ÇİF-Ö ile son-test uygulaması yapılmıştır. Ayrıca izleyen üçüncü ayda psikoeğitimin etkililiğinin kararlılığını belirlemek üzere gruptan izleme ölçümleri alınmış ve bu kapsamda analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, deney ve kontrol grubundaki katılımcıların büyük kısmının lisans eğitimleri boyunca çocuk istismarına yönelik eğitimler almadıkları bulunmuştur. Bununla birlikte, öğretmenlerin önemli bir bölümünün çocuk istismarı ve ihmali konusunda kendisini yeterli görmediği ve her iki grubunda bu konuda bilgi almaya istekli olduğu belirlenmiştir. Çalışmada öğretmenlerin olası bir istismar durumunda bildirim yapmaya yönelik görüşleri de incelenmiştir. Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların neredeyse tamamına yakını herhangi bir istismar veya ihmal vakasıyla karşılaşmaları durumunda yasal olarak bildirim yapacaklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda iki ayrı zaman diliminde gerçekleştirilen ölçümlere ait verilerin analizi sonucunda ise psiko-eğitim programına katılan öğretmenlerin çocuk istismarı olgusuna yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinin öntest-sontest puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca psiko-eğitim programı uygulanan deney grubu ile bir eğitim programı uygulaması yapılmayan kontrol grubu öğretmenlerinin öntest-sontest fark puanları arasında da anlamlı bir farklılık olduğu ve deney grubunun öntest-sontest fark puanlarının kontrol grubunun öntest-sontest fark puanlarından anlamlı bir şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir. Ek

olarak, eğitim programının tamamlanmasından üç ay sonra yapılan izleme testi ölçümlerinde psiko-eğitimin etkililiğinin korunduğı görölmüşür. Bu sonuçlar doğrultusunda, çocuk istismarı ve ihmali konusunda hazırlanan psiko-eğitim programının öğretmenlerin çocuk istismarı olgusuna yönelik bilgi ve farkındalıklarını geliştirmede etkili olduğı ayrıca uygulamanın etkisinin eğitim sonrasında da devam ettiğı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk İstismarı, Çocuk İhmali, Psiko-Eğitim, Öğretmenler

ABSTRACT

The Effect of a Psycho-Education Program on Child Abuse and Neglect on the Awareness Levels of Teachers

Violence and abuse against children is a global concern affecting a significant proportion of young people worldwide. Behaviors and attitudes that hinder the child's development areas and negatively affect his well-being are considered child abuse. Epidemiological studies about child abuse indicate that the situation is a destructive social problem in all societies. At this point, training well-equipped professionals for the phenomenon of child abuse emerges as an important goal.

The purpose of this research is to test the effectiveness of the psycho-education program prepared to increase teachers' knowledge and awareness about child abuse and neglect. In this context, a child abuse and neglect psycho-education program was applied to the experimental group. Before the program was implemented, a pre-test was applied to the experimental and control groups through the Child Abuse Awareness Scale (ÇİF-Ö), which was developed within the scope of the research purposes and whose validity and reliability were proven. At the later stages of the study, no intervention was made for the control group. The psycho-education program applied to the experimental group consisted of 10 online sessions lasting approximately 100-120 minutes and was carried out as one session per week. After the sessions conducted in the experimental group were completed, a post-test was administered to both groups by using Child Abuse Awareness Scale. In addition, in the third month following, follow-up measurements were taken from the groups to determine the stability of the effectiveness of psychoeducation and analyzes were carried out in this context. As a result of the research, it was found that the majority of the participants in the experimental and control groups did not receive training on child abuse and neglect during their undergraduate studies. However, it was determined that a significant part of the teachers did not consider themselves sufficient in terms of child abuse and neglect and both groups were willing to receive information about this topic. In study, the opinions of teachers on reporting in case of possible abuse were also examined. Almost all of the participants in the experimental and control groups stated that they would legally report if they encountered any abuse or neglect. As a result of the analysis of the data belonging to the measurements carried out in two different time periods for the purposes of the research, it was found that there was a significant difference between the pretest-posttest scores of the knowledge and awareness levels of the teachers participating in the psycho-education program about the phenomenon of child abuse. In addition, it was found that there was a significant difference between the pretest-posttest difference scores of the teachers in the experimental group in which the psycho-education program was applied, and the control group which did not apply a training program. It was determined that the pretest-posttest difference scores of the

experimental group were significantly higher than the pretest-posttest difference scores of the control group. Furthermore, it was observed that the effectiveness of psycho-education was preserved in the follow-up test measurements performed three months after the completion of the training program. In line with these results, it may be said that the psycho-education program on child abuse and neglect is effective in improving teachers' knowledge and awareness of the phenomenon of child abuse, and the effect of the implementation continues after the training.

Keywords: Child Abuse, Child Neglect, Psycho-Education, Teachers

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Araştırma Deseni	45
2.	Çalışma Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	48
3.	Çalışma Grubunun Cinsiyet, Yaş, Branş ve Kıdem/Hizmet Yılı Bilgileri	49
4.	Çalışma Grubunun Medeni Durumu ve Çocuk Sahibi Olma Bilgiler.....	49
5.	Psiko-eğitim Programı İçeriği	54
6.	Çalışma Grubunun Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Yeterlik Öz-Değerlendirmeleri.....	56
7.	Çalışma Grubunun Olası Bir İstismar Durumunda Bildirim Yapmaya Yönelik Düşüncelerine İlişkin Bulgular.....	57
8.	Çalışma Grubunun Olası Bir İstismar Durumunda Bildirim Yapacakları Kurumlara İlişkin Bulgular.....	58
9.	ÇİF-Ö Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları	62
10.	ÇİF-Ö Toplam ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler.....	63
11.	ÇİF-Ö Birinci Düzey DFA Madde Faktör Yük Değerleri.....	64
12.	ÇİF-Ö Uyum İyiliği İndeksleri	64
13.	Standardize Faktör Yükleri ve Faktörlerin AVE, CR, MSV, ASV Değerleri	67
14.	ÇİF-Ö Ölçüt Bağıntılı Geçerlik	69
15.	ÇİF-Ö Cronbach Alpha İç Tutarlık Katsayıları.....	71
16.	ÇİF-Ö Madde Analizi.....	72
17.	Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö).....	74
18.	Deney ve Kontrol Gruplarının Farklı Ölçüm Zamanlarındaki Tanımlayıcı İstatistik Değerleri	75
19.	Deney ve Kontrol Gruplarının ÇİF-Ö Ön-test, Son-test ve İzleme Puan Ortalamalarına İlişkin Çok Değişkenli Testler Sonucu.....	76
20.	Deney ve Kontrol Gruplarının Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Düzeyleri Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puan Ortalamalarına İlişkin Gruplararası Etki Testi Sonuçları	77

21.	Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Düzeyine Yönelik Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	ÇİF-Ö Yamaç Birikinti Grafiği	61
2.	ÇİF-Ö birinci düzey çok faktörlü DFA sonuçları (standart katsayılar)	65
3.	ÇİF-Ö ikinci düzey çok faktörlü DFA sonuçları (standart katsayılar)	66

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik No</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Deney ve Kontrol Gruplarının ÇİF-Ö Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puan Ortalamaları Değişimleri	77

KISALTMALAR LİSTESİ

WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
APA	: Amerikan Psikologlar Birliği
ISPCAN	: Uluslararası Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği
CDC	: Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi
NSPCC	: Ulusal Çocuklara Karşı Zulüm Önleme Derneği
TSSB	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
Fİ	: Fiziksel İstismar
Dİ	: Duygusal İstismar
Cİ	: Cinsel İstismar
İH	: İhmal
DBF	: Demografik Bilgi Formu
ÇİF-Ö	: Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği

1. GİRİŞ

Tüm çocuklar, küçük yaşları ve gelişen yetenekleri nedeniyle olumsuz etkilere ve 'riskli' davranışlara karşı daha açık ve savunmasızdırlar. Buna rağmen pek çok çocuk her gün şiddet, istismar, ihmal, sömürü, dışlanma ve/veya ayrımcılıkla karşı karşıya kalmakta ve çocuğa yönelik şiddet sınır tanımamaktadır. Bu tür ihlaller çocukların hayatta kalma, büyüme ve gelişme fırsatlarını da sınırlamaktadır. Ayrıca araştırmalar, çocuklara kötü muamelelerin çocuklarda ve ailelerde olumsuz ruh sağlığı sonuçlarıyla ilişkili olduğunu ve bu olumsuz etkilerin ömür boyu sürebileceğini göstermektedir (Goemans, Viding, & McCrory, 2021; Kisely vd., 2018). Çocuk üzerindeki etkisine ek olarak, çocuk istismarı ve ihmali, toplumlar üzerinde de geniş etkilere sahiptir. Bu nedenle ruh sağlığı profesyonelleri için özellikle son yıllarda büyük bir endişe kaynağı olan çocuklara yönelik istismarı ve kötü muameleyi önlemek, çocukların güvenliğini ve sağlıklı gelişimini sürdürmelerini sağlamak, aileler, toplumlar, çocuklarla çalışan profesyoneller ve hükümetler için önemli bir sorumluluktur.

Çocuklara kötü muamele hem kısa hem de uzun vadede psikolojik etkileri bulunan travmatik bir olay olarak kabul edilmektedir (Thoma, Bernays, Eising, Maercker, & Rohner, 2021). Çeşitli araştırmalarda istismarın çocukluk ve yetişkinlik dönemini etkileyen, hatta yaşlılığa kadar devam eden olumsuz psikolojik, somatik ve sosyal sonuçları olduğu bildirilmektedir (Dye, 2018; Lueger-Schuster vd., 2018). Klinik ve anket çalışmaları, genel olarak, çocukluk çağı travmasının zihinsel bozukluklar açısından önemli bir risk faktörü olduğunu göstermektedir (Subic-Wrana vd., 2011). Öyle ki Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve diğer araştırmacılar tarafından yapılan incelemeler, çocuk istismarından kaynaklanan olumsuz sağlık sonuçlarının, küresel hastalık yükünün önemli bir bölümünü oluşturduğunu ortaya koymuştur (Gilbert vd., 2009). Ayrıca, çocuk istismarına ilişkin yürütülen epidemiyolojik araştırmalar, durumun tüm toplumlarda yıkıcı bir sosyal sorun olduğuna işaret etmektedir. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü (2020) raporuna göre dünya çapında 300 milyon çocuk, ebeveynleri ve bakıcıları tarafından düzenli olarak fiziksel cezaya ve/veya psikolojik şiddete maruz kalmakta ve 20 yaşın altındaki 120 milyon kız ve genç kadın, zorla bir tür cinsel istismara uğramaktadır.

Çocuklara uygulanan kötü muamele biçimleri; fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ve ihmal olarak dört grupta değerlendirilmektedir. Belirlenmesi ve tanı konması en kolay istismar türü olduğu ifade edilen fiziksel istismar, önemli veya şiddetli ağrıya neden olan, fiziksel kanıt bırakan, fiziksel işlevi bozan veya çocuğun güvenliğini önemli ölçüde tehlikeye atan bedensel yaralanma olarak ifade edilmektedir (Finkelhor, & Korbin, 1988). Ebeveynleri tarafından fiziksel olarak istismar edilen çocukların kısa ve uzun vadeli sayısız sonuçla karşı karşıya olduğu, fiziksel yaralanma ve ölüm olasılığının yanı sıra, bu istismar türüne maruz kalan çocukların, istismara uğramayan çocuklara göre

bilişsel eksiklikler, zayıf akademik performans, düşük öz saygı gibi bir dizi psikososyal problem yaşama olasılığının daha yüksek olduğu bildirilmektedir (Brittain, 2006). Ayrıca anti-sosyal davranış ve TSSB dahil olmak üzere fiziksel istismarın yetişkin psikopatolojisi ile ilişkili olduğu ve bu istismar türüne maruz kalan çocukların artmış duygu düzensizliği (örneğin, artan duygusal kararsızlık ve olumsuzluk) sergilediği belirlenmiştir (DiLillo, Perry, & Fortier, 2006). Ek olarak çocuğun fiziksel istismarı, akran saldırganlığı dahil olmak üzere çeşitli kişilerarası şiddet türleri ve şiddet içeren suçlar için bir risk faktörü olarak tanımlanmıştır (Stewart, Livingston, & Dennison, 2008).

Çocuklukta duygusal istismar “çocukla hiçbir fiziksel temas gerektirmeyen, zararlı etkileşim kalıplarıyla karakterize edilen bir bakıcı-çocuk ilişkisi” olarak tanımlanır (Glaser, 2002). Duygusal kötü muamelenin en az iki boyutu olduğu belirtilir: istismar boyutu (düşmanlık içeren ebeveynlik) ve ihmal boyutu (ihmal eylemleri) (kayıtsız ebeveynlik) (Baker & Festinger, 2011). Çocuk istismarına ilişkin literatür değerlendirildiğinde, duygusal istismarın diğer istismar biçimlerinin altında yatan bir özellik olduğu ve daha ciddi gelişimsel, sosyal ve psikolojik zarara yol açabileceği birçok çalışmada vurgulanmaktadır (Taillieu, Brownridge, Sareen, & Afifi, 2016). Duygusal kötü muamele yaşamın ilerleyen dönemlerinde depresyon, kaygı (Gardner, Thomas, & Erskine, 2019), madde bağımlılığı bozuklukları (Rosenkranz, Muller, & Henderson, 2012), düşük benlik saygısı (Debowska, & Boduszek, 2017) ve düşük yaşam kalitesine (Bruce, Heimberg, Blanco, Schneier, & Liebowitz, 2012) neden olabilmektedir.

Çocuklukta cinsel istismar, büyük bir topluluk endişesi konusu olan karmaşık bir yaşam deneyimidir (Jackson & Deye, 2015). Bu tür bir istismar, bir yetişkinin veya önemli ölçüde daha büyük bir çocuğun cinsel tatmini için yasal rıza yaşından önce bir çocukla gerçekleştirdiği cinsel bir temas/faaliyet olarak tanımlanabilir (Johnson, 2004). Bununla birlikte, böyle bir tanımın kesin detayları hakkında, örneğin yaş veya olgunlaşma farkının ne kadar büyük olması gerektiği konusunda, evrensel bir anlaşma yoktur. Ancak, bireysel ve kültürel faktörler tanımlara yön vermede önemli görünmektedir. Gerçek uygulamada ortaya çıkan yaygın durum türlerinin çoğu hakkında genel bir uluslararası anlaşma vardır: yetişkinler ve ergenlik öncesi dönemde bulunan (prepubertal) çocuklar arasındaki cinsel eylemler, ebeveynler ve yavruları arasındaki cinsel eylemler ve çocuklara karşı güç ve şiddet kullanarak gerçekleşen cinsel eylemler çocuğun cinsel istismarı kapsamında değerlendirilmektedir (Finkelhor, 2019). Konuyla ilgili gerçekleştirilen araştırmalar çocukluk çağında cinsel istismara maruz kalan bireylerin, yetişkinlik döneminde psikolojik bir bozukluk geliştirme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Gerçekleştirilen çalışmalar, çocuklukta cinsel istismara maruz kalmanın, depresyon, anksiyete, anti-sosyal davranışlar, madde kullanımı, intihar ve diğer psikiyatrik problemler gibi artan zihinsel sağlık ve uyum sorunları ile ilişkili olduğu sonucuna varmıştır (Almuneef, 2021; Noll, 2021; Subic-Wrana vd., 2011). Ayrıca cinsel istismar mağdurlarının, çift tatminsizliği de dahil olmak üzere ilişkisel problemlerle ilişkili

güvensiz bağlanma temsilleri geliştirme riski altında olduğu ileri sürülmektedir (Watson, & Halford, 2010). Bununla birlikte bu sonuçların çocuğun yaşı ve gelişim düzeyi, maruz kaldığı cinsel eylemin biçimi, süresi ve kronikliği, fail tarafından tehdit edilme ve suçluluk duygusu gibi durumlar açısından farklılaşabileceği ifade edilmektedir (Johnson, 2004).

Çocuk ihmali, bir ebeveynin veya bakıcının günlük yaşamın temel fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra çocuklar için duygu, güvenlik ve eğitim ihtiyaçlarının yerine getirilmesini sağlayamaması olarak tanımlanmaktadır (Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg, & van Ijzendoorn, 2013). Çocuk ihmali, 1950' lerin başlarında farklı bir kötü muamele türü olarak görülmeye başlanmıştır (Dubowitz vd., 2005). İhmal, çocuklara kötü muamelenin en yaygın ve rapor edilen türü olsa da, ihmali tanımlamak ve müdahale etmek, çocuk koruma uygulayıcıları için hala zorluklar teşkil etmektedir (Daniel, Taylor, & Scott, 2010). İhmalin çok boyutlu yapısı, etkilerinin sinsi doğası ve ihmalin meydana geldiğini kanıtlayacak ampirik kanıtların eksikliği, evrensel bir tanımına ulaşılmasını engelleyen faktörlerdir (Mennen, Kimb, Sanga, & Tricketta 2010). Çocuk istismarının yanı sıra, ihmal de semptomatoloji için bir risk faktörü olarak tanımlanmakta ve bazı çalışmalar psikolojik ve sosyal gelişim üzerinde önemli etkileri olduğunu öne sürmektedir (Khaleque, 2015). İhmale maruz kalan çocuklarda duygusal yoksunluk belirtilerinin daha sık görüldüğü belirtilmektedir (UNICEF, 2012). Ampirik bulgular özellikle duygusal ihmalin yetişkinlikte majör depresyon geliştirmeye karşı savunmasızlığı arttırdığını ve distimi ve sosyal fobinin habercisi olduğunu belirlemiştir (Khan vd., 2015; Spinhoven vd., 2010). Bununla birlikte çocuklukta maruz kalınan ihmal, nörogelişimsel ilerlemeyi ve beyin gelişimini tehlikeye atabilmekte (Teicher vd., 2004) ve gelişim geriliklerine yol açabilmektedir (Dubowitz, 2009). Ayrıca ihmal edilmiş olarak değerlendirilen çocukların kaza mağdurlarına göre sağlık sorunlarının iki kat daha fazla olduğu ve gelişim problemleri yaşama olasılıklarının üç kat fazla olduğu belirlenmiştir (Davidson-Arad vd., 2010).

Sonuç olarak, istismar olgusunun çocuklar üzerindeki yıkıcı etkileri literatürde yer alan birçok çalışmada belgelenmiştir. Çocukların çoğu, öğretmenlere ve diğer okul personeline çocuk istismarı risk faktörlerini tespit etmeleri için fırsatlar sağlayan okula düzenli olarak devam etmektedir. Dolayısıyla çocuklarla devam eden günlük temasları ve belirli bir süre boyunca ve akranlarıyla ilişkilerinde çocukları gözlemleme fırsatları nedeniyle öğretmenler çocuk istismarının açığa çıkarılması ve bildirimde bulunarak çocuğun ihtiyaç duyduğu tıbbi ve yasal desteğin sağlanması konusunda önemli bir role sahiptir (Kenny, 2004). Nitekim istismarın belirlenmesi ve bildiriminde çoğunlukla öğretmenler görev almaktadır (Weegar & Romano, 2019). Bununla birlikte, alanyazında çocuk istismarını önlemede öğretmenlerin istismarın işaretlerini tespit etme, mağdur çocuklara uygun yaklaşımlar sergileme ve şüpheli durumlarda bildirimde bulunma gibi çeşitli sorumlulukları bulunduğu belirtilmektedir (Koçtürk, 2018). Ayrıca öğretmenler, öğrencilerle güçlü, güvene dayalı ilişkiler kurarak çocuk istismarını önlemenin en önemli bileşenlerinden biri olan etkili iletişimi teşvik edebilirler; önleyici programlar oluşturarak, çocukların istismara karşı kendini koruma becerisi

kazanmalarına yardımcı olabilirler. Aynı zamanda çok disiplinli ekip çalışması içerisinde yer alarak istismara uğrayan çocuğun sürekli olarak izlenmesine ve desteklenmesine katkıda bulunabilirler. Çocuğun korunmasında öğretmenlere önemli görevler düştüğü söylenebilir. Fakat ilgili literatürde, öğretmenler arasında çocuk istismarı konusunda bilgi eksiklikleri ve sınırlı beceriler yaygın olarak vurgulanmaktadır (Akgül, 2015; Dilsiz & Mağden, 2015; Savi Çakar & Yazıcı Okuyan, 2017).

Çocuk istismarına yönelik alanyazın incelendiğinde, alanda çalışan profesyonellerin genellikle çocuklara kötü muamele vakalarının nasıl tespit edileceğine ilişkin bilgi eksikliği olduğu, çocuk istismarı ve ihmal türlerinin belirti ve semptomları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı, çocuklara kötü muamelenin rapor edilmesinde birçok profesyonelin, bildirim ne zaman ve nasıl yapılacağına ilişkin raporlama prosedürlerinde güçlük yaşadığı ve istismarın bildirim hakkında bir dizi hatalı inanca sahip oldukları belirlenmiştir (Weegar & Romano, 2019). Tespit ve bildirim yanı sıra, çalışmalarda öne çıkan temalar, öğretmenlerin travma geçirmiş çocuklara optimal destek sağlama, travma öyküsü olan ve olmayan çocukların çelişen ihtiyaçlarını yönetme ve işin duygusal yükü ile başa çıkma konusundaki zorluklara da dikkat çekilmektedir (Alisic, 2012). Örneğin yapılan bir çalışmada, öğretmenlerin travma geçirmiş öğrencilerin akademik ihtiyaçlarını destekleyebildikleri, ancak davranışsal ve duygusal ihtiyaçlarını destekleyebileceklerinden daha az emin oldukları bulunmuştur (Reker, 2016). Oysa travmaya duyarlı okul uygulamalarına ilişkin bilgiler, kötü muamele gören bir çocuğun deneyimini anlamının kendi başına önemli bir müdahale olduğunu vurgulamaktadır (Cole vd., 2005). Yetersiz eğitim, sınırlı bilgi ve beceriler kuşkusuz öğretmenlerin çocuklara kötü muamele tepki verme becerilerini etkilemektedir.

Yukarıda bahsedilen endişeleri gidermek, çocukları istismardan korumak, güvenli sınıf ve okul ortamı yaratmak, ayrıca istismarın son bulmasını sağlamak üzere kritik adım olan bildirim ve raporlama prosedürlerini izlemek ve istismar mağduru bir çocuğu desteklemek üzere bu alandaki eğitimlere ne denli ihtiyaç duyulduğu ortadadır. Bu bilgilerden hareketle bu çalışmanın temel amacı, çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalığı belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirmek, öğretmenlerin çocuk istismarı olgusuna yönelik farkındalıklarını arttırmak amacıyla bir psiko-eğitim programı hazırlamak ve hazırlanan programın etkililiğini incelemektir. Bu çalışmanın, çocuğa yönelik istismarın fark edilmesi ve açığa çıkarılmasında kilit konumda bulunan öğretmenlerin bilgi durumlarının yeterli düzeye ulaşması, ayrıca istismara uğrayan çocukla görüşme yöntemleri, konuya ilişkin yasal yükümlülükler ve çocuğa uygulanabilecek psikososyal müdahaleler ile hedeflenen meslek grubunun donanımlı hale gelmesi açısından yararlı olduğu düşünülmektedir.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Mevcut çalışmanın amacı öğretmenlerin çocuk istismarı olgusuna ilişkin farkındalıklarını arttırmaya yönelik bir psiko-eğitim programı hazırlamak ve gerçekleştirilecek psiko-eğitim

programının etkililiğini değerlendirmektir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki hedeflere ulaşılması beklenmektedir:

1. Çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalığı belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirmek,
2. Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitim durumlarının ve eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi,
3. Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali olgularında bildirimde bulunmaya yönelik düşüncelerinin belirlenmesi,
4. Öğretmenlere verilecek olan çocuk istismarı ve ihmaline yönelik psiko-eğitim programının etkililiğinin incelenmesi.

1. 1. 1. Araştırmanın Denenceleri

Araştırmanın amacı doğrultusunda şu deneceler sınanmıştır:

1. Çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalığı belirlemek üzere geliştirilen ölçek geçerli, güvenilir ve uygulanabilir bir ölçektir.
2. On haftalık çocuk istismarı ve ihmali psiko-eğitim programı sonrası risk grubundaki bölgelerde çalışan öğretmenlerin farkındalık düzeylerinde anlamlı bir fark vardır.

1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Çocuğa kötü muamelenin çocuğun sağlıklı gelişimine zarar verdiği ve olumsuz sosyal-duygusal sonuçlarla ilişkili olduğu pek çok çalışmada belgelenmiştir. Erken bir aşamada müdahale, bir çocuğun uzun vadeli sağlık sorunları geliştirme olasılığını, gelecekteki sağlık sorunlarını ve yeniden mağdur edilmeyi önleyerek istismarın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilir. Bu nedenle çocuğa kötü muamelenin tanınması ve bildirilmesi; önleyici, destekleyici, koruyucu veya tedavi edici müdahalelerin sağlanması yoluyla çocuk güvenliğini, sağlığını ve refahını teşvik etmek için önemlidir.

Okullar tüm çocuklar için öğrenmeye erişim sağlayan ve süreklilik arz eden evrensel bir hizmettir. Bu nedenle kötü muamele gören çocukların tanınması, bunlara müdahale edilmesi ve desteklenmesi için önemli fırsatlar sunar. Ancak konu ile ilgili literatür incelendiğinde öğretmenlerin istismarın tespiti ve önlenmesinde önemli rolleri bulunmasına rağmen, çocuk istismarı olguları ile karşılaştıklarında bir takım güçlükler yaşadıkları görülmektedir (Alazri, Eisenhauer, & Hanna, 2021; Siviş-Çetinkaya, 2015; Uçar, Yıldız, Dursun-Bilgin, & Baştemur, 2017). Bir başka deyişle öğretmenler herhangi bir istismar vakası meydana geldiğinde hem çocuğa yaklaşım hemde yasal süreci doğru yönetme konusunda zorlanmaktadır. Diğer önemli bir nokta ise eğitimcilerin cinsel istismar mağduru çocuklarla yapılan görüşme sırasında gösterdikleri davranışlar/tepkilerdir. Bu

kişilerin istismara maruz kaldığını açıklayan çocuklara yönelik davranış ve tutumları, çocukların ifadelerini geri almalarına ve ihtiyaç duydukları tıbbi ve yasal desteğe erişememelerine neden olabilmektedir (Odacı & Türkkkan, 2021).

Öğretmenlerin, çocuk istismarı vakalarında rolünün ne olduğu ve bu tür vakalarla karşılaştıklarında yaşadıkları zorlukları ve nelere ihtiyaç duyduklarını belirlemek, hem mağdur çocuklar hem de öğretmenler için büyük öneme sahiptir. Ayrıca bu alanda eğitim almaları çocukların haklarını savunmalarına yardımcı olacaktır.

Yurt içi literatür incelendiğinde kanıta dayalı ve kültüre duyarlı olarak gerçekleştirilen çocuk istismarını önlemeye yönelik koruyucu önleyici psiko-eğitim programlarının sınırlılığı dikkat çekmektedir. Bu kapsamda mevcut tez çalışması önemli bir girişim ve söz konusu literatürdeki boşluğu doldurur nitelikte olacaktır. Çocuk istismarı olgusu ülkemizde yaygın olmakla birlikte, önleme çalışmaları oldukça yeni girişimlerdir. Bu doğrultuda planlanan bu araştırmada, çocuk istismarı ve ihmali konusunda hazırlanan bir psiko-eğitim programının öğretmenlerin bilgi ve farkındalık düzeylerine etkisi araştırılmıştır.

1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırmanın ölçek geliştirme aşamasında çalışma grubu, 2020-2021 öğretim yılında Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi' nde öğrenimlerine devam eden üniversite öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Çalışmada ele alınan değişkenler, öz-bildirime dayalı ölçme araçlarının ölçümleriyle sınırlıdır.
3. Araştırmanın verileri Covid-19 salgını nedeniyle çevrimiçi yöntemlerle elde edilen verilerle sınırlıdır.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

1. Katılımcılar ölçüm araçlarını gönüllü ve doğru olarak cevaplamışlardır.

1. 5. Tanımlar

Fiziksel İstismar: Çocuğun fiziksel istismarı delme, vurma, tekmeleme, ısırma, sallama, bıçaklama, boğma, vurma (el, çubuk, kayış veya başka bir nesneyle), yakma veya başka bir şekilde zarar verme sonucu çocuğun kasıtlı biçimde fiziksel olarak yaralanması şeklinde tanımlanmaktadır (Shannon, 2009).

Duygusal İstismar: Duygusal istismar, çocuğun kendilik değeri ve sosyal yeterliliğini zedeleyen, duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranış örüntüleridir. Çocuğu sürekli

eleştirmek, alay etmek, küçümsemek, aşağılamak, reddetmek, görmezden gelmek veya izole etmeyi içeren davranış kalıplarını kapsar (Shannon, 2009).

Cinsel İstismar: 18 yaşının altında bulunan, cinsel ve bedensel gelişimini tamamlamamış bir çocuğun tam olarak kavrayamadığı ve rıza gösteremeyeceği, yasaları veya sosyal tabuları ihlal eden cinsel aktiviteye dahil edilmesi çocuğun cinsel istismarı olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2003).

İhmal: İhmal, çocuğun fiziksel veya psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada tekrarlanan başarısızlıklar olarak tanımlanmaktadır (Dubowitz, 2014).

2. LİTERATÜR TARAMASI

2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Bu bölümde, literatürde çocuk istismarı ile ilgili ortaya konan kuramsal bilgiler ve konuya yönelik yürütülen araştırma sonuçları sunulmuştur.

2. 1. 1. Çocukluk Çağı İstismar Yaşantıları

Çocuk istismarı başlığı altında çocuk kavramı, çocuk istismarının tanımı, tarihçesi, yaygınlığı, sınıflandırılması, istismarın sebepleri ve etkileri ve bu konuda gerçekleştirilen çalışmalar sunulmuştur.

2. 1. 1. 1. Çocuk Kavramı

“Çocuk” çeşitli açıklamalara sahip sürekli değişen, karmaşık bir kavramdır. Bu kavrama yönelik açıklamalar çocuğun içinde büyüdüğü zaman ve mekana bağlı olarak değişiklik göstermiş ve toplumların tarihsel dönemlerine göre değişen sosyal, politik ve kültürel yapısına uygun yansımalarla geçmiş çağlardan günümüze kadar çocuğa yüklenen anlam ve roller farklılık kazanmıştır. İlk kez 16. yüzyılda Rönesans Dönemindeki yeniliklerin ve hümanizmin de etkisiyle birlikte bu kavram önem kazanmaya başlamıştır (Erküt, Balcı, & Yıldız, 2017).

Çocukların haklarını korumak üzere bilinen ilk uluslararası anlaşma, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi'dir. Tarihte en geniş çapta onaylanan insan hakları anlaşması haline gelen bu sözleşme dünya çapında çocukların hayatlarını değiştirmeye yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Sözleşmenin birinci maddesine göre “on sekiz yaşına kadar her birey çocuktur” tanımı yer almaktadır. Çocuk Hakları Bildirgesi çocukların bedensel ve zihinsel olarak olgunlaşmamış olması nedeniyle, bakım ve özel güvencelere ihtiyaç duyduklarını vurgulayarak sözleşmeyi kabul eden taraf devletlere çeşitli sorumluluklar yükler. Bu kapsamda bildiriye taraf olan devletler, çocuğun iyiliği için gerekli olan koruma ve bakımı sağlamayı taahhüt eder ve çocukları her türlü kötü muameleden korumak üzere gerekli tedbirleri almayı kabul eder (UNICEF, 2004).

Birçok kültürde, çocukluğun farklı aşamaları arasında - özellikle çocukluğun “masumiyeti” veya “cehaleti” aşamaları ile daha sonraki bir “akıl” ve “sorumluluk” aşaması arasında bir ayrım vardır. Birçok yasal kod, çocukların yasal olarak eylemlerinden sorumlu oldukları yaşı tanımlar. Buna göre Türk Medeni Kanunu'nda kullanılan “küçük” kavramı çocukluk dönemini kapsamaktadır. Çocuk Koruma Kanunu'nda ise 18 yaş çocukluk için sınır olarak görülmektedir. Ancak kronolojik yaş, operasyonel tanımların oluşturulması için yeterli bir kriter değildir. Şüphesiz her bireyin fiziksel, bilişsel, duygusal, davranışsal ve sosyal gelişimi birbirinden farklıdır.

Çocuğun tanımına yönelik literatür incelendiğinde kimin çocuk, ergen veya genç olduğuna dair evrensel bir tanım bulunmadığı görülmektedir. Çocukluk, sadece fiziksel ve psikolojik gelişim aşaması değil, sosyal ve kültürel bir yapıdır. Bu nedenle farklı bağlamlarda çok farklı şekillerde anlaşılır. Farklı kültürel yapılarda, çocuğun veya ergenin kim olduğunun belirlenmesinde yaş dışındaki faktörler önemli olabilir: sosyal roller, cinsiyet, medeni durum ve ekonomik katkı sağlama kapasitesi gibi etmenler çocuklara yönelik beklentileri şekillendirmede kronolojik yaştan daha önemli görünmektedir. Din veya gelenek ritüelleri, hak ve yükümlülüklerdeki geçiş noktalarını açıkça işaretleyerek çocuklara toplum içerisinde sosyal statü de kazandırabilir.

Birçok kültürde, hem erkekler hem de kızlar, ergenlik dönemini başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra yetişkin hak ve sorumluluklarını elde ederler. Gelir eksikliği ve önemli kaynaklara erişimin bu uygulamaları geciktirebilmesi de söz konusu olabilmektedir. Evrensel ilkelerin, ulusal yasaların, yerel düzenlemelerin ve geleneklerin çeşitli yaşlardaki çocuklara yönelik beklentileri nasıl şekillendirdiğinin değerlendirilmesi tanımlamaların başlangıç noktası olmaktadır. Başka bir deyişle çocuk ve çocukluk kavramları, yaşa veya biyolojik ve psikolojik faktörlere göre değişmekle birlikte belirli kültürel ve sosyal bağlamlara ve tarihin belirli dönemlerine atıfta bulunarak anlaşılmaktadır. Örneğin bazı kültürlerde, kızlara erkeklerden farklı muamele gösterildiği hatta bazı bağlamlarda, erkek ya da kız olmanın, çocuk olmaktan daha önemli olabildiği bilinmektedir. Ayrıca çocukluk kavramının yalnızca cinsiyete göre değil, aynı zamanda sosyal sınıfa veya kastlara göre de oldukça farklılaştığı ifade edilmektedir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR], 1992). Kısacası, çocuğa yüklenen anlamlarda, farklı ülkeler ve kültürlerin normlarına göre önemli bir çatışma ve karışıklık potansiyeli olduğu görülmektedir.

2. 1. 1. 2. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Tanımı

Son yıllardaki yoğun tartışmalara rağmen, çocuk istismarı ve ihmalinin açık, güvenilir, geçerli ve yararlı tanımlarının oluşturulmasında çok az ilerleme kaydedilmiştir. Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmali Merkezi tarafından hazırlanan 1977 tarihli bir rapor durumu şöyle özetlemektedir: “İstismar ve ihmalin tanımlanması konusu merkezi öneme sahiptir ve mantıksal olarak insidans, etiyoloji ve tedavi tartışmalarından önce gelir. Bu özel sosyal sorunun tanımını çevreleyen belirsizlikler, raporlama sisteminin, tedavi programının, araştırma ve politika planlamasının her yönüne dokunmaktadır.” (Martin, 1978, s. 1).

Tanımların oluşturulmasında alanın karşılaştığı zorluklara farklı araştırmacılarda değişmektedir (Aber & Zigler, 1981; Giovannoni, 1992). Bu faktörler aşağıda açıklanmaktadır:

1. Tehlikeli veya kabul edilemez ebeveynlik biçimlerini neyin oluşturduğuna dair toplumsal fikir birliği eksikliği;

2. Kötü muamelenin yetişkin özelliklerine, yetişkin davranışlarına, çocuk açısından sonuçlarına, çevresel bağlamlara veya bazı kombinasyonlara göre tanımlanıp tanımlanmayacağına dair belirsizlik;
3. Tanımların oluşturulmasında tehlike veya zarar standartlarının kullanılıp kullanılmayacağı konusunda çatışma;
4. Tanımların konulacağı farklı disiplinlerdeki bilimsel, yasal ve klinik açıdan farklılık gösteren sınırlar;
5. Bir çocuğa yönelik bir eylemin anlamının çocuğun yaşı, cinsiyeti, faille ilişkisi, etnik köken ve bağlamsal faktörlere göre büyük ölçüde değişebileceği;
6. Çocuğun yaş tanımlarındaki değişiklikler (devletlerin tanımlarına bağlı olarak 0 ila 16 veya 0 ila 18 arasında değişebilir) ve fiziksel, gelişimsel ve sosyal özelliklerin çocuklarda önemli ölçüde farklılık gösterebileceği;
7. Tanımların kötü muamele davranışlarının ayrı kategorilerini yansıtmayı yansıtmadığı ya da daha geniş bir “normal” davranış yelpazesinde kötü muamele boyutlarına dayanıp dayanmayacağı konusundaki belirsizlik;
8. Hem anlamlı hem de operasyonel hale getirilebilen tanımların geliştirilmesindeki zorluklar.

Bu zorluklar göz önüne alındığında, standartlaştırılmış tanımların geliştirilmesi zor bir iştir. Ancak kötü muamelenin etkileri ve kötü muamelenin birincil, ikincil veya üçüncül önlenmesi üzerindeki farklı çalışmaların sonuçlarını karşılaştırmak, genelleştirmek ve önlemler geliştirmek için de tanımlamalar gereklidir.

Çocuk istismarı, çocuk için risk taşıyan davranışları içeren geniş bir yelpazede değerlendirilmektedir. Kempe ve meslektaşları (1962) çocuğa yönelik istismara dikkat çekmek üzere “genellikle bir ebeveyn veya koruyucu anne babadan ciddi fiziksel istismar alan küçük çocuklarda klinik bir durumu karakterize etmek” için *hurpalanmış çocuk sendromu* terimini tanımlamışlardır (Kempe vd., 1962). Ancak bu tanımdaki bazı sınırlamalar dikkat çekmektedir. Örneğin bu tanımlamada aşırı fiziksel istismar biçimleri vurgulanmış, diğer istismar türleri ihmal edilmiştir. Ayrıca fiziksel hasarı çocuğa, muhtemelen yüksek güvenilirliğe sahip tanımlayıcı bir özellik olan, ebeveyn veya bakıcı tarafından kötüye kullanılan bir davranışa bağlama girişimi göze çarpmaktadır. Bu sınırlamalar da sorunun dar bir tanımına yol açmaktadır. Gil (1975) istismar ve ihmali “bir ebeveyn veya başka bir bakıcı tarafından, bakımındaki bir çocuğa uygulanan ve o çocuğu incitmeyi, yaralamayı veya yok etmeyi amaçlayan fiziksel güç kullanımını ve kasıtlı eylemleri” olarak tanımlamıştır. Bu tanımda failin niyetine vurgu yapılmaktadır. Helfer ve Wilson (1982) çocuk istismarını “bir çocuk ile bakıcı arasındaki, çocuğun fiziksel ve/veya gelişimsel durumuna kazara olmayarak zarar veren herhangi bir etkileşim veya etkileşim eksikliği” olarak ifade etmiştir. Parker ve Collmer (1975) istismara uğrayan çocuğu, ebeveynleri veya vasileri tarafından, çocuk yetiştirme

ile ilişkili topluluk standartlarını ihlal eden davranış veya ihmal eylemlerinin bir sonucu olarak, kaza dışı fiziksel yaralanma alan herhangi bir çocuk olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, eylemin amacını, yaralanmanın ciddiyetini ve çocuklara ebeveynleri tarafından nasıl davranılabileceğine ilişkin topluluk standartlarının bağlamını dikkate alır. Diğer bir tanıma göre, çocuğa kasıtlı bir şekilde zarar veren, bir veya birden fazla çocuğu mağdur eden, sosyal çevrece yasaklanmış olan, istismar olduğu konusunda uluslararası görüş birliği sağlanmış eylemler çocuk istismarı olarak nitelendirilmektedir (Fırat, İltaş, & Işık Yılmaz, 2017).

Yukarıda sunulan tüm tanımlarda görüldüğü üzere, çocuğa yönelik kötü muamele ve istismarın yıkıcı sonuçları ortaktır. Ayrıca, çocuğa yönelik istismar davranışları tanımlanırken, kültürel boyutu olan bir olgu olduğundan, toplumsal ve kültürel standartların önemi gözden kaçırılmamalıdır. Standart topluluk değerlerini veya istismarın sosyal temsilini dikkate almaksızın, istismarcı ve istismarcı olmayan ebeveynler arasında ayırım yapmak imkansızdır. Bu nedenle çocuk istismarı olguları ile çalışırken, çocukluğun özel dikkat gerektiren bir gelişim aşaması olarak kabul edilme derecesi, sağlıklı gelişim için gerekli görülen koşullar ve çocuklara tanınan haklar açısından kültürlerin birbirinden önemli ölçüde farklı olduğunu bilerek hareket etmek önemlidir (Muela, de Arana, Barandiaran, Larrea, & Ramn, 2012).

2. 1. 1. 3. Tarihçe

Çocuklara yönelik şiddet ve kötü muamele insanlık tarihinin başlangıcıyla birlikte var olmakla birlikte, buna yönelik uyumlu hizmet, araştırma ve politika ilgisi ancak 20. yüzyıl içerisinde görülmeye başlamıştır. Çocukların geçmişten günümüze kadar çeşitli nedenlerle hırpalandığı ve kötü muameleye maruz kaldığı görülmektedir. Tarih boyunca çocuklar, kayıtsızlıktan vahşete kadar değişen şekillerde büyütölmüşlerdir. Örneğin çocuk öldürme, toplumun hoşgörölü tutumuna bağılı olarak birçok kültürde uygulanmıştır (de Mause, 1994).

Antik çağda hem meşru hem de gayri meşru çocukların öldürölmesinin yaygın ve kültürel olarak kabul edildiğı bilinmektedir. İkizlerin ve prematüre bebeklerin, çok fazla veya çok az ağlayan ya da cinsiyeti kız olan bebeklerin de genellikle öldürölldükleri bildirilmektedir (Obladen, 2016a). Bununla birlikte, sadece hasta bebeklerin değıil, aynı zamanda ailenin veya toplumun kaynaklarını zorlayabilecek tüm yeni doğanların atılması kabul edilen bir yöntem olmuştur (Langer, 1974). Helenistik Yunanlılar genellikle birden fazla kız çocuğu yetiştirmek istememiştir. Roma yasaları babanın çocuklarını öldürme hakkını da içermektedir (Obladen, 2016a). 19. yüzyılda Asya’da, çocukları korumaya yönelik bir yasa olmadığından çocukların öldürölmesi devam etmiş, yine aynı yüzyılda Hindistan’da özellikle kız bebeklerin Ganj Nehrine atılması ya da öldürölmesi sürdürölümüştür (Obladen, 2016b). Ancak tarih boyunca küçük çocuklara yönelik vahşet hiçbir şekilde yeni doğanlarla veya seçilmiş kültürel veya bireysel sapmalarla sınırlı kalmamıştır. Örneğin, Antik Yunanlılar ve Romalılar için çocuklar ve özellikle erkek çocukların cinsel bir çekiciliğıne sahip

olduğu, çocuk genelevlerinin her şehirde geliştiği bildirilmektedir (de Mause, 1974). Sanayi devrimi günlerinde de bir çocuk 7 yaşına geldiğinde bağ ve çiftliklerde çalıştırılabilmekte, kereste, dokuma veya taş işçiliği yapabilmektedir. Bu dönemde kültürel olarak kabul edilen çocuk işçiliğinin, istismarla belirsiz bir şekilde birleştiği söylenebilir (ten Bensel, Rheinberger, & Radbill, 1999).

Çocuklara kötü muameleyle ilgili ilk tıbbi soruşturma 1800'lerin ortalarında Fransız adli patolog Ambroise Tardieu tarafından gerçekleştirilmiştir (Labbé, 2005). 1860 yılında Tardieu, otuz iki fiziksel istismar ve ihmal vakasını vurguladığı zulüm ve çocukların kötü muamelesi üzerine adli bir çalışma yayınlamıştır. Ne yazık ki, Ambroise Tardieu tıp meslektaşlarını aile içerisindeki çocuk istismarı olgularının yaygınlığına ikna edememiş ve çocuklara kötü muamele konusundaki çalışmalarının ulusal veya uluslararası etkisi çok az olmuştur. Bu dönemde tıp alanında ve toplumda daha geniş çapta insanlar henüz çocuk istismarının gerçekliğini ve yaygınlığını kabul etmemişlerdir (Roche, Fortin, Labbé, Brown, & Chadwick, 2005).

Radyoloji pratiği ve radyografi meslekleri İngiltere ve Amerika'da 1940'ların sonlarında yaygın hale gelmeye başlamıştır. Radyoloji geliştikçe çocuk radyolojisinin spesifik alt disiplini de ortaya çıkmıştır. 1946'da Caffey, Amerikan Röntgenoloji Dergisinde, Bebekler Hastanesine kabul edilen kafatasının altında kan birikmesi olan subdural hematomlu altı bebeğin vakalarını açıklayan bir makale yayınlamıştır. Makaleye göre, çekilen röntgen görüntüleri, çocukların kollarında ve bacaklarında çok sayıda uzun kemik kırığı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma ile Caffey, radyologları ve çocuk doktorlarını şiddetin zaman zaman da olsa çocuklara kasıtlı olarak uygulanma olasılığının daha fazla farkında olmaya davet etmiştir (Castellani, deJong, & Schmidt, 2017). Dövülen çocuklar ile çalışmalar yürüten bir sonraki araştırmacı çocuk radyoloğu Dr. Fred Silverman'dır (ten Bensel vd., 1999). Silverman, 1953 yılında, Caffey tarafından gözlemlenen belirtilere benzer semptomları olan üç bebek vakasını bildirmiştir. Silverman, kemik kırıklarının açıkça çeşitli travmatik yaralanmaların sonucu olduğu bulgusuna varmış ve doktorları, "ebeveynlerin travmayı tanıyabileceğini veya travmaya izin verebileceğini ancak kabul etmeye isteksiz olabileceğini ya da çocuğu kasıtlı olarak yaralayabileceğini ve bunu inkar edebileceğini" vurgulayarak doğru hasta öyküleri almaya çağırmıştır (Silverman, 1953). Ancak yirminci yüzyılın ilk yarısında tıp ve sosyolojik literatürde çocuklara kötü muamele ile ilgili izole çalışmalar ortaya çıkmış olsa da, C. Henry Kempe ve arkadaşları (1962) tarafından "Yaralı Çocuk Sendromu" çalışmasının yayınlanmasına dek, genellikle çocuk istismarı ve ihmalini duyurma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Yirminci yüzyılın ilk yarısında, Amerika'da, çocuğa yönelik kötü muameleyi detaylı inceleyen ilk çocuk doktoru olan Kempe ve çalışma arkadaşları yayınladıkları makalede "Hırpalanmış Çocuk Sendromu" nu şu şekilde açıklamaktadır: "*Genellikle bir ebeveyn veya koruyucu anne babadan ciddi fiziksel istismar gören küçük çocuklarda klinik bir durumu karakterize eder. Bu durum ayrıca radyologlar, ortopedistler, çocuk doktorları ve sosyal hizmet çalışanları tarafından 'tanınmayan travma' olarak tanımlanmıştır ve çocuklukta sakatlık ve ölümün önemli bir*

nedenidir. Ne yazık ki, uzmanlar vakayı ilgili makamların dikkatine sunmakta tereddüt ettiği için sıklıkla tanınmaz veya teşhis edilirse doktor tarafından yetersiz ele alınır.'' (Kempe vd., 1962). Kempe (1962) tarafından çocuklara yönelik kötü muamelenin 'tıbbileştirilmesinden' sonra, toplumun dikkati nihayetinde ebeveynlere ve istismara uğrayan çocuğa odaklanmaya başlamıştır.

Çocuk istismarı uzun bir geçmişe sahiptir oysa tarihsel açıdan bakıldığında, çocukları istismar ve ihmalden koruyan devlet yasalarının nispeten yeni olduğu söylenebilir. Çocuklar muhtemelen zamanın başlangıcından beri ebeveynleri veya diğer yetişkinler tarafından istismara maruz kalmıştır. Yüzyıllar boyunca yasaların çocukları istismardan koruyamadığı görülmektedir. Örneğin, İngiliz ortak hukuku altındaki çocuklar, 1800'lerin sonlarına kadar babalarının mülkiyeti olarak kabul edilmiştir.

Çocuk istismarı konusu yasal açıdan 1874'te, New York'ta 8 yaşında bir çocuk olan Mary Ellen' in ona vuran, onu yatağa bağlayan ve onu yiyeceklerden mahrum eden koruyucu anne babaları tarafından fiziksel olarak istismar edildiği keşfedildiğinde gündeme alınmıştır. Bu dönemde istismar edilen çocukları korumak üzere herhangi bir örgüt ya da yasa bulunmadığı için, çocuğun durumu ile Amerikan Hayvanlara Zulüm Önleme Derneği avukatı Henry Bergh ilgilenmiştir. Henry Berg hayvanları istismardan koruyan yasaların, çocukları koruyan yasalardan daha üstün olmaması gerektiğini savunmuştur. Mary Ellen davası 1874 yılında Bergh tarafından New York Eyalet Yüksek Mahkemesi'ne götürülmüştür. O dönemde çocukların korunmasına yönelik bir mevzuat bulunmadığından, yetkililer duruma müdahale etmeye isteksiz kalmıştır. Ancak Bergh'in yoğun çabaları sonucunda bu olaydan bir yıl sonra, 1875 yılında New York Çocuklara Zulüm Önleme Derneği kurulmuş ve 1889 yılında bu çabalar İngiltere'de çocukları korumak için ilk Parlamento Yasası olan Çocuk Şartı Yasası ile sonuçlanmıştır. Bu yasa ile çocuğa kötü muamele eden herkesin tutuklanmasına izin verilmiştir. Bu çalışmalar, Çocuklara Zulmü Önleme Yasası ve Çocuk ve Genç Kişiler Yasası da dahil olmak üzere çocukları koruyan bir dizi eylemin başlangıcıdır. Nihayet, 1989 yılında Birleşmiş Milletler, dünya genelinde çocukların haklarını korumak için Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni (ÇHS) kabul etmiş ve bu sözleşme bugün 195 ülke tarafından onaylanarak dünyada en yaygın insan hakları antlaşması haline gelmiştir (Schapper, 2017). Taraf olan her ülkenin çocukları her türlü kötü muameleden korumakla yükümlü olduğunu belirten ÇHS'nin 19. maddesi özel ilgi konusudur.

Günümüzde, dünyanın birçok ülkesinde, bilim insanları ve uygulayıcıların çocuk istismarı ve ihmali gerçeğini, ebeveynlerden, toplumdaki ve farklı alanlardan profesyonellerin birleşik çabaları ile çözülmesi gereken karmaşık bir sorun olarak kabul ettikleri söylenebilir (Untalan & Mills, 1992). Ancak bu farkındalığın disiplinlerarası bir bakış açısı içermesi ve istismara uğramış çocukları korumak ve ailelerinde değişiklik sağlamak için toplumun her tarafına yayılması gerekmektedir.

2. 1. 1. 4. Epidemiyoloji

Çocuk istismarı ve ihmali bugün toplumların karşı karşıya olduğu karmaşık sosyal sorunları temsil etmektedir. Çocuklara yönelik istismarın çocuklar üzerinde yıkıcı bir etkisi bulunmaktadır; çeşitli araştırmalarda istismarın çocukluk ve yetişkinlik dönemini etkileyen, hatta yaşlılığa kadar devam eden olumsuz psikolojik, somatik ve sosyal sonuçları olduğu bildirilmektedir (Carr, Duff, & Craddock, 2018). Öyle ki Dünya Sağlık Örgütü ve diğer araştırmacılar tarafından yapılan incelemeler, çocuk istismarından kaynaklanan olumsuz sağlık sonuçlarının, küresel hastalık yükünün önemli bir bölümünü oluşturduğunu ortaya koymuştur (Gilbert vd., 2009; Krug vd., 2002). Bu nedenle çocukluk çağı istismar deneyimlerinin epidemiyolojisini anlamak, anlamlı travma araştırmaları yapmak, etkili travma hizmetleri ve hizmet sunum sistemleri geliştirmek ve kaynakları verimli bir şekilde tahsis etmek için kritik öneme sahiptir.

Çocuk istismarına ilişkin yürütülen epidemiyolojik araştırmalar, durumun tüm toplumlarda yıkıcı bir sosyal sorun olduğuna işaret etmektedir. Çocuklara kötü muamele ile ilgili ilk ulusal rakamların üretildiği 1976'dan son döneme kadar, çocuklara kötü muamele raporlarının giderek arttığı bildirilmektedir. 1992 yılında, çocuk koruma hizmeti kuruluşları tahmini 2,9 milyon çocuğu içeren çocuk istismarı ve ihmali raporu almıştır. Bu raporların %41'inde kötü muamele belirtilmiş ya da kanıtlanmıştır (Widom, 2001). İlgili literatür incelendiğinde de günümüzde durumun ciddiyetinin sürdüğü görülmektedir. Örneğin ABD Çocuk Bürosu, 2018 yılında tahmini 678.000 çocuğun istismar veya ihmal mağduru olarak belirlendiğini bildirmiştir. Bu çocukların beşte üçünün (%60,8) ihmal, %10,7'sinin fiziksel istismar ve %7'sinin de cinsel istismar mağduru olduğu, ek olarak %15,5'inin 2 veya daha fazla kötü muamele türüne maruz kaldığı saptanmıştır (ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Departmanı, 2018). Dünya Sağlık Örgütü (2020) verilerine göre, 2020 yılı içerisinde, iki ve on yedi yaşları arasında bulunan yaklaşık bir milyar çocuk istismar ve ihmal mağduru olmuştur. Çocuğa yönelik kötü muamele oranlarını incelemek üzere Balkan bölgesindeki ülkelerin çoğunluğundan veri toplayarak gerçekleştirilen ve örneklemini 11, 13 ve 16 yaşlarında toplam 42.194 çocuğun oluşturduğu bir araştırmada ise katılımcıların %50'sinden fazlası hem psikolojik hem de fiziksel şiddete maruz kaldığını bildirmiştir. Ayrıca birçok ülkede erkek katılımcıların kadınlara kıyasla daha yüksek cinsel istismar oranlarına sahip olduğu bulgulanmıştır (Nikolaidis vd., 2018). Almanya'da çocuklarda kötü muamele yaşantılarının yaygınlığına ilişkin en son bulguları değerlendirmek üzere 2016'da 14 ila 94 yaş arasındaki 2510 katılımcıdan oluşan temsili bir örneklemini inceleyerek gerçekleştirilen bir başka çalışmada, katılımcıların %10'undan fazlasının en az orta derecede duygusal ihmal ve %20'sinden fazlasının en az orta derecede fiziksel ihmal bildirdiği belirtilmiştir. Bu sonuçlar, dünyanın birçok ülkesinde çocuklara yönelik kötü muamelenin üstesinden gelmek için hala çok çaba sarf edilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Witt vd., 2017).

Çocuğa yönelik istismara ilişkin literatür incelendiğinde, alanyazında çocuk istismarının dünya genelindeki durumunu tespit etmeye yönelik çalışmaların da bulunduğu görülmektedir. Örneğin Barth ve meslektaşları (2013) çocuk cinsel istismarının dünyadaki yaygınlığını belirleyebilmek üzere 2002-2009 yılları arasında bu konuda yayınlanan araştırmaların meta-analizi ile sistematik bir inceleme yapmışlardır. 24 ülkeden elli beş çalışmanın dahil edildiği meta-analiz sonucunda çocuk cinsel istismarının yaygınlık oranlarının %3 ile %31 arasında değiştiği bulunmuştur. Başka bir çalışmada, araştırmacılar ihmal, fiziksel kötü muamele ve duygusal istismarın yaygınlığı üzerine yapılan çalışmaları gözden geçirmiştir. Toplam 59.406 katılımcı ile 13 bağımsız örnekleme çocuk fiziksel ihmal yaygınlık oranları ile toplam 59.655 katılımcı ile 16 bağımsız örnekleme çocuk duygusal ihmali yaygınlık oranlarının incelendiği bu çalışmada belirgin bir cinsiyet farkı olmaksızın, toplam tahmini yaygınlık fiziksel ihmal için 163 / 1.000 ve duygusal ihmal için 184 / 1.000 olarak bulunmuştur (Stoltenborgh vd., 2013).

Türkiye’de konuyla ilgili literatür incelendiğinde çocuk istismarının yaygınlık oranına yönelik verilerin kısıtlı olduğu, ulusal ölçekli güncel çalışmaların az sayıda olduğu gözlenmiştir. TÜİK’in 2016 yılı verilerinde Türkiye’de çocuk istismarıyla ilgili dava sayısının, son 10 yılda yaklaşık 3 kat arttığı ve 250 bin çocuğun istismar mağduru olduğu bildirilmektedir. İnsan Hakları Derneği’nin 2018 yılı verilerine göre, Türkiye çocuk istismarında dünyada 3. sırada yer almaktadır. Çocuk İstismarı ve İhmali ile Mücadele Derneği’nin, çocuk cinsel istismarı raporunda, istismara uğrayan çocuk sayısının 2014 yılına göre 2017 yılında yüzde 67,9 arttığı bildirilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 2021). Türkiye’de çocukluk döneminde maruz kalınan olumsuz çocukluk deneyimlerini belirlemek üzere 2257 üniversite öğrencisi ile kanıta dayalı olarak gerçekleştirilen bir çalışmada da, katılımcıların % 49,7’si en az bir kötü muamele tipine maruz kaldığını bildirmiştir (WHO, 2013).

Temel popülasyon araştırmalarının tanımlayıcı tutarsızlıkları ve metodolojik varyasyonları, yaygınlık tahminlerinde önemli bir değişikliğe yol açabilmektedir (Jud, Fegert, & Finkelhor, 2016). Bunlara ek olarak araştırmacılar, örneklem yeri, katılımcı tipi (çocuk, ebeveyn, yetişkin hatırlama düzeyi), örneklem büyüklüğü, çocuklara kötü muameleyi değerlendirecek soru sayısının da yaygınlık değişkenliğini etkileyen faktörlerden olduğunu ifade etmektedir (Andrews vd., 2004). Dolayısıyla istatistiklere dayanarak gerçek oranları açıklamaya çalışmak yanıltıcı olabilmektedir. Ancak bu tahmini oranlar, çocuklara yönelik istismarı önleme ve mücadele politikalarının yönü ve kapsamının belirlenmesinde uygulanacak tedbirlerin nasıl olması gerektiği yönünde yol gösterici olacaktır. Ayrıca uygulanan politikaların yeterli ve etkili olup olmadığı hakkında da çıkarımlarda bulunulmasını sağlayarak, mevcut politikaların yeniden gözden geçirilmesine önemli katkı sağlayacaktır (Leeb vd., 2008).

Sonuç olarak yukarıda bahsedilen araştırma sonuçları doğrultusunda, çocuğa uygulanan kötü muamelenin tüm dünyada önemli boyutlarda gerçekleştiği söylenebilir. Bu nedenle hükümetlerin

çocuk istismarını önlemek ve çocukları her türlü kötü muameleden korumak üzere ortaya koyduğu önleme çabalarını geliştirmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

2. 1. 1. 5. Çocuk İstismarının Türleri

Çocuğa kötü muamele, başlangıçta, genellikle fiziksel istismar olarak tasvir edilen "hırpalanmış çocuk" biçiminde görülüyordu. Bugün, çocuklara kötü muamelenin dört genel kategorisi genel olarak kabul edilmektedir: (1) fiziksel istismar, (2) duygusal istismar, (3) cinsel istismar ve (4) ihmal. Her kategori, tartışıldığı gibi bir dizi davranışı kapsar. Bu dört kategori, her alanda eşit olmayan araştırma gelişimi ve alanlar arasında bilginin zayıf entegrasyonu ile insidans ve yaygınlık, etiyojji, önleme, sonuçlar ve tedavi ile ilgili ayrı çalışmaların odak noktası haline geldi. Her kategori kendi tipolojisini ve referans terimleri çerçevesini geliştirerek, belirli benzerlikleri (kötü muamelenin sonuçlarını dikkate almada gelişimsel bakış açılarının önemi gibi) ve aynı zamanda önemli farklılıkları (örneğin, cinsel istismarın bazı biçimleriyle ilişkili yırtıcı davranış gibi) ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak, istismar olarak nitelendirilen davranış türleri çoğunlukla birlikte ortaya çıktığından, bunları kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. Nitekim araştırmalar çocuklara kötü muamelenin çeşitli biçimlerinin bağımsız olarak meydana gelmediğini, sıklıkla birlikte ortaya çıktığını ve birbirinin devamı niteliğinde olduğunu vurgulamaktadır (Dong vd., 2004a). Örneğin White, Hindley ve Jones (2015) ihmalin diğer tüm kötü muamele türlerinin güçlü bir yordayıcısı olduğunu bildirmektedirler. Diğer yandan, çocuğa yönelik kötü muameleler, çocuğa sergilenen davranış şekli ve bunların çocuk üzerindeki etkisi açısından farklılık göstermektedir.

Aşağıda çocuk istismarının dört genel türü açıklanmaktadır.

2. 1. 1. 5. 1. Fiziksel İstismar

Çocuk fiziksel istismarı için henüz genel bir kavramsal çerçeve ortaya çıkmamıştır. Bunun birinci nedeni, bir çocuğa yönelik herhangi bir fiziksel davranışın tamamen kabul edilemez olduğu inancından, fiziksel cezanın etkili ve uygun bir disiplin yöntemi olduğu görüşüne kadar, insanların fiziksel cezayı nasıl gördükleri (örneğin, şaplak atma, tokat atma) konusunda geniş farklılıklar vardır. Bu anlayışa eksikliği, aşırı disiplin yöntemini temsil eden bir çocuğa yönelik fiziksel eylemler ile istismar olarak nitelendirilenler arasında ayırım yapmayı farklı kılmaktadır (Straus, 1998). Ek olarak, fiziksel yaralanma istismarın varlığına işaret etse de, istismarın yaygınlığı, zaman çerçevesi, şiddeti, başlangıç yaşı ve kronikliği dahil olmak üzere istismar edici davranış çevreleyen, kültürel ve toplumsal değerlerin ebeveynlerin sosyalleşme uygulamalarına etkisi gibi birçok faktörü göz önünde bulundurmak da önemlidir (Wolfe, 1987).

Çocuğun fiziksel istismarı “delme, vurma, tekmeleme, ısırma, sallama, atma, bıçaklama, boğma, vurma (el, çubuk, kayış veya başka bir nesneyle), yakma veya başka bir şekilde zarar verme sonucu çocuğun kasıtlı biçimde ve fiziksel olarak yaralanması (küçük çürüklerden ciddi kırıklara veya ölüme kadar)” ile karakterizedir (Shannon, 2009). Yaralanma bir kaza olmamasına rağmen, ebeveyn veya bakıcı çocuğa zarar vermeyi amaçlamamış olabilir. Yaralanma, çocuğun yaşı veya durumu için uygun olmayan disiplin şekli veya fiziksel cezadan kaynaklanıyor olabilir ya da bir yetişkin bir bebeği öfkeyle şiddetli bir şekilde sallayarak yaralanmaya neden olduğunda ortaya çıkabilir. Fiziksel yaralanma, tek bir uygulamadan veya tekrarlanan uygulamalardan kaynaklanabilir. Hafif morarmadan ölüme kadar şiddeti değişebilmektedir (de Panfilis & Salus, 1992).

Uygulanma türlerine göre fiziksel istismar formları; dövme, yakma, zehirleme, sarsılmış bebek sendromu ve Munchausen by proxy sendromu olarak değerlendirilmekte olup, bunlar aşağıda açıklanmaktadır.

1. Dövme (dayak atma): Kültürel uygulamalara bağlı olarak en sık rastlanan fiziksel istismar biçimidir. Belirtiler çoğunlukla kafa, boyun, gövde veya kalçada bulunmaktadır (Kara vd., 2004). Özellikle bebeklerde ve hareketsiz çocuklarda meydana gelen morluklar ile yumuşak dokuda oluşan çürükler fiziksel istismarın göstergesidir (Kara vd., 2004).

2. Yanıklar: Yanıklar çoğu zaman çocukların merakı sebebiyle meydana gelmektedir. Ancak bakıcı tarafından çocuğu cezalandırmak üzere yapılmış olabileceği de akıldan çıkarılmamalıdır. Kazara olmayan yanıkların çoğu 6 yaşından küçük çocuklarda görülür. Yakma yoluyla istismar, tüm çocuk istismarı vakalarının yaklaşık %6 ila %20'sini oluşturmaktadır. Çocuk istismarından kaynaklanan yanıklar genellikle sıcak nesnelerin doğrudan uygulanması ile meydana gelen temas yanıklarıdır. Çocuğun cinsel organları veya elin arkası gibi olağandışı bir bölümündeki temas yanıkları, kaza dışı yaralanma şüphesi oluşturmaktadır (Kara vd., 2004).

3. Zehirlenme: Çocuk yaş grubundaki zehirlenmelerin çoğu kazara yutma ile olmaktadır. Kasıtlı çocukluk zehirlenmesi, yaygın olmayan bir çocuk istismarı şekli olmakla birlikte çok yüksek ölüm riskine sahiptir. Yüksek dozlar içeren ve ölüm riski taşıyan tüm olgulara zehirlenme şüphesiyle yaklaşılmalıdır. Çünkü çocukların kazara olmayan zehirleme eylemini gerçekleştirmek için bilişsel ve pratik kapasiteye sahip olma olasılıkları düşüktür (Kara vd., 2004).

4. Sarsılmış Bebek Sendromu: İlk olarak 1972 yılında Amerikalı radyolog John Caffey tarafından tanımlanmıştır (Caffey, 1972). “Sarsılmış bebek sendromu”, bir bebeği veya küçük çocuğu şiddetli bir şekilde sallayarak oluşan beyin hasarı semptomlarını tanımlamak için kullanılır. Serebral kanamalar ve göz içi kanamaları tanı aşamasında önemli belirleyicilerdir. Çocuk istismarının ciddi bir şekli olan bu sendroma maruz kalan çocukların çoğunlukla 1 yaş altında olduğu ve özellikle 3-8 ay arasındaki bebeklerin risk altında bulunduğu bildirilmektedir (Joyce & Huecker, 2019). Genellikle bebeğe mama yedirilememesi ya da bebeğin sürekli ağlaması nedeniyle, bakıcıları

tarafından çocukların şiddetli şekilde sarsıldığı durumlarda meydana gelir. Subdural kanama, retina kanaması, iskelet yaralanması önemli işaretlerdendir. Şiddetli sarsılmış bebeklerin yaklaşık üçte birinin öldüğüne ve hayatta kalanların çoğunluğunun zeka geriliği, serebral palsi veya körlük gibi uzun vadeli sonuçlara maruz kaldığına dair kanıtlar bulunmaktadır (Joyce & Huecker, 2019). Sarsılmış bebek sendromunun ciddiyeti, travmatik ve ölümcül etkileri nedeniyle, olayları önlemek için yeni ebeveynler, hemşireler ve doktorların sendrom hakkında eğitilmesi önemlidir.

5. Munchausen by Proxy Sendromu (Polle sendromu): Bu sendrom, çocuk istismarı spektrumunun nadir ancak ağır bir formu olarak görülür ve boğulmadan kaynaklanan ölüm bu spektrumun ciddi sonuçlarından biridir. Bir bakıcı çocukta hastalık semptomları üretmekte veya ortaya çıkışını uyarmaktadır. Failin amacı, çocuk için gereksiz veya yanlış yönlendirilmiş tıbbi veya psikolojik tedaviyi zorlayarak, kişisel duygusal ihtiyaçlarını karşılamaktır. Terim, ebeveynin varsayılan psikopatolojisinden ziyade, korunması gereken çocuğun özelliklerine odaklanır. Herhangi bir makul tıbbi açıklama olmaksızın bir çocukta semptomlar devam ettiğinde veya tekrarlandığında bu sendromdan şüphelenilmelidir. Tipik kurbanlar, genellikle 4 yaşında veya daha küçük olan oğlan veya kız çocukları ve fail çoğu zaman annedir. Anne çoğunlukla işbirlikçi görünür ve mükemmel bir tarihçidir, tıbbi terminolojiye aşinadır ve tıp alanında bir geçmişe sahiptir. Çocuğa yoğun bir dikkat gösterir ve nadiren hastanın odasından ayrılır (Anderson, Feldman, & Bryce, 2017). Failde duygusal çatışmalar ve bastırılmış öfke unsuruyla birlikte bir istismar geçmişi olabileceği, bununla birlikte kişilik bozukluğu ve somatik semptom bozukluğu tanısı bulunabileceği vurgulanmaktadır. Teşhisin kanıtlanması sıklıkla zordur ve gecikir; bu sendromun erken tanınması gerçekleştirilen gereksiz tanı prosedürlerinin sayısını azaltabilir ve hasta için hayat kurtarıcı olabilir. Bu tür istismara maruz kalan çocukların sonraki yaşam dönemlerinde travma sonrası stres belirtileri başta olmak üzere psikiyatrik bozukluklar ve psikososyal zorluklar geliştirebileceği bildirilmiştir (Bools, Neale, & Meadow, 1993).

Çocukların fiziksel istismarı, şiddetin meşru bir araç olarak kabul edilmesinin bir dereceye kadar kabul edildiği toplumlarda hakim değerler bağlamında görülebilmektedir. Şiddetin bu unsuru, fiziksel gücün göz yumulduğu ve bazı durumlarda disiplin tedbiri olarak teşvik edildiği çocuk yetiştirme uygulamalarında temsil edilmektedir (Miller, 1988).

Dünya Sağlık Örgütü verileri her 4 çocuktan üçünün fiziksel açıdan örselendiğini ortaya koymaktadır (WHO, 2020). Hindistan'da yapılan bir çalışmada, okula giden çocukların % 75,5'inin ve %78,5'inin sırasıyla geçen yıl ve yaşam boyu fiziksel istismara uğradığı (Kumar, Kumar, Singh, & Kar, 2017); Brezilya'da bu oranın %85 olduğu bildirilmiştir (Ribeiro, Teixeira Ribeiro, Pratesil, & Gandofil, 2015). Suudi Arabistan'da gerçekleştirilen bir diğer araştırmada çocukların %58'inin bir önceki yıl içerisinde fiziksel istismara maruz kaldığı (Al-Eissa vd., 2015) ve benzer olarak Türk çocuklarının %58'inin yaşamları boyunca fiziksel istismara uğradığı tespit edilmiştir (Sofuoglu vd., 2014). Ayrıca, Vietnam'da, birincil bakıcıların %73'ünün çocuklarına karşı şiddetli bir disiplin uyguladığı belirlenmiştir (Trang & Duc, 2014). Yine, birçok çocuk düzenli olarak şiddete tanık

olmaktadır. Bir BM raporu, 41-88 milyon çocuğun Güney Asya’da evde şiddete tanık olduğunu ifade etmektedir (Pinheiro, 2006). Bu sonuçlar, çocuğun fiziksel istismarının, milyonlarca çocuğun yaşamını olumsuz etkileyen evrensel bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Ne yazık ki toplumsal ve kuşaklararası tutumlar, çocukların bedensel olarak cezalandırılmalarını etkili bir disiplin biçimi olarak görebilme eğilimindedir. Gerçekten de, bedensel ceza ve fiziksel disiplin yöntemleri, kimi aileler ve okullar içinde, asi veya zor bir çocukla en uygun şekilde başa çıkmak için kabul edilmiş bir uygulamadır.

Fiziksel istismarın sonuçları incelendiğinde, bu alandaki çalışmaların çoğu, bu tür istismara maruz kalmanın daha sonraki zihinsel sağlık ve uyum problemlerinin artan riskleriyle ilişkili olduğunu ileri sürmektedir (Stevenson, 1999). Örneğin, Silverman ve meslektaşları (1996) tarafından 375 genç yetişkin ile yürütülen bir çalışmada, fiziksel olarak istismar edilen ergen erkeklerin 15 yaşında intihar düşünceleri bildirme ihtimalinin daha yüksek olduğu ve 21 yaşında depresyon, TSSB, anti-sosyal davranış ve madde bağımlılığı riskinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Ayrıca fiziksel olarak istismar edilen kadınların, 15 yaşında depresyon, anksiyete, anti-sosyal davranış, somatik şikayetler ve intihar düşüncesinin daha fazla olduğu ve 21 yaşında depresyon, TSSB, antisosyal davranış ve madde bağımlılığı riskinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte çocuklukta fiziksel olarak istismar edilen kadınların intihar girişiminde bulunma olasılığının yüksek olduğu saptanmıştır (Silverman, Reinherz, & Giaconia, 1996). Diğer yandan bazı çocuklar için fiziksel istismar, kalıcı sakatlık ile sonuçlanabilmekte ve yaşam boyu sağlıklarını derinden etkilemektedir. Örneğin, istismar kapsamında meydana gelen kafa travması mağdurlarının görme ve işitme bozukluğu, epilepsi, serebral palsi ve gelişimsel ve bilişsel gecikme dahil olmak üzere yüksek oranda nörolojik sakatlığa sahip olduğu tespit edilmiştir (Hymel vd., 2007) Ayrıca çocukluk çağı fiziksel istismar mağdurlarının zayıf akademik performans ve azalmış bilişsel işlevler ve davranış sorunları geliştirme riski altında olduğu ifade edilmektedir (Afiaz, Masud, & Mansur, 2021; Fisher & Widom, 2021). Yukarıda ele alınan fiziksel istismarın olumsuz sonuçları doğrultusunda başta aile hekimleri ve çocuk doktorları olmak üzere, bu alanda çalışan meslek elemanlarının uygulamalarında önemli sorumlulukları olduğu düşünülmektedir; çocuk istismarı vakalarının tanımlanmasında, bu vakaların adli mercilere ve sosyal hizmet kurumlarına bildirilmesinde, tanımlanmış vakalara ve ailedeki diğer çocuklara daha fazla zarar verilmesinin önlenmesinde ve ailelere daha çok destek ve eğitim sağlanmasında bu profesyoneller önemli bir role sahiptir.

2. 1. 1. 5. 2. Duygusal İstismar

Duygusal istismar az bilinen, ancak yaygın olan bir çocuk istismarı biçimidir. Nitekim yapılan çalışmalarda alandaki profesyonellerin, duygusal istismarı tanımak ve operasyonel olarak tanımlamakta zorluk çekebileceği belirtilmekte ve yasal olarak bu istismar türünü kanıtlama konusunda yaşanabilecek belirsizliklere dikkat çekilmektedir (Ackner, Skeate, Patterson, & Neal,

2013). Bu zorluklar, tanıma ve koruyucu müdahalelerde gecikmelere de yol açabilmektedir. Duygusal istismarın fiziksel istismara, cinsel istismara veya ihmale eşlik edebileceğini, ancak diğer kötü muamele biçimlerinden tamamen bağımsız olarak da ortaya çıkabileceğini bilmek önemlidir. Örneğin, ihmal edilen ve fiziksel olarak istismar edilen çocukların büyük bir kısmının (%62-95) duygusal olarak da örselendiği belirlenmiştir (Ackner vd., 2013).

Kültürlerarası farklılıklar nedeniyle duygusal istismarın üzerinde anlaşmaya varılmış küresel bir tanımı yoktur (Shumba, 2002). Glaser (2002) duygusal istismarı “çocukla hiçbir fiziksel temas gerektirmeyen, zararlı etkileşim kalıplarıyla karakterize edilen bir bakıcı-çocuk ilişkisi” olarak tanımlamaktadır. Bu istismar türü, bir kişinin sistematik olarak psikolojik yıkıma uğratılması (Aluede, Ojugo, & Okoza, 2012) ve çocuğun sürekli olarak reddedilme, aşağılanma, tehdit ve suçlamaya maruz kalması ve bu durumun sağlıklı gelişimi, zihinsel yetileri ve ruh sağlığına zarar vermesi olarak değerlendirilebilir (Gurhan, Ozbaş, & Kabtaş, 2012). Duygusal kötü muamele, çocuğun duygusal gelişimini veya öz-değer duygusunu bozan, sevgiyi, desteği veya rehberliği esirgemenin yanı sıra sürekli eleştiri, tehdit veya reddedilmeyi içerebilen bir davranış modelidir. Psikolojik kötü muamele, çocuğun duygusal, sosyal ve temel insani gelişimine saldırır. Barnett, Manly ve Cicchetti (1993) duygusal kötü muameleyi karakterize etmek için belirtilen ifadeleri kullanmaktadır: (a) benlik saygısını engelleyen ve bir çocuğu küçümseyen veya suçlayan sözlü taciz, (b) çocuğu yıldırma veya tehdit, (c) yaşa uygun özerkliği önleyen eylemler, (d) çocuklara gelişim seviyeleri açısından uygun olmayan roller ve sorumluluklar yükleyen eylemler, (e) terk veya (f) şiddete maruz bırakma. Bu tiyolojiler kötü muamelenin hangi alt tiplerinin hangi sonuçlarla ilişkili olduğunu anlamak için de önemlidir.

Duygusal istismar biçimleri şu şekilde açıklanmaktadır (Glaser, 2002):

1. Reddetme: Sözlü ve düşmanca biçimde çocuğu küçük düşürme/aşağılama;
2. Terörize etme: Çocuğu fiziksel olarak tehdit eden veya zarar verme olasılığı bulunan ya da çocuğu ve çocuğun sevdiği nesneleri tehlikeye atan davranış;
3. Yozlaştırma: Çocuğun sosyal gelişiminde sağlıklı sosyal etkileşimi engelleyen bir bozulma ile sonuçlanan yıkıcı, antisosyal davranışın teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi;
4. İzolasyon: Çocukların yaşitları veya yetişkinlerle etkileşim/iletişim kurma fırsatlarını reddetme;
5. Duygusal tepki vermeyi reddetme: Çocuğun ihtiyaçlarının, değerinin ve etkileşim, ilgi ve bakımına yönelik beklentilerinin reddedilmesi.

Duygusal istismarın yaygınlık oranları incelendiğinde, tüm toplumlar için evrensel bir problem olduğu söylenebilir. Örneğin, toplam 7.082.279 katılımcının dahil olduğu 29 çalışmada bildirilen çocuk duygusal istismarının yaygınlık rakamlarının birleştirildiği kapsamlı bir meta-analiz çalışmasında bu oran 363 / 1.000 olarak belirlenmiştir (Stoltenborgh vd., 2013). 337 makalenin dahil edildiği bir diğer meta-analiz çalışmasında ise duygusal istismarın Kuzey Amerika’da kızlar arasında

yaygınlık oranının (%28,4) erkeklere göre (%13,7) iki kat daha fazla olduğu; Asya’da oranların erkeklerde (%33,2) kızlara (%26,9) göre daha yüksek olduğu; Avrupa’daki yaygınlık oranlarının da erkekler için %6,2, kızlar için %12,9 olduğu belirlenmiştir. İngiltere’de ise duygusal veya psikolojik istismar yaygınlığının %4 ile % 66,7 arasında değiştiği bulunmuştur (Moody vd., 2018).

Çocuk istismarına ilişkin literatür değerlendirildiğinde, duygusal istismarın diğer istismar biçimlerinin altında yatan bir özellik olduğu ve daha ciddi gelişimsel, sosyal ve psikolojik zarara yol açabileceği vurgulanmaktadır (Crittenden, Claussen, & Sugarman, 1994). Duygusal kötü muamele “çocuğun öz ve kişisel güvenlik duygusunu yok eder” (Kairys, Johnson, & Çocuk İstismarı ve İhmali Komitesi, 2002) ve yaşamın ilerleyen dönemlerinde depresyon, kaygı (Hamilton vd., 2013; Kuo vd., 2011), dissosiyatif ve psikotik bozukluklar (Ackner vd., 2013) madde bağımlılığı bozuklukları (Rosenkranz, Muller, & Henderson, 2012), düşük benlik saygısı ve düşük yaşam kalitesine neden olabilir (Taillieu & Brownridge, 2013). Duygusal istismarın etkilerini belirlemek üzere gerçekleştirilen çalışmalarda, bu istismar türünün içselleştirme semptomları, dışsallaştırma davranış problemleri ve kişilerarası problemlerle ilişkili olduğu bulunmuştur (Crittenden, Claussen, & Sugarman, 1994; Kim & Cicchetti, 2006). Ayrıca duygusal istismarın, kendini feda etme, algılanan eksiklik, utanç ve savunmasızlığa ilişkin uyumsuz düşünce ve inanç kalıpları aracılığıyla daha sonraki yaşam dönemlerinde refah düzeyini de etkileyebileceği ileri sürülmüştür (Wright, Crawford, & Castillo, 2009). Dahası, birincil bakıcılara güvenli bir şekilde bağlanmanın geliştirilmesinde özellikle yıkıcı olduğu düşünülmektedir (Taillieu vd., 2016). Duygusal istismar başkaları tarafından reddedilme korkusuna da neden olarak, endişeli veya geri çekilmiş sosyal tepkiler üretebilir (Sneddon, 2003). Bu araştırma sonuçları doğrultusunda, çocuklukta duygusal kötü muamelenin yüksek prevalansı ve tehlikeye atılmış yetişkin ruh sağlığı ile ilişkisi göz önüne alındığında, ebeveynlerin ve çocuk alanında çalışan meslek elemanlarının duygusal kötü muamelenin zihinsel sağlık üzerindeki zararlı etkileri konusunda bilgilendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

2. 1. 1. 5. 3. Cinsel İstismar

Büyük bir topluluk endişesi konusu olan ve birçok yasal ve profesyonel girişimin odağı haline gelen çocuk cinsel istismarı karmaşık bir yaşam deneyimidir. Çocuğun cinsel istismarı şu şekilde tanımlanmaktadır: “bir çocuğun tam olarak kavrayamadığı, bilgilendirilmiş rıza veremeyeceği veya çocuğun gelişim açısından hazır olmadığı ve onay gösteremeyeceği ve yasaları ya da kültürel tabuları ihlal eden cinsel aktiviteye dahil edilmesi. Çocuk cinsel istismarı, bir çocuk ile bir yetişkin veya yaşı veya gelişimi itibarıyla bir sorumluluk, güven veya güç ilişkisi içinde olan başka bir çocuk arasındaki bu aktivite ile kanıtlanır, aktivite diğer kişinin ihtiyaçlarını tatmin etmeye yöneliktir.” (Dünya Sağlık Örgütü, 2003, s. 75).

Cinsel istismar farklı şekillerde görülebilmektedir; (a) bir fail tarafından oral, anal veya vajinal penetrasyon olarak tanımlanan tecavüz; (b) okşama ve penetrasyon içermeyen cinsel davranışlara atıfta bulunan cinsel taciz; (c) ailesel cinsel ilişkiye atıfta bulunan ensest; (d) çocuğun pornografiye dahil olduğu, cinsel aktiviteye tanık olduğu, kendilerini teşhir eden yetişkinleri gördüğü veya failin cinsel zevki için uygunsuz davranışlarda bulunduğu cinsel sömürü (WHO, 2003) olabilir.

Çocuk cinsel istismarının tanımı üzerinde fikir birliğinin olmaması; istismara uğramış veya sömürülen çocukları belirlemeye yönelik küresel girişimlerin yanı sıra cinsel istismar ile ilişkili kapsamı, etkiyi ve risk faktörlerini ölçme çabalarını engellemektedir. Yakın zamanda Mathews ve Collin -Vezina (2019), çocuğun cinsel istismarına yönelik tanımlar arasında kavramsal farklılığın üç boyutunu tanımlamıştır: cinsel istismarın yapısı (örneğin, çocuğun yaşı, çocuk ve istismarcı arasındaki ilişki ve potansiyel yaş farkı), cinsel istismarı oluşturan eylemler (örneğin, röntgencilik gibi temassız eylemlerin dahil edilmesi veya hariç tutulması), rıza kavramının varlığı ve niteliği. Ayrıca, bir çocuğun veya ergenin bir deneyimi taciz edici olarak tanıma yeteneği, özellikle duygusal bir bağın mevcut olduğu durumlarda, sıklıkla faille olan güç dinamiğinden etkilenir (Radford, 2018). Örneğin küçük çocuklar, belirli davranışların aslında cinsel istismar olduğunu anlamayabilirler.

Çocukların cinsel istismarı küresel bir halk sağlığı sorunudur (WHO, 2016). Çocukların cinsel istismarını belirlemek üzere 217 araştırmanın dahil edildiği bir meta-analiz çalışmasında, yaklaşık 10 milyon bireyden oluşan 331 bağımsız örneklem temelinde %12'lik bir küresel yaygınlık bildirilmiştir (Stoltenborgh vd., 2011). Sınırlı zaman çerçevesi ve birçok istismar vakasının yetkililere hiçbir zaman bildirilmemesi nedeniyle, genellikle insidans çalışmalarının, prevalans çalışmalarından daha az vakayı yansıttığı ve dolayısıyla, Stoltenborgh ve meslektaşlarının (2011) gerçekleştirdiği araştırma bulgularının, çocuk cinsel istismarının gerçek prevalansının, devlet kurumları tarafından yıllık insidans raporlarında resmi olarak kaydedilenden 30 kat daha yüksek olduğu öne sürülmektedir (Simon, Luetzow, & Conte, 2020). Konuyla ilgili son yıllarda yapılan araştırmalar incelendiğinde de, çalışmaların yapıldığı coğrafi ve kültürel bağlama bağlı olarak, 18 yaşından küçük bireyler için %5 ila %18 arasında yaygınlık oranları bildirildiği görülmektedir (Senn vd., 2017). Bu oranların büyüklüğü nedeniyle, bazı araştırmacılar çocuk cinsel istismarının çözülmekten uzak bir halk sağlığı sorunu olduğunu iddia etmektedir (Gray & Rarick, 2018). Faillerin özellikleri incelendiğinde ise bu kişilerin yaklaşık %85'inin erkek olduğu, yaşlarının 30 ile 40 arasında değiştiği ve genellikle mağdurun yakın çevresinden insanlar olduğu dikkat çekmektedir (Gray & Rarick, 2018).

Çocuk istismarına ilişkin literatür incelendiğinde, çocukluk çağı cinsel istismarına maruz kalma ile sonraki ruh sağlığı ve psikososyal işleyiş arasındaki bağlantıları inceleyen giderek artan sayıda makale olduğu dikkat çekmektedir. Her durumda incelemeler, çocuklukta cinsel istismara maruz kalmanın, depresyon, anksiyete, anti-sosyal davranışlar, madde kullanımı, intihar ve diğer psikiyatrik problemler gibi artan zihinsel sağlık ve uyum sorunları ile ilişkili olduğu sonucuna

varmıştır (Clark, Clark, & Adamec, 2007). Ayrıca yapılan çalışmalar, çocukluk döneminde cinsel istismar mağdurlarında daha yüksek cinsel uyum ve ilgili sorunlar bildirmiştir (Leonard & Follette, 2002). Yine çocukluk cinsel istismar mağduru kadınlar örneklemini ile yapılan bir başka çalışmada bu bireylerin daha yüksek sayıda cinsel partneri ve daha kısa süreli ilişkileri olduğu ve riskli cinsel davranışları bulunduğu belirlenmiştir (Senn vd., 2017). Çocukluk çağı cinsel istismarının uzun vadeli sonuçlarını incelemek üzere, 4.089.547 katılımcı ve 559 primer çalışma ile 1996-2018 yılları arasında yayınlanan 19 meta-analiz çalışmasını değerlendiren bir araştırmanın sonucunda, çocuklukta cinsel istismarın uzun süreli psikososyal, psikiyatrik ve fiziksel sağlık sorunları ile ilişkili olduğu bulunmuş; ayrıca çocukluk döneminde maruz kalınan cinsel istismarın özellikle örselenme sonrası gerginlik bozukluğu, şizofreni ve madde kullanımı ile arasındaki ilişkiler için yüksek kaliteli kanıtlar elde edildiği bildirilmiştir (Hailes, Yu, Danese, & Fazal, 2019). Bununla birlikte, araştırma bulguları mağdurların yetişkinlik döneminde cinsel mağduriyet yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Walker vd., 2017). Nitekim çeşitli araştırmacılar penetrasyon içeren çocuk cinsel istismarının bir yetişkin olarak tecavüze yeniden maruz kalma riskini üçe katladığını bulmuştur (Fleming, Mullen, Sibthorpe, & Bammer, 1999). Bu durumun uygunsuz cinsel davranışların kazanılması, öğrenilmiş çaresizlik ve azalmış öz-yeterlik ile ilişkili olabileceği öne sürülmektedir (Krahe, Scheinberger-Olwig, Waizenhofer, & Kolpin, 1999). Yukarıda belirtilen birçok araştırmada görüldüğü üzere, çocuğun cinsel istismarı, çocuğun davranışlarının ve duygularının tahrip edilmesini ve gelişimine yönelik ciddi sonuçlar içerdiğinden, bu istismar türüne maruz kalanların yaşamları için yıkıcı sonuçları bulunduğunu dolayısıyla çocuk cinsel istismarının önlenmesi için etkili stratejilerin hayati önem taşıdığını söylemek mümkündür.

2. 1. 1. 5. 4. İhmal

İhmal, çocuklara kötü muamelenin en sık görülen biçimi olup, dünya çapında ciddi bir sorun olarak belirtilmektedir (WHO, 2016). Amerika Birleşik Devletleri'nde 2016 yılında tahmini 676.000 çocuk istismarı ve ihmal mağduru Çocuk Koruma Hizmetlerine bildirilmiştir ve bu çocukların çoğunluğunun (%79,5) ihmalden muzdarip olduğu belirlenmiştir (Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi [CDC], 2016). İhmal yaygın bir kötü muamele türü olmasına rağmen, istismarın bu formuna ilişkin diğer kötü muamele türlerinden çok daha az şey bilinmektedir. İlgili literatürde, araştırmaların, çoğunlukla büyüyen bir temsile sahip olduğu belirlenen cinsel istismara yönelik olduğu görülmektedir (McSherry, 2007). Dahası, çocuklara kötü muameleden kaynaklanan tahmini 2000 yıllık ölümlerin yaklaşık yarısının ihmalden kaynaklandığı bildirilmektedir (ABD Çocuk İstismarı ve İhmali Danışma Kurulu, 1995). Araştırmacılar bu durumu “ihmalin ihmal edilmesi” şeklinde açıklamaktadır (Dubowitz, 2007; McSherry, 2007).

Dubowitz (2014) çocuk ihmalini çocuğun fiziksel veya psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada tekrarlanan başarısızlıklar olarak tanımlamakta ve bu başarısızlıkların çocuğun sağlığında veya

gelişiminde ciddi bozulmalara neden olabileceğini bildirmektedir. Daha geniş anlamda ihmal, çocuğa normal fiziksel ve psikolojik büyüme ve gelişme potansiyelinin gerçekleşmesini sağlamak için yeterli ebeveynlik sağlanamaması anlamına gelebilir. İhmal uygulamaları yetersiz ebeveynlik, anne bakımının kesintiye uğraması, duygusal ve sosyal yoksunluk, ebeveyn ayrılması, kayıtsızlık, aşırı uyarılma ve özel gelişim değişikliklerinde çocuğun ihtiyaçlarını öngörememe veya cevaplamama şeklinde sıralanabilir (Green, 1980).

Tanımlar, ebeveynlerin niyetleri veya davranışları yerine, çocukların karşılanmayan temel ihtiyaçlarına odaklanmaktadır. Ayrıca tanımlardan anlaşıldığı üzere ihmal çocuğun sağlıklı gelişimi için ihtiyaç duyduğu bakım davranışının yokluğuna işaret ederken, diğer istismar biçimleri çoğunlukla çocuğa karşı işlenen zararlı eylemlerle ilgilidir (Mennen vd., 2010).

İhmalin beş alt türü bulunmaktadır: bakım ihmali, tıbbi ihmal, eğitimsel ihmal, denetleyici ihmal ve çevre ihmali (Mennen vd., 2010). Bunlar, şu şekilde açıklanabilir:

1. Bakım ihmali: Bir ebeveynin çocuğun miktar ve kalite açısından yeterli gıda, temizlik, bakım, hijyen ve vücut büyüklüğüne uyan ve hava şartlarına uygun giyim gibi temel ihtiyaçlarını yeterli olarak karşılayamadığı ihmal türüdür. Örneğin, bir çocuk sıklıkla komşudan yemek istiyorsa, soğuk havalarda palto olmadan kısa kollu bir gömlek giyiyorsa, kirli ve dağınık bir forma ile okula gidiyorsa, idrar veya dışkı kokusu ya da saçında bit varsa, bakım ihmali olduğu düşünülür.

2. Tıbbi ihmal: Bir çocuğun yaralanma, hastalık veya sakatlık için tıbbi bir değerlendirmeye veya tedaviye ihtiyacı olduğunda uygun tıbbi bakım sağlanamamasıyla ilgilidir.

3. Eğitimsel ihmal: Çocuğu okula göndermeyen, gerekli eğitim araçlarını sağlamayan veya çocuğun uygun eğitim almasını engelleyen bir ebeveyni içerir.

4. Çevresel ihmal: Bir çocuğun evinde ya da fiziksel çevresinde ciddi bir hijyen, sağlık ve güvenlik tehlikesi varsa bu tür ihmalden şüphelenilir. Örneğin, ev böcek veya haşere ile enfekte ise, ev çöp veya hayvan dışkısı ile dolu ise ve ebeveyn, sorunu çözmek için uygun önlemleri almıyor ise çocuğun çevresel ihmale maruz kaldığı düşünülür.

5. Denetleyici ihmal: Bir ebeveynin çocuğu yalnız başına veya uygun olmayan bakım ile terk ettiği bir durumla ilgilidir. Örneğin, ebeveyn işe giderken çocuk gözetimsiz bırakılırsa veya çocuk bir cinsel suçlunun bakımında kalırsa ebeveynin denetim eksikliği çocuğu yaralanma veya zarar görme riskine sokar. Ebeveyn madde kötüye kullanımı, bakım becerilerini tehlikeye atacağından yine bu kapsamda değerlendirilir.

İhmal edilen çocuklar, çocukluk ve yetişkinlik döneminde fiziksel, duygusal ve davranışsal bozukluklar açısından risk altındadır (Belsky, 1993). Çocuklukta maruz kalınan ihmal, nörogelişimsel ilerlemeyi ve beyin gelişimini tehlikeye atabilmekte (Cicchetti & Toth, 1995; Teicher vd., 2004) ve gelişim geriliklerine yol açabilmektedir (Dubowitz, 2009). Bununla birlikte ihmal edilmiş olarak değerlendirilen çocukların kaza mağdurlarına göre sağlık sorunlarının iki kat fazla olduğu ve gelişim problemleri yaşama olasılıklarının üç kat daha fazla olduğu belirlenmiştir

(Davidson-Arad vd., 2010). Nitekim yapılan araştırmalar bu çocukların karaciğer hastalığı ve kalp hastalıkları (Dong vd., 2004b), migren (Tietjen vd., 2010), astım ve akciğer kanserine (Goodwin & Wamboldt, 2012) yakalanma olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. İhmal edilen çocuklar sosyal olarak geri çekilebilmekte ve pasif olabilmekte ya da agresif davranışlar sergileyebilmektedirler. Bu çocukların akranlarıyla daha az olumlu etkileşime girdikleri ve kendilerine daha az güvendikleri de belirtilmektedir (Dubowitz, 2009). Ayrıca ihmal, düşük akademik performans duygusal ve davranışsal sorunlar, depresyon, anksiyete bozuklukları ve intihar eğilimi ile de ilişkilendirilmiştir (Eckenrode & Kendall-Tackett, 1996).

Yukarıda belirtilen araştırmalarda görüldüğü gibi, çocuk ihmali ciddi sonuçlar ve hatta ölümler sonuçlanabilmektedir. İhmal, çocuklara kötü muamelenin en yaygın ve en ölümcül biçimi olmasına rağmen, genellikle ihmal edilen bir tür kötü muamele şeklidir (Dubowitz, 2014). Dolayısıyla alanda çalışan profesyonellerin çocuk ihmali zamanında tanınması ve uygun şekilde cevap vermesi çok önemlidir.

2. 1. 1. 6. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Etkileri

Çocukluk çağı istismar yaşantıları, çocukların karşı karşıya olduğı en zararlı ve stresli zorluklardan birini temsil etmektedir (Cicchetti & Lynch, 1995). Kötü muamele gören ve ihmal edilen çocukların büyük kısmı bu deneyimlerinden olumsuz etkilenmektedir. Bundan dolayı çocuk istismarı ve ihmali çocuk gelişimindeki normal biyolojik ve psikolojik gelişim fırsatlarının önündeki en büyük engellerden sayılmaktadır (Cicchetti & Lynch, 1995).

Bir çocuğun yaşamında erken dönemlerde ne kadar kötü muamele olursa, bunun fiziksel, psikolojik ve sosyal sonuçlarının o kadar fazla olacağı belirtilmektedir (Cicchetti & Toth, 1995). Örneğin, çocuk istismarı öyküsü, ergenlikte çok sorunlu davranışın en güçlü öngörücüsü olarak tanımlanmıştır (Lansford vd., 2002). Özellikle, çocuğun gelişim aşaması ile istismarın sıklığı, kronikliği, tipi, süresi ve şiddeti arasındaki etkileşimin çocuk açısından sonuçları farklı şekilde etkileyebileceğı belirtilmektedir (Egeland, 1991). Ayrıca çocuk istismarı ile psikiyatrik bozukluklar arasında anlamlı bir ilişki olduğu, çocuk istismarının gelecekteki psikiyatrik tanı veya psikotik semptomların bir yordayıcısı olduğu bildirilmektedir (Varese vd., 2012; Wang vd., 2020). İstismar ve ihmalin sonuçlarına ilişkin literatür incelendiğinde, kötü muameleye maruz kalan çocuklarda; içselleştirme sorunları, artan kaygı ve duygusal reaktivite gibi davranışsal ve duygusal zorluklar (Kidman, Smith, Piccolo, & Kohler, 2019), dikkatsizlik veya hiperaktivite (Becker-Blease & Freyd, 2008), büyüme ve motor gelişimde aksaklıklar (Johnson & Gunnar, 2011), düşük akademik performans (Nikulina, Widom, & Czaja, 2010), bağlanma sorunları (Hornor, 2008), bilişsel çarpıtmalar (Türkkan & Odacı, 2019), duygu düzenleme problemleri, sorunlu akran ilişkileri, kişilerarası ilişkilerde problemler (Cloitre vd., 2018; Shields & Cicchetti, 2001), saldırganlık eğilimi ve suç işleme (Cui, Oshri, & Liu, 2020), alkol ve madde kullanım bozuklukları (Schuckher, Sellin,

Fahlke, & Engstrom, 2018), kişilik bozuklukları (Verdolini vd., 2015), psikoz ve şizofreni (Thomas, Hofler, Schafer, & Trautmann, 2019), antisosyal davranışlar (Degli Esposti vd., 2020), davranış bozuklukları (Hunt, Slack, & Berger, 2017), intihar girişimi (Angelakis, Gillespie, & Panagioti, 2019), depresyon ve anksiyete (Berber-Çelik & Odacı, 2019; Gardner, Thomas, & Erskine, 2019), TSSB (Powers, Etkin, Gyurak, Bradley, & Jovanovic, 2015), erken yaşlarda cinsel aktivite, yüksek riskli cinsel davranışlar (Wilson & Widom, 2008) gibi çok çeşitli problemler bildirilmektedir.

Çocukluk çağı istismarının işlevselliğin birçok alanındaki olumsuz sonuçları yukarıda belirtilen çalışmalarda görüldüğü üzere literatürde belgelenmiştir. Bununla birlikte, alanyazında birçok araştırmacının çocuk istismarının kuşaklar arası aktarımına dikkat çektiği görülmektedir (Armfeld vd., 2021; Mulder vd., 2018). İstismarın kuşaklar arası aktarımı hipotezini değerlendirmek üzere Widom, Czaja ve Du Mont (2015) tarafından resmi kurumlara yansıyan dava dosyalarının incelenmesiyle 30 yıllık prospektif bir takip çalışması gerçekleştirilmiş ve çalışma sonucunda istismar öyküsünün, cinsel istismar ve ihmal etme açısından bir risk faktörü olduğu belirlenmiştir. Başka bir deyişle, bu çalışma gelecek nesillerin de ihmal ve cinsel istismar riski altında olduğunu göstermektedir.

2. 1. 1. 7. Çocuk İstismarında Risk Faktörleri

Araştırmalar çocuk istismarı ile ilişkili bir dizi risk faktörü tanımlamıştır. Risk etmenlerinin bulunduğu gruptaki çocukların istismara maruz kalma olasılığının daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle bu faktörlerin iyi anlaşılması, uzmanların çocuk istismarı açısından risk içeren durumları belirleyebilmelerine ve uygun şekilde müdahale edebilmelerine yardımcı olabilir. Bununla birlikte bu faktörlerin varlığı, her zaman çocuğun istismar edildiği anlamına gelmez. Bir ailede kötü muamele katkıda bulunabilecek faktörler, başka bir ailede çocuk istismarı ile sonuçlanmayabilir. Örneğin, bazı araştırmacılar yoksulluk ile kötü muamele arasındaki ilişkiyi vurgulamakta, ancak yoksulluk içinde yaşayan insanların çoğunun çocuklarına zarar vermediğine dikkat çekmektedirler.

Çocuğa uygulanan istismar davranışlarının farklı alanlarda yer alan çoklu faktörlerin etkileşimiyle meydana geldiği bilinmektedir. Çocuk istismarı vakalarına müdahale eden profesyoneller, sorunun çoklu, karmaşık nedenlerini tanımalı ve çocukların ve ailelerin değerlendirmelerini ve tedavilerini ailenin özel ihtiyaçlarını ve koşullarını karşılayacak şekilde uyarlamalıdır. Böylece kötü muamele meydana gelmeden erken müdahale stratejileri ve destek sistemleri ile çocuğu ve aileyi desteklemek mümkün olabilecektir.

Çocuk istismarı ve ihmalindeki risk faktörlerini çocuktan kaynaklanan faktörler, ebeveynlerden kaynaklanan faktörler, aileden kaynaklanan faktörler, çevre ve toplumdan kaynaklanan faktörler olarak açıklamak mümkündür. Risk faktörleri hakkındaki mevcut bilgi durumu gelecekteki önleme araştırmalarının gelişimine de rehberlik edebilir.

2. 1. 1. 7. 1. Çocuğa İlişkin Faktörler

İstismar ile ilişkili olarak çocuğun risk faktörleri arasında tanımlanması, mağdur çocuğu suçlayan bir eğilim şeklinde algılanabilir. Ancak araştırmacılar çocuğa ilişkin bazı özellik ve davranışların istismara neden olabileceğini ifade etmektedirler. Yürütülen araştırmalarda çocuk istismarına karşı savunmasızlığın kısmen çocuğun yaşına bağlı olduğu belirlenmiştir (Straus & Gelles, 1986). Ölümcül fiziksel istismar vakaları büyük ölçüde küçük bebekler arasında bulunmaktadır (Kirschner & Wilson, 2001). Örneğin Finlandiya, Almanya ve Senegal'deki bebek ölümleriyle ilgili incelemelerde, mağdurların çoğunun 2 yaşından küçük olduğu belirlenmiştir (Menick, 2000). Bununla birlikte yaşamın ilk yılındaki kemik kırıklarının yaklaşık dörtte birinin çocuk istismarı ile ilgili olduğu bildirilmektedir (Flaherty, Perez-Rossello vd., 2014). Küçük çocuklar da ölümcül olmayan fiziksel istismar riski altındadır, ancak bu tür istismarların en yoğun yaşları ülkeden ülkeye değişmektedir. Örneğin, Çin'de 3-6 yaş, Hindistan'da 6-11 yaş ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 6-12 yaş arası çocuklar için ölümcül olmayan fiziksel istismar oranları zirve yapmaktadır (Straus & Hamby, 1997; Tang, 1998). Cinsel istismar oranları ise ergenlik döneminin başlamasından sonra artma eğilimindedir ve en yüksek oranlar ergenlik döneminde ortaya çıkmaktadır (Madu & Peltzer, 2000). Çocuk yaşı ihmal için de bir risk faktörü olabilir, çünkü küçük çocuklar temel ihtiyaçlarını karşılamak ve zarardan korunmak için ebeveynlerine daha fazla bağımlıdır ve fiziksel olarak daha savunmasızdır. Bebeklik ve ilk çocukluk yılları gelişimsel olarak kritik bir zamandır. Bu nedenle, bebeklerin ve küçük çocukların ihmal içeren davranışlara karşı daha savunmasız olmaları beklenebilir. Nitekim Akehurst (2015), küçük çocukların ve bebeklerin, 2001-2003 ve 2003-2011 yıllarında İngiltere'de yapılan iki ulusal ciddi vaka incelemesini gerekçe göstererek, ihmale karşı daha savunmasız olduklarını bildirmiştir. Diğer taraftan Schumacher ve meslektaşları (2001), çocuk yaşının genel olarak ihmalle ilişkili olmadığını, ancak diğer faktörlerle (örneğin cinsiyet ve aile yapısı) etkileşime girdiğinde çocuk istismarı açısından risk oluşturduğunu tespit etmiştir. Örneğin yalnızca baba olan hanelerde bulunan çocukların fiziksel ihmal ve iki ebeveynli hanelerde bulunan 15-17 yaşları arasındaki çocukların eğitim ihmali açısından risk grubunda olduğu belirlenmiştir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde cinsiyet faktörünün de çocuk istismarı açısından risk oluşturabileceği görülmektedir (Vallejos & Cesoni). Çeşitli uluslararası kuruluşlardan elde edilen bulgular, kızların erkeklere göre cinsel istismara maruz kalma olasılığın yaklaşık üç kat daha fazla olduğunu göstermektedir (Finkelhor, 1994). Küresel olarak, 6-11 yaşları arasındaki 130 milyondan fazla çocuğun okula gitmediği ve bunların % 60'ının kız olduğu bildirilmektedir (Hadi, 2000). Birçok ülkede erkek çocukların ağır fiziksel ceza riski daha yüksek görünmektedir (Hadi, 2000). Erkeklerin neden daha sert fiziksel cezaya maruz kaldığı net değildir. Farklı toplumlar arasında cinsiyet rolleri ile oğlan ve kız çocuklara verilen değer açısından var olan geniş kültürel boşluklar bu farklılıkları açıklayabilir.

Literatür incelendiğinde prematüre bebeklerin, ikiz bebekler ve engelli/sakat çocukların da istismar ve ihmal açısından artmış risk altında oldukları görülmektedir (Wolfe, 1999). Bebekte veya çocukta düşük doğum ağırlığı, prematürite doğum, hastalık ve fiziksel ya da zihinsel engellerin, ebeveyn ve çocuk arasındaki bağlanmayı engellediğine ve çocuğu istismara karşı daha savunmasız hale getirdiğine inanılmaktadır (Ammerman, Van Hasselt, & Hersen, 1988). Bununla birlikte çocuğun davranışlarının da istismar ve ihmal için bir risk faktörü olabileceği, ancak bunun sergilenen davranışın türüne bağlı olduğu ifade edilmektedir. Ek olarak, davranış bozukluğu belirtileri, saldırganlık ve dikkat sorunları bulunan çocukların daha fazla risk altında olduğu ileri sürülmektedir (Friedrich & Eibender, 1983). Ayrıca çocukların bakım ihtiyaçlarının kapsamının, ebeveynlik stresine bağlı olarak, istismar ve ihmal riskine katkıda bulunan faktörler olarak belirlenmiştir. Özellikle engelli olan, öğrenme güçlüğüne sahip, daha fazla bakım ihtiyacı bulunan ve fiziksel olarak bağımlı olan çocuklar risk altında değerlendirilmektedir (Hershkowitz, Lamb, & Horowitz, 2007). Nitekim ABD Çocuk Bürosunun (2018) 2015 yılına ait ulusal verilerine göre, engelli çocuk mağdurlar, tüm istismar ve ihmal mağdurlarının %14,1'ini oluşturmaktadır. Yine, literatürde engelli çocukların (fiziksel, zihinsel, entelektüel veya çoklu bozukluklar ve akıl hastalıkları dahil) her türlü kötü muameleyi yaşama riskinin daha yüksek olduğunu tespit etmiş ve bu çocukların ihmal yaşama olasılığının engelli olmayan çocuklara kıyasla 4 kat fazla olduğunu bildirilmiştir. İstismarı önleme çabalarına savunmasız gruplar arasında yer alan engelli çocukların nasıl dahil edilmesi gerektiği araştırılmalıdır.

2. 1. 1. 7. 2. Ebeveynlere ve Bakıcılara İlişkin Faktörler

Araştırmalar, bakıcının belirli özelliklerini çocuk istismarı ve ihmali ile ilişkilendirmiştir. Demografik olanlar da dahil olmak üzere bakıcının psikolojik ve davranışsal özellikleri, çocuğa kötü muameleye yol açabilecek risk faktörleriyle ilgilidir. Örneğin, genç ebeveynler (yani ergenler), sınırlı yaşam becerileri ve deneyimleri, finansal ve konut güvenliğinin olmaması ve ergen ebeveynler arasındaki beyin gelişiminin yargılamayı ve düzenlemeyi etkileyen yönleri nedeniyle çocuklarını yaşlı ebeveynlerden daha fazla ihmal etme riski altında olacaktır (Brown, Cohen, Johnson, & Salzinger, 1998). Stith ve meslektaşları (2009), genç ebeveyn yaşının çocuk istismarı ve ihmali için bir risk faktörü olduğunu, ancak etkinin küçük olduğunu tespit etmiştir. Schumacher ve çalışma arkadaşları (2001), ebeveyn yaşını ve çocuk ihmaliyi inceleyen iki araştırma tanımlamış ve anlamlı ilişkiler bulmuştur. Bu çalışmaların sonuçları ihmal eden ebeveynlerin, ihmal etmeyen ebeveynlerden daha genç yaşta olduğuna işaret etmiştir. Cinsiyet açısından ise araştırmacılar istismarcıların erkek veya kadın olma durumunun, uygulanan istismarın biçimini etkilediğine dikkat çekmektedir. Gerçekleştirilen araştırmalarda, kadınların erkeklerden daha yüksek oranda fiziksel disiplin kullandığını belirlenmiştir (Tang, 1998). Bununla birlikte, erkekler hayati risk içeren kafa

travmalarının, kırıkların ve diğer ölümcül yaralanmaların en yaygın failleridir (Starling & Holden, 2000).

Çocukların cinsel istismarcıları, hem kız hem de erkek mağdurların olduğu durumlarda, birçok ülkede ağırlıklı olarak erkeklerdir (Levesque, 1999). Çalışmalar kadın cinsel istismar mağdurları söz konusu olduğunda faillerin %90'ından fazlasının erkek, erkek mağdurlar söz konusu olduğunda ise faillerin %63 ila %86 sının erkek olduğunu göstermiştir (Briere & Elliot, 1994). Birçok çalışma da çocuğa uygulanan kötü muamele davranışları ile ebeveynin bazı kişilik ve davranış özellikleri ilişkilendirilmiştir. Araştırmalara göre, çocuklarını fiziksel olarak örseleme olasılığı yüksek olan ebeveynlerde, düşük benlik saygısı, zayıf dürtü kontrolü, zihinsel sağlık sorunları ve antisosyal davranışlar görülebilmektedir (Lindell & Svedin, 2001). Ek olarak istismarcı ebeveynlerin çocuk gelişimi konusunda gerçekçi olmayan beklentilere sahip olabileceği de belirtilmektedir (Helfer, Kempe, & Krugman, 1997). Araştırmalar, kötü muamelede bulunan ebeveynlerin, çocuklarının ruh hallerine ve davranışlarına daha fazla tepki ve düşmanca tavırlar gösterdiklerini, çocuklarına karşı daha az destekleyici, sevecen ve duyarlı olduklarını ortaya koymuştur (Thomas & Zimmer-Gembeck, 2011). Ayrıca, çalışmalar, çocuklukta kötü muameleyle maruz kalan yetişkinlerin kendi çocuklarını da istismar etme riskinin daha yüksek olduğunu göstermiştir (Assink vd., 2019). Olumsuz çocukluk deneyimleri ve istismar öyküsü, ebeveynlerin pozitif ebeveynlik becerilerini öğrenmede başarısız olmalarına ya da travma belirtileri gibi ruh sağlığı problemleri yaşamalarına sebep olarak, çocuk istismarı açısından risk faktörü olabilir. Nitekim ilgili literatürde bunu doğrular niteliktedir (Akehurst, 2015; Stith vd., 2009). Bromfield, Lamont, Parker, & Horsfall (2010) ebeveyn ruh sağlığı sorunları ve refahının çocuk istismarı için potansiyel bir risk faktörü olduğunu bildirmektedirler.

2. 1. 1. 7. 3. Aile Faktörleri

Çocuk istismarında aile faktörleri incelendiğinde, aile yapısı ve kaynaklarının bir risk faktörü olarak değerlendirildiği görülmektedir. Çeşitli kaynaklarda fiziksel istismar uygulayan bakıcıların genç, bekar ebeveynler olduğu, düşük eğitime ve düşük gelire sahip olduğu bildirilmektedir (Tunçer, 2018). İstismarcı olmayan ebeveynlere göre bu bireylerin yoksul ve işsiz olma olasılıkları daha yüksek bulunmuştur. Özellikle yoksul, genç, küçük çocukları olan bekar annelerin, çocuklarına yönelik şiddet içeren davranışları sergileme ve sert disiplin yöntemleri kullanma riskinin yüksek olduğu vurgulanmaktadır (Straus, 1998).

Çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalar, düşük eğitim ve ailenin ihtiyaçlarını karşılayacak gelir eksikliğinin çocuklara yönelik fiziksel şiddet potansiyelini artırdığını da ortaya koymaktadır (Bardi & Borgognini-Tari, 2001; Hadi, 2001). Ailenin büyüklüğü de istismar riskini arttırabilir. Şili'de ebeveynler üzerinde gerçekleştirilen bir araştırma, dört ve daha fazla çocuğu bulunan ailelerin, çocuklarına karşı şiddet kullanma olasılığının, daha az çocuğu olan ebeveynlere göre üç kat fazla olduğunu bulgulamıştır (Larrain, Vega, & Delgado, 1997). Evde daha fazla sayıda çocuğun olması

artan çocuk bakım yükünün bir sonucu olarak, çocuk istismarı ve ihmal riskini artırıyor olabilir. Aile içi şiddet unsuru da çocuk istismarı için sayılan risk faktörleri arasında değerlendirilmektedir (Bromfield vd., 2010). Akehurst (2015), aile içi şiddeti çocuğun istismarı açısından risk faktörü olarak inceleyen iki çalışma gerçekleştirmiştir. Birinci çalışma, aile içi şiddetin varlığının, özellikle de şiddet gören ebeveynin saldırıdan sonraki durumu nedeniyle çocuklarını besleyememesi ve koruyamaması gibi nedenlerle, ebeveynlik kapasitesini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Diğer, aile içi şiddet ve çocuk ihmali vakaların sıklıkla birlikte meydana geldiğini ve aile içi şiddet faillerinin çocuk fiziksel istismarının da failleri olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Yine Hindistan’ da gerçekleştirilen bir çalışma, aile içi şiddet unsurunun çocuk istismarı riskini iki kat artırdığını ortaya koymuştur (Hunter, 2000).

İlgili literatür incelendiğinde, ebeveyn stresi ve sosyal izolasyonu çocuğa yönelik kötü muamele ile ilişkilendirilen çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. İş değişiklikleri, gelir kaybı, sağlık sorunları gibi aile içerisinde mevcut stres faktörlerinin, aile üyelerindeki saldırganlık ve çatışma düzeyini arttırdığı ve aile fertlerinin baş etme yeteneklerini olumsuz etkilediği ifade edilmektedir (Bardi & Borgognini-Tari, 2001; Tunçer, 2018). Diğer taraftan sosyal ağlar ve desteğe erişimi olan ailelerin, risk grubunda yer alsalar dahi, çocuklarını istismar etme olasılıklarının düşük olduğu bildirilmektedir (Korbin, 2000).

2. 1. 1. 7. 4. Çevresel ve Toplumsal Faktörler

Daha geniş toplumsal faktörler, inanç, algı, bilgi ve davranış üzerindeki etkilerinden dolayı çocuk istismarı ve ihmali için bir risk faktörü olabilir. Örneğin ebeveynlik davranışı; çocuk yetiştirme ve çocukların algılarına ilişkin kültürel normlardan etkilenebilir. Bunlara ek olarak, ailesel dindarlık, çocukların ebeveynlerinin bir uzantısı veya mülkü olarak görülmesi ve fiziksel cezanın kullanılması gibi kültürel değerlerin çocuk istismarı açısından risk faktörü olabileceği vurgulanmaktadır (Plummer & Njuguna, 2009). Bu daha geniş kültürel ve sosyal risk faktörlerinin çoğu, ebeveynlerin çocuklarına bakma yeteneklerini etkileyebilir.

Bir aileyi etkileyen belirli risk faktörlerinin değerlendirilmesi, o aileye yönelik müdahale hizmetlerinin önceliklendirilmesini sağlayabilir (örn. madde bağımlılığı tedavisi). Ayrıca, risk ve koruyucu faktörlerin ele alınması ve anlaşılması ile çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin içgörü geliştirilerek önleme çabalarına katkı sağlanabilir. Örneğin, önleme programları ailelere yönelik sosyal destekleri arttırmaya (böylece sosyal izolasyon riskini azaltmaya) veya ebeveynlerin çocuklarına yönelik yaşa uygun beklentilerini iyileştirmek için ebeveyn eğitimi sağlamaya odaklanabilir.

2. 1. 1. 8. Çocuk İstismarını Açıklamaya Yönelik Kuramlar

İstismarın etiyolojisini açıklamak için çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımları anlamak, tedavi ve önleme stratejileri açısından ortaya konan çabaların etkililiğini arttıracaktır. Bu yaklaşımlar aşağıda sunulmaktadır:

2. 1. 1. 8. 1. Psikiyatrik Model

Çocuğa yönelik istismarı açıklamak üzere ortaya konan ilk perspektif, psikiyatrik/psikolojik yaklaşımdır. Steele ve Pollock (1968) tarafından önerilen bu kavramsallaştırma, istismarın ve ihmalin, genellikle bu vakaların çoğunda ebeveyn olan faildeki psikoz veya kişilik bozukluklarını düşündüren ciddi psikiyatrik bozukluklardan kaynaklandığını belirtmektedir (Ammerman, 1990). Kempe ve meslektaşları (1962), istismarcıyı “ailenin psikopatolojik üyesi” olarak tanımlamaktadır. Psikiyatrik / psikolojik istismar modeli başlangıçta kötü niyetli ebeveynlerin psikiyatrik işleyişini analiz etme girişimlerinden oluşmakta idi. Çocuk istismarının etiyolojisi üzerine erken literatür neredeyse sadece bu modeli takip etmiştir. Bu perspektifi kullanan çalışmalar, ebeveynin intrapsişik işlev bozukluğunu, genellikle psikozu, istismarın tek sebebi olarak değerlendirmiştir. Sorunun bu tanısal kategorizasyonundan sonra reçete edilen müdahale, kapsamlı psikiyatrik tedavi idi. Tedavinin amacı, ebeveynin psikopatolojik işlev bozukluğunun doğası hakkında fikir sahibi olması ve bu içgöründen yola çıkarak çocukla ilişkisi üzerinde etkili olacak adaptif değişiklikler yapmasıydı. Ne yazık ki, daha sonra yapılan araştırmalar, kötü muamele uygulayan ebeveynlerde psikopatoloji tahminleri %20 civarında olduğu için, bu modeli ampirik olarak desteklememiştir (Ammerman, 1990).

Psikiyatrik modelde, istismarcı olmayan ebeveynlere göre istismar eden ebeveynlerin psikolojik özellikleri belirlenmiştir. Her ne kadar istismar eden ebeveynlerin belirli özelliklerini veya özellik kümelerini belirlemek için yapılan ilk girişimler metodolojik sorunlar nedeniyle başarılı olmasa da, bu model altında sınıflandırılacak bazı çalışmalar çocuğa yönelik empati eksikliğini, istismar etmeye katkıda bulunan bir kişilik özelliği olarak tanımlamıştır (Wiehe, 1985). Bu model sadece istismarın nasıl meydana geldiğini anlamada değil, aynı zamanda çocuk istismarını önlemek üzere de ipuçları vermektedir. Bu modele dayanarak, ebeveynlerde empatik davranışların geliştirilmesinin istismar kapsamında değerlendirilen davranışların önlenmesine yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

2. 1. 1. 8. 2. Sosyal - Durumsal Model

Sosyal - Durumsal Teori, istismar ve şiddetin stres ve kültürel normlardan kaynaklandığını öne sürmektedir. Ebeveynlerin yaşadığı sosyal yapı daha stresli hale geldikçe, çocuk şiddeti de dahil olmak üzere, rahatsız edici ve stresli olaylar üzerinde kontrol sahibi olma girişimi olarak ortaya

çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu bakış açısına göre, çocuk istismarı, ebeveynin kendi başına kişilik kusurlarının bir sonucu değildir; daha ziyade, “normal” ebeveynlerin kültürel topluluk ve ailesel etkilerin etkileşimi yoluyla istismar edici çocuk bakım uygulamalarına başvurabileceğini savunmaktadır (Belsky, 1980). Şiddetin uygun bir çatışma çözme tekniği olarak kültürel yaptırımı, çocuk yetiştirmede bedensel cezanın kullanılması için bir temel de sağlar. İşsizlik, sınırlı gelir, tecrit, istenmeyen hamilelik ve eş veya kayınvalidelerle çatışma gibi faktörler, çatışmayı çözmek için şiddete yönelik kültürel kabulle birlikte, kişiyi çocuklara karşı güç ve şiddet kullanmaya iten yapısal streslere neden olabilmektedir. Farklı araştırmacılar bu teori içindeki farklı değişkenleri araştırmış ve sosyal sınıf, aile büyüklüğü, işsizlik ve sosyal izolasyonu farklı oranlarda çocuk istismarı ile ilişkilendirmişlerdir (Giovannoni & Billingsley, 1970; Martin, 1978; Parke & Collmer, 1975). Bu modelden istismarın nedensel bir açıklamasının türetilmesindeki en büyük sorunlardan biri, aynı yoksunluk veya olumsuz koşullar göz önüne alındığında, birçok ebeveynin çocuklarını istismar etmediği bulgusunu açıklayamamasıdır (Kewalramani, 1996). Bununla birlikte bu modele dayanarak, çalışan anneler için günlük bakım kurluşları gibi destekleyici hizmetler içeren sosyal politikaların çocuk istismarını önleme konusunda yararlı olabileceği söylenebilir.

2. 1. 1. 8. 3. Sosyal-Etkileşim Modeli

Çocuk istismarını açıklamak üzere ilgili literatürde yer alan üçüncü model sosyal-etkileşimsel modeldir. Sosyal etkileşimsel model (Parke & Collmer, 1975), hem ailesel bağlamda hem de daha geniş sosyal yapı içinde ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşimsel sürece odaklanmaktadır. Bu süreçler, ters davranışların karşılık bulması, uygunsuz davranışların pekiştirilmesi, cezanın etkisiz kullanımı, şartlandırılmış duygusal uyarılma ve çocuk yaramazlığına yönelik istikrarlı içsel atıflar gibi normal ve sıkıntılı ebeveyn-çocuk ilişkilerinde meydana gelen süreçlere benzemektedir. Büyük ölçüde ebeveyn-çocuk etkileşimlerine odaklanılır. Çocuğun istismarı kışkırtmadaki potansiyel rolü de kabul edilmektedir. Çocuğun yetiştirildiği koşullar ve ebeveynlerin kullandığı yöntemler, özellikle cezalandırıcı yöntemleri, bazı yetişkinlerin belirli koşullar göz önüne alındığında neden kötü davranışa yatkın olduklarını açıklamaya yardımcı olabilir. Sosyal etkileşim kuramcıları öncelikle aile veya toplum bağlamında istismara uğrayan ebeveynin mevcut davranışlarıyla ilgilenmekle birlikte, olayların algılanması ve yorumlanması gibi psikolojik mekanizmalar, ebeveyn-çocuk etkileşimlerini etkilemede önemli araçlar olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, etkileşimsel süreçler mutlaka ebeveyn eleştirileri, bağırmlar, çocuk davranış sorunları veya öfke tezahürleri gibi gözlemlenebilir davranışlarla sınırlı değildir, aynı zamanda davranış değişikliklerine aracılık edebilecek zeka, tutumlar gibi bilişsel ve etkili süreçleri de içerir. Sosyal Öğrenme Teorisi aynı zamanda çocuk istismarına yönelik sosyal etkileşimsel yaklaşımın bir parçasını oluşturur (Kewalramani, 1996). Bu modele dayanarak, ebeveyn-çocuk iletişiminin kalitesini arttırmak ve ebeveynlik becerilerini geliştirmek üzere davranış değiştirme tekniklerini içeren çeşitli danışmanlık

programları ile ailenin işlevselliğinin artırılmasının istismarı önlemeye katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

2. 1. 1. 8. 4. Sosyal Öğrenme Modeli

Sosyal öğrenme teorisi, bireyin modelleme, gözlem ve bilişsel süreçlerle öğrendiği fikrine dayanır. Bu model şiddet, suç ve kötü niyet içeren davranışların öğrenilebileceğini öne sürmektedir (Daigle & Muftić, 2016). Sosyal öğrenme teorisine göre, çocuklarını istismar veya ihmal eden ebeveynler ve bakıcılar bunu genç yaşta istismar veya ihmal yaşadıkları veya tanık oldukları için yaparlar (Daigle & Muftić, 2016). Şiddetin nesiller arası aktarımı veya şiddet döngüsü, sosyal öğrenme teorisi ilkeleri üzerine kuruludur. Widom (1989a), şiddetin nesiller arası aktarımının “bir dizi farklı sonuçla ilgili olarak istismar ve ihmalin sonuçları hakkındaki varsayımlara veya hipotezlere” atıfta bulunduğunu belirtmiştir. Başka bir deyişle, çocuklukta şiddete maruz kalan çocuklar şiddeti kabul edilebilir bir davranış olarak görmektedir. Widom (1989a), istismar veya ihmal edilen çocukların suç ve şiddet içeren davranışlar sergileme riskinin daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Nitekim yapılan bir çalışmada çocuk istismarı öyküsü olan bireylerin, çocukları istismarı etme olasılığının üç kat daha fazla olduğu ortaya konmuştur (Milaniak & Widom, 2015). Bununla birlikte, istismar veya ihmal edilen her çocuğun suç veya şiddet davranışı uygulamayacağını belirtmek önemlidir (Widom, 1989b).

2. 1. 1. 8. 5. Ekolojik Model

Çocuk istismarını anlamak için yukarıda sunulan üç modelin her biri (psikiyatrik / psikolojik, sosyolojik ve etkileşimsel) çocuk istismarı sorununu benzersiz bir perspektiften görmektedir. Çocuk istismarını anlamak için birbirinden bu kadar farklı üç modelin var olması ve her birinin araştırmalarla değişen derecelerde desteklenmesi, her yaklaşımın doğru olabileceğini düşündürmektedir. Ancak çocuk istismarı olgusunu anlamak için yukarıda tartışılan çeşitli modelleri bütünleştirmek ve kapsamlı bir çerçeve oluşturmak daha yararlı olabilir. Bu noktada çocuğa yönelik kötü muamelenin etiolojisini anlamak üzere ekolojik perspektifin böyle bütünleştirici bir model olduğu söylenebilir.

Çocuk istismarının etiolojisini aydınlatan ekolojik model, çocuklara kötü muameleyle yol açan yolların çokluğunun ve risk ve koruyucu faktörlerin, bunların etkileşimi de dahil olmak üzere, ekolojinin çeşitli düzeylerinde istismarcı davranışlar üzerinde incelenmesi gerekliliğinin altını çizer (Cicchetti & Toth, 2005). Bu teori, hem çocuğun yakın etkileşimsel bağlamı hem de daha geniş bağlamlar içindeki ve arasındaki çoklu risk ve koruyucu faktörler arasındaki ilişkilerin çocuklara kötü muameleyle neden olduğunu varsayar. Doğrudan bağlam, ebeveyn faktörlerini (ebeveynlerin yetiştirilmesi ve kişilik özellikleri gibi), çocuk faktörlerini (yaş, fiziksel sağlık ve davranış özellikleri

gibi) ve ebeveyn-çocuk etkileşimi ile ilgili faktörleri içerir. Daha geniş bağlam, topluluk faktörlerini (örneğin, sosyal ve aile desteğinin mevcut olma derecesi gibi) ve kültürel faktörleri (bir toplumun şiddete veya bedensel cezaya karşı tutumları gibi) içerir (Belsky, 1993).

İlk olarak Bronfenbrenner (1979) tarafından önerilen ekolojik model birey ve bireyi çevreleyen 4 yapıdan bahseder. Bunlar aşağıda ifade edilmektedir.

1. Birey: Kötü muamelenin meydana gelme olasılığını artıran bireysel faktörlerden bahsedilmektedir. Çocuğun gelişim aşaması, cinsiyet, sakatlık gibi özellikleri örnek verilebilir.

2. Mikrosistem: Bireyin etkileşime girdiği insanlar, çocuğu doğrudan etkileyen gruptan bahsedilmektedir. Aile ortamı, okul ve akranlar örnek verilebilir.

3. Mezosistem: Mikrosistemler arasında meydana gelen etkileşimleri içerir. Ebeveynler ve okul, ebeveynler ve sosyal destek ağları arasındaki ilişkiler örnek verilebilir.

4. Egzosistem: Bireyi doğrudan etkilemeyen, ancak yine de bireyin hayatını etkileyen yani birey üzerinde dolaylı etkisi bulunan sistemleri tanımlamaktadır. Ebeveyn çalışma ortamı ve mahalle ortamı örnek verilebilir.

5. Makrosistem: Tüm sistemlerin var olduğu daha büyük sosyal yapıları ve kültürel ortamı ifade etmektedir. Toplum ve kültür içindeki inanç ve değerler, sosyal ve politik normlar ve hukuk sistemi örnek verilebilir.

Belsky (1993), çocuk kötü muamelesini teşvik edebilecek bu karşılıklı olarak etkileşim içinde bulunan çok yönlü kategoriler içinde, “stresörlerin desteklerden daha ağır bastığı ve risklerin koruyucu faktörlerden daha büyük olduğu durumlarda kötü muamelenin ortaya çıktığı” sonucuna varmıştır. Bu nedenle ancak her bir katmanı dikkate alarak geliştirilen çalışmalar önleme çabalarının etkililiğini artırabilmektedir (Belsky, 1980). Çocuğa yönelik kötü muameleyi çok faktörlü dinamik bir etkileşimin ürünü olarak değerlendiren ekolojik perspektifin, çocuk istismarını açıklamak üzere ortaya konan en kapsamlı yaklaşım olduğu söylenebilir.

2. 1. 1. 9. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Önlenmesi

Çocuğa yönelik kötü muamele bir halk sağlığı sorunu olmakla birlikte önlenebilir bir sorundur. Çocuklara yönelik istismar alanında önleyici müdahalelerin amaçları; istismarla ilişkili risk faktörlerini azaltmak, bu risk faktörlerine maruz kalan bireylerin veya ailelerin sonuçlarını iyileştirmek ve çocuğu mağduriyetin etkilerinden koruyabilecek telafi edici veya koruyucu faktörleri arttırmaktır. Çocuk istismarı ve ihmalini önleme faaliyetleri genellikle üç temel düzeyde gerçekleşir (McKibbin & Humphreys, 2020; Stagner & Lansing, 2009; WHO, 2006):

1. Birincil veya evrensel müdahaleler: Birincil veya evrensel önleme faaliyetleri, başlamadan önce kötü muamele oluşumunu durdurmak amacıyla genel nüfusa yöneliktir. Birincil (veya evrensel) müdahaleler, kamu kaynakları oluşturmak ve çocuklara kötü muameleye katkıda bulunan sosyal faktörlerle ilgilenmek için tüm toplulukları veya nüfusları hedef alan stratejilerdir. Birincil önleme,

halka açık faaliyetleri veya hizmetleri içerir. Genellikle bu tür faaliyetler, toplum üyeleri, halk ve politika yapıcılar arasında çocukların istismarına yönelik farkındalık kazandırabilmeyi amaçlamaktadır. Bu müdahaleler kültürel ve toplumsal normları değiştirmeye odaklanabilir (bedensel ceza kullanımına ilişkin inançlar gibi). Ayrıca politika ve yasal reformlara ve sosyal eşitsizliklerin hafifletilmesine odaklanabilirler. Sosyal kampanyalar genellikle çocuk korumaya yönelik evrensel bir yaklaşımın parçasıdır. Şüphe uyandıran çocuk istismarı vakalarının nasıl ve nereye bildirileceği konusunda vatandaşları bilgilendiren kamuoyu bilinçlendirme çalışmaları; ebeveynleri şiddet içermeyen disiplin biçimlerini kullanmaya teşvik eden radyo veya televizyon duyuruları; ailenin mevcut hizmetlere erişim yeteneğini arttıran aile desteği ve aile güçlendirme programları ile aile üyeleri arasında olumlu etkileşimleri desteklemek için kaynaklar; çocuklara kendilerini istismardan korumalarını öğretmeyi içeren kişisel güvenlik eğitimleri; çocukların ve gençlerin iletişim becerilerini geliştiren yaşam becerileri eğitimleri birincil önleme faaliyetlerine yönelik örneklerdendir.

2. İkincil veya seçici müdahaleler: İkincil veya seçici önleme faaliyetleri, sorunla ilişkili koşulları hafifletmek için kötü muamele riski yüksek ailelere odaklanır ve çocuklara kötü muamele riski taşıyan aileleri hedef alır. “Risk altında” terimi, çocuklara kötü muamele için risk göstergeleri sergileyen aileleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu tür risk göstergelerinin varlığı, çocuğun kötü muameleye maruz kalacağı anlamına gelmemekle birlikte, bu işaretlerin varlığı, alanda çalışan uzmanlar için, çocuk istismarı ve/veya ihmalin meydana gelme olasılığının daha yüksek olduğuna ve mali sıkıntı, aile içi şiddet ve benzeri durumlarda ailenin savunmasızlığının daha fazla olduğuna dair bir ipucu olabilir. Ailelerin çocuklara kötü muamele riski altında olduğu durumlarda (bir veya daha fazla risk göstergesinin varlığı nedeniyle), ikincil yaklaşımlar erken müdahaleye öncelik verir. İkincil müdahaleler genellikle en fazla risk altındaki çocukları belirlemek için erken taramayı veya savunmasız aileleri hedef almayı, ardından çocuklara kötü muameleye ilişkin risk göstergelerini ele almak için bir dizi müdahaleyi (örneğin, ev ziyareti, ebeveyn eğitimi ve beceri eğitimi) kapsar. Genç ebeveynlere odaklanan veli eğitim programları ya da ergen çocuğu olan aileler için ebeveyn eğitimi programları; bebek bekleyen ya da ergen çocukları bulunan ebeveynlere destek ve yardım sağlamak üzere gerçekleştirilen ev ziyaretleri; engelli çocuklara sahip aileler için geçici bakım sağlama; yerel hastaneler veya toplum kuruluşları tarafından yeni veya gelecekteki ebeveynlere sunulan doğum öncesi bakım ve ebeveynlik dersleri bu tür faaliyetlere örnek verilebilir.

3. Üçüncül veya belirli müdahaleler: Üçüncül veya belirtilen önleme faaliyetleri, kötü muamelenin olumsuz sonuçlarını azaltmak ve tekrarını önlemek için kötü muamelenin gerçekleştiği ailelere hizmetleri yönlendirir. Başka bir deyişle, çocuklara kötü muamelenin hali hazırda meydana geldiği aileleri hedef alır. Bu kapsamdaki uygulamalar, kötü muamelenin uzun vadeli etkilerini azaltmaya ve kötü muamelenin tekrarlanmasını önlemeye çalışır. Üçüncül müdahalelerin, çocuklara kötü muamele meydana geldiğinde veya meydana geldiğine inanıldığında uygulandığı göz önüne

alınarak, tepkisel ve “olgu sonrası” yaklaşımlar olarak değerlendirilmiştir. İstimara uğrayan çocuklar ve ebeveynler için eğitilmiş ruh sağlığı danışmanları ile yoğun tedavi ve rehabilitasyon programları; rol model olarak hareket eden ve krizdeki ailelere destek sağlayan istikrarlı ebeveyn rehber/mentor programları; kötü muameleden etkilenen çocuklara ve ailelere yönelik ruh sağlığı hizmetleri ve koruyucu bakım üçüncül önleme faaliyetleri örneklerindendir.

Halk sağlığı müdahalelerinin etkinliğine ilişkin kanıt temeli hala nispeten sınırlıdır. Ancak, çocuklara kötü muameleyi azaltmada etkili olduğu gösterilen ev ziyareti programları gibi bazı programlarla son 30 yılda önemli kazanımlar elde edilmiştir (WHO, 2006). Programların etkili olmasını sağlamak için mevcut halk sağlığı müdahalelerinin daha fazla değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bir halk sağlığı modelinin gerekliliklerinden biri de çocuklara kötü muamelenin yaygınlığına ilişkin doğru verilerdir. Birincil ve ikincil programları hedeflemek için çocuklara kötü muamelenin ne sıklıkta ve kimlere uygulandığının anlaşılması gereklidir.

2. 1. 1. 10. Konuyla İlgili Yapılan Araştırmalar

Çocuk istismarının yaygınlığını incelemek üzere Hindistan’da 6957 öğrenci ile bir araştırma gerçekleştirilmiştir. İstismar ve ihmale maruz kalmanın bir yıllık ve ömür boyu yaygınlığını belirlemek üzere çocuk istismarı tarama aracı kullanarak öz bildirim yoluyla veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda; katılımcıların yaklaşık yarısı (%47,4) fiziksel istismarı “bazen” ve %15,6’sı bunu “birçok kez” yaşadığını; % 22,7’si “bazen” ve %7,7’sinde “birçok kez” duygusal istismara maruz kaldığını; % 7,2’si aile içerisinde bir bireyin cinsel yolla konuşarak kendisini örselediğini ve %5,7’si ev dışında benzer deneyimler yaşadığını; erkeklerin %2,7’si ve kızların %0,5’i zorla cinsel bir eyleme maruz kaldığını; yine katılımcıların %15,4’ü evlerinde sevilmediğini, benzer olarak %10,4’ü de önemli olmadıklarını hissettiğini bildirmiştir. Ergenlerin yarısından fazlası yetişkin gözetimi olmadan evde zaman geçirme konusunda deneyim yaşadıklarını belirtmiştir. Çalışmada ergenlerin neredeyse %90’ının bir tür istismar deneyimlediği, %57,6’sının yaşam boyu şiddete maruz kaldıkları, ergenler arasında bir yıllık fiziksel istismar prevalansının %70,8 olduğu; bildirilen duygusal istismarın yaşam boyu yaygınlık oranının %73,4 olduğu belirlenmiştir. Cinsel istismar açısından incelendiğinde de kadınlar arasında yaşam boyu cinsel istismar deneyiminin %14; erkekler arasında ise %34,2 olduğu bulunmuştur. Çalışmada bildirilen yaşam boyu ihmal oranı %66,9’dur. Analizler sonucunda erkeklerin tüm kategorilerde kadınlardan daha yüksek oranlarda istismar yaşadığı ve cinsiyet farkının şiddete maruz kalma dışında tüm istismar kategorilerinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte yetişkinlerde alkol kullanımı çocukların fiziksel ve psikolojik istismarı ve ihmali ile ilişkilendirilmiş, düzenli alkol kullanımının ergenlerin istismarına önemli ölçüde katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Geniş ailelerden gelen çocuklara kıyasla çekirdek ailelerden gelen katılımcılar daha yüksek oranda çocuk istismarı bildirmiştir. Tüm dinler için istismar oranı genel olarak yüksek bulunmuştur. Faillerin yaş grupları incelendiğinde ise

duygusal istismarın faillerinin %54,7 ve fiziksel istismarın faillerinin %69,8'i yetişkinlerdir. Buna karşılık, cinsel istismarın faillerinin yarısından fazlasını (%59,6) çocuklar ve ergenler oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen çalışmanın bulguları doğrultusunda araştırmacılar kötüye kullanım deneyimleri yelpazesinin çok geniş olduğuna dikkat çekerek, aile ortamına ve yetişkinlerin çocuklarla olan ilişkilerinin kalitesine odaklanan çok katmanlı müdahaleler ve eğitimler gerektiğini belirtmiştir (Kumar, Kar, & Kumar, 2019).

Bir diğer çalışma 2007-2011 yılları arasında Kahire ve Gize valiliklerinde mediko-yasal muayene için başvuran olgularda çocuk cinsel istismarı paterninin araştırılması amacıyla gerçekleştirilmiş ve çalışmaya 813 çocuk cinsel istismarı vakası dahil edilmiştir. Bu retrospektif çalışma, 2007 yılından 2011'e kadar beş yıllık bir süre boyunca Kahire ve Gize valiliklerinden adli makamlara sevk edilen tüm çocuk cinsel istismarı vakalarını kapsamaktadır. Araştırma sonucunda cinsel istismar mağduru çocukların çoğunlukla kadın (%52,8) olduğu; mağdurların çoğunluğunun %43,8 oranı ile ergen yaş grubundan oluştuğu, tüm faillerin erkek olduğu ve %89,9 oranı ile aile dışındaki bireyler olduğu belirlenmiştir. Mevcut çalışmanın sonucunda araştırmacılar, çocuklara ve ebeveynlere çocuk istismarı konusunda eğitim verilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır (El Rahman, Azab, & Mohamed Ramadan, 2017).

Çocuklara kötü muamelenin dünya genelinde yaygınlık oranlarını belirlemek üzere elektronik veritabanları (PubMed, OvidSP) ve diğer kuruluşların (NSPCC, İngiltere Hükümeti, WHO, UNICEF) literatürünün incelenmesi ile öz bildirim yoluyla rapor edilen kötü muamele olgularını ve bunların cinsiyet ve coğrafyaya göre nasıl değişiklik gösterdiğini araştırmak üzere 337 makalenin dahil edilmesiyle gerçekleştirilen bir çalışmanın sonucunda İngiltere literatüründe çocukluk çağında öz bildirim ile bildirilen kötü muamelenin yaşam boyu yaygınlık oranlarının önemli ölçüde değiştiği, fiziksel istismar prevalansının %3,6 ile %32,6 arasında, cinsel istismar prevalansının %0,7 ile %27,8 arasında, duygusal veya psikolojik istismar prevalansının %4 ile %66,7 arasında, ihmal prevalansının da %5,6 ile %77,8 arasında olduğu belirlenmiştir. Belirtilmemiş kötü muamele prevalansı da %9,5 ile %48,4 arasında bulunmuştur. Yine aynı çalışmada Kuzey Amerika, Asya ve Avrupa kıtalarında belirlenen cinsel istismar yaygınlık oranları kızlar için sırasıyla; %20,4, %9,0 ve %14,3, erkekler için sırasıyla; %14,1, %6,7 ve %6,2 olarak tespit edilmiştir. Fiziksel istismar açısından bakıldığında, Kuzey Amerika'da fiziksel istismar yaygınlık oranları kızlar ve erkekler için sırasıyla %21,7 ve %24,3 olarak belirlenmiş, Asya Kıtası içinde benzer bir durumun söz konusu olduğu ifade edilmiştir. Avrupa çalışmalarında fiziksel istismar erkekler için (%27) kızlara (%12) göre çok daha yüksek bulunmuştur. Duygusal istismarın yaygınlık oranları incelendiğinde ise bu istismar türünün Kuzey Amerika'da kızlar arasında (%28,4) erkeklere göre (%13,7) iki kat daha fazla olduğu; Avrupa'daki her iki cinsiyet için yaygınlık oranlarının erkeklerde %6,2, kızlarda %12,9 olduğu; Asya'da ise bu istismar türünün erkeklerde (%33,2) kızlara (%26,9) göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Durum ihmal açısından değerlendirildiğinde yaygınlık oranları Kuzey Amerikalı kızlarda (%40,5)

erkeklerden (%16,6) çok daha yüksek; Asya'daki erkeklerde (%23,8) ve kızlarda (%26,3) benzer, Avrupa'da erkekler için %14,8, kızlar için %13,9 olarak belirlenmiştir (Moody vd., 2018).

Lev-Wiesel ve First (2018) çocuğa yönelik kötü muameleyi ifşa etme istekliliğini araştırmak üzere bir araştırma yürütmüştür. Çalışmanın amacı, genç ergenlerde diğer istismar biçimlerine (fiziksel, duygusal ve ihmal) kıyasla çocukluk çağı cinsel istismarını ifşa etmeye istekli olmada cinsiyetin rolünü incelemektir. İsteklilik şu terimlerle incelenmiştir: isteksizlik - ifşa etme isteksizliği veya isteksizlik seviyesi ve dürtü - dayanılmaz duygulardan kurtulmak için paylaşma ihtiyacı. Çalışmanın örneklemini yaşamları boyunca en az bir kez istismara uğradığını bildiren 11-16 yaş arasındaki 3156 erkek (n = 1544) ve kız çocuğu (n = 1612) oluşturmuştur. Çalışma sonuçları, cinsel istismar mağdurlarının, diğer istismar biçimlerinin mağdurlarına göre ifşa etmeye daha isteksiz olduklarını göstermiştir. Bulgulara göre; cinsel istismar (fiziksel temas) ne kadar şiddetli olursa, ifşa etme isteği o kadar düşüktür. Ayrıca erkeklerin, fiziksel temas içersin veya içermesin cinsel istismarı açıklama konusunda kızlara göre daha isteksiz olduğu belirlenmiştir. İfşa etme isteksizliği, ifşaya yönelik duygusal tepkilerle pozitif olarak ilişkiliyken, konuşma dürtüsü ifşaya yönelik duygusal tepkilerle negatif ilişkili bulunmuştur. Çalışma sonucunda araştırmacılar, uygulayıcıların cinsel istismara uğramış erkek olguları kabul etmesi gerekliliğinin altını çizmiş ve cinsel istismarın ifşa edilmesinin önündeki engelleri belirlemek üzere daha fazla araştırma yapılması gerektiğini vurgulamışlardır.

36 primer araştırmanın dahil edilerek gerçekleştirildiği bir meta-analiz çalışmasında araştırmacılar, çocuk ihmali için risk faktörlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda çocuk ihmalinin ortaya çıkmasında bir faktörden ziyade, birden fazla risk faktörünün bulunduğunu; çocuk ihmalinin en güçlü yordayıcılarının antisosyal davranışlar, zihinsel / psikiyatrik sorun öyküsü ve düşük eğitim düzeyi gibi ebeveyn özelliklerinin olduğu; ebeveynlerin istismar öyküsünün risk açısından önemli bir değişken olduğu, cinsiyet açısından babalardan ziyade annelerin risk faktörleri arasında yer aldığı belirlenmiştir. Araştırma sonucunda çocuk ihmalinin birden fazla risk alanı tarafından belirlendiği ve özellikle ebeveynle ilgili risk faktörlerinin çocuk ihmalinin önlenmesi ve azaltılmasında önemli olduğu sonucuna varılmıştır (Mulder vd., 2018).

Yoksulluğun ölümcül çocuk istismarı ile ilişkisini belirlemek üzere Amerika'da 1999-2014 yılları arasında istismar nedeniyle gerçekleşen 0-4 yaş arası çocuk ölümlerinin incelenmesi ile ulusal veri kaynaklarını kullanarak gerçekleştirilen geriye dönük, kesitsel bir çalışma sonucunda, 0-4 yaş arasında bulunan 11149 çocuğun çocuk istismarı nedeniyle hayatını kaybettiği; ölen çocukların %45'inin 12 aydan küçük ve %56'sının erkek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca toplumsal yoksulluk konsantrasyonu ile istismardan kaynaklanan çocuk ölümleri arasında bir ilişki bulunduğu ve en yüksek yoksulluk yoğunluğuna sahip ilçelerde, en düşük yoksulluk yoğunluğuna sahip ilçelere kıyasla çocuk istismarı ölüm oranının 3 kat daha fazla olduğu bulunmuş, çocuk istismarı ölümlerini

önlemek için çaba geliştirirken toplum yoksulluğunu göz önünde bulunduran politikaların gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Farrel vd., 2017).

Farklı çocuk istismarı türleri ile fiziksel sağlık şikayetleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla gerçekleştirilen nüfus temelli bir çalışmada veriler telefon aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmanın örneklemini 16-33 yaşları arasında bulunan çocukluk dönemi istismar mağduru 506 ergen ve genç yetişkin ile 504 istismar edilmemiş akrandan oluşmuştur. Çocuk istismarı tipleri ile fiziksel sağlık şikayetleri arasındaki ilişkileri araştırmak üzere doğrusal regresyon analizleri uygulanan bu çalışmanın sonucunda; çocuk istismarına maruz kalan katılımcıların önemli ölçüde daha fazla fiziksel sağlık şikayeti bildirdiği ve çocuk istismarı türlerinin güçlü bir şekilde birlikte ortaya çıktığı belirlenmiştir. Bununla birlikte araştırma bulguları çocukluk döneminde istismara maruz kalmanın, özellikle cinsel ve duygusal olarak istismarın ergenlik ve erken yetişkinlik döneminde fiziksel sağlık şikayetlerini öngördüğünü göstermektedir (Rueness vd., 2019).

Erken çocukluk döneminde çocuk istismarının etkilerini ele almak; çocuk istismarının ruh sağlığı üzerindeki etkilerini belirlemek üzere Türkiye'deki üç farklı devlet üniversitesinde öğrenim gören 636 öğrenci ile bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, çocuk istismarı ile benlik saygısı arasında negatif; depresyon, anksiyete ve stres arasında pozitif ilişkili bulunmuştur. Gerçekleştirilen yol analizi sonucunda da çocuk istismarının özsaygıyı doğrudan olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir. Analiz boyunca benlik saygısının sırasıyla depresyon, anksiyete ve stres üzerinde doğrudan ve olumsuz bir etkisi olduğu saptanmıştır. Analizler sonucunda benlik saygısının, çocuk istismarı ile depresyon, anksiyete ve stres arasında tam arabuluculuk etkisine sahip olduğu bulgulanmıştır (Berber Çelik & Odacı, 2019).

John, Cisler ve Sigel (2017) tarafından yapılan başka bir çalışmada çocuk istismarı öyküsü ile travma sonrası stres ve depresyon belirtileri arasındaki ilişkide arabulucu olarak duygu düzenlemenin etkisi araştırılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda 11-17 yaşları arasında kadın katılımcılardan çocuk istismarı, TSSB ve depresyonun mevcut semptomları ve duygu düzenleme becerileri hakkında geriye dönük olarak veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda çocuk istismarı yaşayan ergen kızlarda, yaşamayan guruba kıyasla daha yüksek düzeyde TSSB ve depresyon belirtileri görülmüştür. Ayrıca çocuk istismarına maruz kalan kadınların travma öyküsü olmayan kadınlara kıyasla daha olumsuz duygu düzenleme yeteneklerine ve artan zihinsel sağlık zorluklarına sahip olduğu ortaya konmuştur. Dahası, duygu düzenleme, çocuk istismarı ve değerlendirilen tüm ruh sağlığı belirtileri arasındaki ilişkiye önemli ölçüde aracılık etmiştir. Bu bulgular, istismara maruz kalan gençlerde duygu düzenleme yeteneklerinin değerlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Başka bir çalışma, çocukluk çağındaki travmatik çocukluk deneyimlerinin üniversite öğrencileri arasında risk alma ve saldırganlık eğilimini öngörüp öngörmediğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın örneklemini Türkiye'de Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde çeşitli fakültelerde okuyan 477 kadın ve 374 erkek öğrenci oluşturmuştur. Veri toplamada Çocukluk Çağı

Travma Anketi, Ergen Risk Alma Ölçeği, Saldırganlık Anketi ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Analiz sonuçları travmatik deneyimler (fiziksel, cinsel, duygusal kötü muamele ve duygusal ihmal) ile risk alma ve saldırganlık arasında pozitif ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Fiziksel ve cinsel istismar ve cinsiyet, risk almanın önemli yordayıcılarıdır. Fiziksel istismar ve cinsiyet, saldırganlığın belirleyicilerinden bazılarıdır. Araştırmadan elde edilen bir başka bulgu, fiziksel ve duygusal istismar ve duygusal ihmalin cinsiyete göre değiştiğidir. Bu çalışma, çocuklukta travmatik deneyimlere maruz kalmanın yetişkinlikte olumsuz davranışlar için temel hazırladığı sonucuna varmıştır (Odacı & Berber Çelik, 2017).

Kadınlarda çocuk istismarı (cinsel, fiziksel ve psikolojik) şiddeti, duygu düzensizliği ve bağlanma ile ilgili kaygı ve kaçınma arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Devlet üniversitesine devam eden 830 kadın öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Çalışmanın verileri cinsel, fiziksel ve psikolojik olmak üzere üç tür çocuk istismarını değerlendirmek için geliştirilen “Bilgisayar Destekli Kötü Muamele Envanteri”, “Duygu Düzenleme Zorlukları Ölçeği”, “Yakın İlişkilerdeki Deneyimler Ölçeği” kullanılarak çevrimiçi yollarla toplanmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların çocuk istismarı yaygınlık oranları çocuk psikolojik istismarı %14,1, çocuk fiziksel istismarı % 33,2 ve çocuk cinsel istismarı %8,2 olarak belirlenmiştir. Çocukluk çağı cinsel istismar deneyimleri olan kadınlar, failerin %85’inin erkek ve %50’sinin ya aile üyeleri ya da doğrudan bakıcılar olduğunu bildirmiştir. Çocukluk psikolojik istismarının şiddeti ile yakın partner ilişkilerinde bağlanma ile ilgili kaygı ve kaçınma arasında doğrudan bir ilişki; çocukluk fiziksel istismarı ile duygu düzensizliği arasında pozitif bir ilişki, benzer olarak, duygu düzensizliği ile bağlanmayla ilgili kaygı / kaçınma arasında da pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları duygu düzensizliğinin, çocuk istismarı şiddeti ile bağlanmayla ilişkili kaygı ve kaçınma arasındaki ilişkiye önemli ölçüde aracılık ettiğini göstermiştir. Bu çalışmanın sonuçları, çocuk istismarı şiddetinin, yetişkin romantik bağı bozduğunu ve yüksek duygu düzensizliğini öngördüğünü göstermektedir (Espeleta, Palasciano-Barton, & Messman-Moore, 2017).

Çocuk istismarının etkilerine ilişkin bir başka çalışmada Odacı ve meslektaşları (2021) tarafından yürütülmüştür. Çalışma kapsamında, çocukluk dönemindeki travmatik yaşantılar ile madde kullanım eğilimi arasındaki ilişkide bilişsel esnekliğin aracılık etkisi araştırılmıştır. Araştırmaya lisans düzeyinde 532 üniversite öğrencisi katılmıştır. Bu çalışmanın örneklemini seçilirken olasılıklı örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Katılımcılara, Demografik Bilgi Formu, Çocukluk Travması Anketi-Kısa Form, Madde Kullanım Eğilim Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanteri uygulanmıştır. Analizler sonucunda, çocukluk çağı travmatik yaşantılarının tüm alt boyutları ile madde kullanma eğilimi arasında pozitif ve anlamlı ilişki olduğuna ve istismar yaşantılarının tüm alt boyutları ile madde kötüye kullanım eğilimi ile bilişsel esneklik arasında negatif anlamlı ilişki olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur. Aracılık testi

sonuçlarına göre, çocukluk çağı kötüye kullanım yaşantılarının tüm alt boyutları ile madde kullanım eğilimi arasındaki ilişkide bilişsel esnekliğin kısmi aracılık rolü oynadığı saptanmıştır. Çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile madde kullanma eğilimi arasındaki ilişkide bilişsel esnekliğin aracı rolü, toplam etkinin %13 ile 23'ü arasında açıklanmaktadır.

Genç ergenlerde diğer istismar biçimlerine (fiziksel, duygusal ve ihmal) kıyasla cinsiyetin çocukluk cinsel istismarını açıklama isteğindeki rolünü incelemek amacıyla gerçekleştirilen ve örneklemi yaşamları boyunca en az bir kez istismar edildiğini bildiren 11-16 yaş arasındaki 3156 ergenin (erkek: 1544) (kız: 1612) oluşturduğu bir çalışmanın sonucunda mağdurların istismarı ifşa etme konusunda isteksiz oldukları; fiziksel temas içeren cinsel istismar ne kadar şiddetli olursa, açıklama isteğinin o kadar düşük olduğu; erkeklerin, fiziksel temas ve penetrasyona bakılmaksızın cinsel istismarı açıklama konusunda kızlardan daha isteksiz olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte ifşa etme konusundaki isteksizliğin, ifşaya yönelik duygusal tepkiler ile pozitif ilişkili; konuşma isteğinin, ifşaya yönelik duygusal tepkiler ile negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda araştırmacılar ifşa etme isteğini etkileyen faktörlere odaklanan çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır (Lev-Wiesel & First, 2019).

Çırak Karadağ ve meslektaşları tarafından okul öncesi öğretmenlerinin olası çocuk istismarı ve ihmal belirtilerine ilişkin farkındalıkları ile ilgili deneyimlerini ve özelliklerini araştırmak üzere İzmir ilindeki devlet okullarında görevlerini sürdüren 197 okul öncesi öğretmeni ile bir araştırma yapılmıştır. Anket maddelerine ek olarak, çocuk istismarı ve ihmalinin olası belirtilerine aşinalık düzeyini ölçen 34 maddelik Likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Sonuçlar, okul öncesi öğretmenlerinin yalnızca %10,65'inin çocuğa karşı şiddetle ilgili eğitim aldığını ve %2,03'ünün çocuk istismarı hakkında eğitim aldığını ortaya koymuştur. Genel olarak, tüm öğretmenlerin %35'i istismara maruz kalan öğrencilerle deneyimlerinin olduğunu bildirmiştir. Ayrıca istatistiksel analizler ebeveyn olmanın, çocuk istismarına yönelik eğitim almış olmanın, kötü muamele görmüş çocuklarla deneyime sahip olmanın çocuk istismarı ve ihmalinin olası belirtilerini fark etmede önemli belirleyiciler olduğunu göstermiştir (Çırak Karadağ, Sönmez, & Dereobalı, 2014). Öğretmenlerin çocuk cinsel istismarı konusundaki bilgi ve inançlarının daha iyi anlaşılması amacıyla, 450 öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilen bir başka çalışmanın sonuçları, çalışmaya katılan öğretmenlerin yarısından fazlasının (%65,3) çocuk cinsel istismarı konusunda hiçbir zaman herhangi bir eğitim almadığını ve çoğunluğun (%90,7) çocuk cinsel istismarını belirleme yöntemlerine aşina olmadığını ortaya koymuştur. Araştırmaya katılan öğretmenler arasında çeşitli yanlış inanışlar (istismarcıların patolojik profilleri ve mağdurla aynı yaşta istismarcı olamayacağı gibi) olduğu da belirlenmiştir. Çalışma sonucunda araştırmacılar, öğretmenler arasında çocuk cinsel istismarı konusunda bilgi eksikliklerinin bulunduğunu ve bu alanda eğitime duyulan ihtiyacın altını çizmişlerdir (Márquez-Flores, Márquez-Hernández, & Granados-Gámez, 2016).

Bir diğerk çalışmada çocukların bedenleri hakkında bilgilendirilmelerini ve istismara karşı kendini koruma becerilerini edinmelerini amaçlayan bir eğitim programının etkililiği test edilmiştir. Bu çalışmanın örneklemini yaşları 3 ve 5 arasında değışen 83 okul öncesi çocuğı oluşturmaktadır. Çocuklar deney ve kontrol grubuna ayrılarak Wurtele (2007) tarafından geliştirilen “Vücut Güvenliğı Eğitim Programı” na tabii tutulmuştur. İki gruba da eğitim öncesinde ve sonrasında “Eğer ...olursa Durum Testi” (WIST) uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, alt ölçekler için deney ve deney grubundaki çocuklar için kişisel güvenlik anketi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuş ve araştırma sonucunda Vücut Güvenliğı Eğitim Programının, Türk çocuklarında çocuğın cinsel istismarını önleme ve kendini koruma becerilerini artırmada etkili olduğı belirlenmiştir (Çıtak-Tunç vd., 2018). Benzer olarak, Kızıltepe ve meslektaşları “Mika ile kendimi korumayı öğreniyorum” başlıklı öğretmen temelli çocuk cinsel istismarını önleme programının etkinliğini araştırmayı amaçlamıştır. Çalışmanın örneklemini 290 çocuk, ebeveynleri ve sınıf öğretmenleri oluşturmuştur. Katılımcılar, müdahale (n: 137) veya bekleme listesi karşılaştırma gruplarına (n: 153) rastgele atanmıştır. Çocukların yaşı 46 ile 71 ay arasında değışmektedir. Önleme programı, duygusal farkındalık, iyi dokunma-kötü dokunma ve vücut güvenliğı kurallarını içeren beş modülden oluşan 5 haftalık bir programdır. Önleme programının etkinliğini araştırmak için gizli bir Markov analizi yapılmıştır. Kendini koruma becerileri, tekrarlanan ölçümlerle 2 x 2 ANOVA kullanılarak analiz edilmiştir. Kendini koruma becerilerindeki artış, ön testten son teste kadar bekleme listesi karşılaştırma grubundakilere göre müdahale grubundaki katılımcılar için daha fazla olarak tespit edilmiştir. Ayrıca iki aylık takip analizi, bilgi ve becerilerdeki kazanımın korunduğunu göstermiştir. Araştırmacılar bu programın, Türk okul öncesi müfredatında çocuk cinsel istismarını önleyici çabalara duyulan ihtiyacı karşılamaya yönelik potansiyel bir yaklaşım olarak değılendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Kızıltepe, Eslek, & Irmak, 2021).

2. 2. Literatür Taraması Sonucu

Literatür taraması sonucuna, çocuk istismarı olgusunun küresel olarak yaygın ve ciddi bir problem olduğı söylenebilir. Konuya ilişkin yürütölen araştırmaların çoğunun öğrenciler ile yürütöldüğü belirlenmiştir. Ayrıca bu çalışmaların büyük kısmının betimsel yöntemlerle gerçekleştirildiğı ve istismar olgusunun farklı değışkenlerle ilişkisinin araştırıldığı, özellikle istismarın çocuk ve gençler üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik yürütöldüğü görölmüştür.. Bununla birlikte istismar yaşantılarının yetişkinlik dönemindeki uzun dönemli etkileri ve çoğunlukla psikopatoloji ile ilişkisinin araştırıldığı tespit edilmiştir. Türkiye’de de konuya ilişkin yürütölen çalışmalarda genellikle çeşitli meslek gruplarının çocuk istismarı hakkında bilgi ve farkındalık düzeyini belirleme, çocuk istismarına neden olan risk faktörleri ve yaygınlık oranları üzerinde durulduğı gözlenmiştir. Ulusal alanyazında kanıta dayalı ve kültüre duyarlı olarak gerçekleştirilen

çocuk istismarını önlemeye yönelik koruyucu önleyici psiko-eğitim programlarının sınırlılığı dikkat çekmektedir.

Yukarıda bahsedilen çalışmalara ek olarak, mevcut çalışmalar öğretmenlerin istismar olgularına yönelik bilgi eksikliğine vurgu yapmakla birlikte, bir istismar vakası ile yüz yüze geldiklerinde öğretmenlerin ne yapacaklarını bilmediklerini ve üzüntü, korku gibi olumsuz hislere kapıldıkları ve çeşitli güçlükler yaşadıkları belirlenmiştir (Akgül, 2015; Uçar vd., 2017). Yine çocuk istismarı ile ilişkili olarak yürütülen çalışmalar incelendiğinde bu meslek grubunun üniversite eğitimleri süresince çocuk hakları ve çocuk istismarına yönelik eğitimler almadıklarını, alsalar dahi kendilerini yetersiz hissettiklerini ve bu konuda eğitime ihtiyaç duyduklarını ifade ettikleri görülmektedir (Akgül, 2015; Uşaklı, 2012). Bir başka deyişle öğretmenler herhangi bir istismar vakasıyla karşılaştıklarında hem çocuğa yaklaşım hemde yasal süreci doğru yönetme konusunda zorlanmaktadır. Literatürde var olan psiko-eğitim çalışmaları incelendiğinde ise bu çalışmalardan birinin okullarda çalışan psikolojik danışmanlar ile yürütüldüğü (Peker, Cengiz, & Karabacak Çelik, 2020), bir diğerrinin öğretmenlerle gerçekleştirildiği (Yıldız vd., 2017) üç çalışmanın üniversite öğrencileri ile yapıldığı (Altan, 2015; Şahin- Dağlı, Taşkiran, Krespi & Gökler, 2019; Yılmaz, 2020), diğerlerinin de çocukların olası istismar durumlarında kendini korumasını sağlamak üzere kişisel güvenlik eğitimi kapsamında gerçekleştirildiği (Çeçen-Eroğul & Kaf-Hasırcı, 2013; Çıtak-Tunç vd., 2018; Kızıltepe, Eslek, & Irmak, 2021; Özdemir, 2018; Sezer vd., 2020) belirlenmiştir. Bu doğrultuda mevcut çalışma ile alandaki boşluğun doldurulacağı düşünülmektedir. Araştırma kapsamında hazırlanan psiko-eğitim programı yapılandırılmış önleyici bir grup çalışmasıdır. Bu programın Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler bünyesinde konuyla ilgili eğitim programlarının düzenlenmesinde ve somut uygulama örnekleri içeren bir başvuru kaynağı olarak alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, çalışma grubunun belirlenmesi, araştırma sürecinde dikkat edilmesi gereken iç ve dış geçerlik şartları, deneysel işlem yolu, çocuk istismarı ve ihmali psiko-eğitim programının yapılandırılması ve araştırma sürecinde kullanılan istatistiksel tekniklere yönelik açıklamalar bulunmaktadır.

3. 1. Araştırma Modeli

Araştırma iki aşama şeklinde kurgulanan, metodolojik (birinci aşama) ve müdahale (ikinci aşama) tiplerini içeren bir çalışmadır.

a) Ölçek geliştirme aşaması: Birinci aşamada, çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyini belirlemeye yönelik bir ölçeğin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modelinden yararlanılmıştır (Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). Yetenek ve tutum testlerinin geliştirilmesi veya Türkçeye adaptasyon süreçlerini amaçlayan bu tür çalışmaların betimsel modele uygun oldukları vurgulanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012).

Ölçek geliştirme aşamasında, araştırmacı ve danışman öğretim üyesi tarafından yapılan alan taramasının ardından madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzundan seçilen kalıpların dahil olduğu örnek form düzenlenmiştir. Psikolojik danışmanlık alan uzmanları tarafından ölçek maddeleri değerlendirilmiştir. Gerekli görülen revizyonlar sonrasında nihai form oluşturulmuş ve uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Bu aşamada uygun örnekleme (convenience sampling) tekniği kullanılmıştır. Uygun örneklemede araştırmacı iş gücü, para ve zaman açısından mevcut sınırlılıklar nedeni ile çalışmaya ulaşılabilir ve istekli katılımcıları seçer. Bu durum için ayrıca araştırma yapmaz (Creswell, 2012; Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). Bu aşamada Trabzon Üniversitesi Eğitim Fakültelerinin 3. ve 4. sınıflarında öğrenimlerini sürdüren lisans öğrencileri araştırma grubunu oluşturmuştur. Veri analizleri yapılırken SPSS 24 istatistik paket programları kullanılmış ve Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları ve varyans analizi uygulamaları ile faktör yapılarının belirlenebilmesi için KMO ve Barlett's değerleri hesaplanmış ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

b) Deneysel aşama: Araştırmanın ikinci aşaması, çocuk istismarı ve ihmali konusunda hazırlanan psiko-eğitim programının öğretmenlerin konuya ilişkin farkındalık düzeylerine etkisini tespit etmek amacıyla planlanmış yarı deneysel bir çalışmadır. Büyüköztürk ve meslektaşlarına (2012) göre değişkenler arasındaki ilişkileri keşfetmeyi amaçlayan deneysel desenlerin temel koşulu, deneklerin işlem gruplarına seçkisiz olarak atanmasıdır. Bu çalışmada, katılımcıların deney ve kontrol gruplarına yansız atanmaması, belirli değişkenler açısından grupların denkliliğinin sağlanmaya çalışılması şeklinde dışarıdan müdahalede bulunulması nedeniyle yarı deneysel desen

(Fraenkel vd., 2012) kullanılmıştır. Bu araştırma Gümüşhane İli İl Milli Eğitim Müdürlüğü risk haritasında bulunan bölgelerdeki okullarda görev alan öğretmenlerden oluşturulan 2 grup (deney ve kontrol) ile yürütülmüş olup, her iki gruba ön test, son test ve izleme ölçümleri yapılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak 2x3'lük karışık (split-plot) araştırma deseni kullanılmıştır. Uygulanan müdahale programına ilişkin araştırma deseni Tablo 1' de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırma Deseni

Gruplar	Ön test	Uygulama	Son test	İzleme 1
(1) Deney Grubu	Ö _{1,1}	ÇİİEP	Ö _{1,2}	Ö _{1,3}
(2) Kontrol Grubu	Ö _{2,1}	-	Ö _{2,2}	Ö _{2,3}

Ö: Ölçüm, ÇİİEP: Çocuk İstismarı ve İhmali Eğitim Programı

Deneyssel modellerde araştırmacılar uygulanan etkinliğin veya müdahale programının katılımcılarda anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığının belirlemektedir. Bu nedenle bir gruba planlanan etkinlikler uygulanırken, diğer gruba sonucu etkileyebilecek herhangi bir müdahalede bulunulmamaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen müdahale programının etkisi değerlendirilir (Creswell, 2012). Katılımcıların bu çalışma kapsamında geliştirilmiş olan “Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği’nden (ÇİF-Ö)” aldıkları puanlar araştırmanın bağımlı değişkenini, katılımcılara uygulanacak olan “Çocuk İstismarı ve İhmali Psiko-eğitim Programı” ise bağımsız değişkenini oluşturmaktadır. Araştırmada ÇİF-Ö, deney ve kontrol gruplarına ön - test, son - test ve izleme olarak 3 farklı zamanda uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak müdahale programının etkililiği sınanmıştır.

3. 1. 1. Araştırma Deseninin Oluşturulma Sürecinde Dikkate Alınan İç ve Dış Geçerlikler

Araştırma deseni, araştırmanın problem durumunun yanıtlanması veya hipotezlerin test edilmesi amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiş bir plandır. Planlanan araştırma deseni ile sonuçları için geçerli ve güvenilir bulgulara erişebilmek amacıyla bazı tehditlerin kontrol altına alınması gerekmektedir. Geçerliğe yönelik tehditler, içsel ve dışsal geçerliğe yönelik tehditler olmak üzere iki tür olarak sınıflandırılmaktadır. Bağımlı değişkende gözlenen değişimlerin, bağımsız değişkenle açıklanabilirlik derecesi içsel geçerlik; sonuçların deneklerin seçildiği evreni temsiliyet derecesi ise dışsal geçerlik olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012). İç geçerlik tehditleri, deneyssel modelde mevcut verilerin doğru tahminler yapabilme yeteneğini riske eden deneyssel prosedürler, müdahaleler veya katılımcı deneyimlerinden oluşmaktadır. Dış geçerlik tehditleri ise mevcut verilerden yola çıkarak evrene yönelik yanlış çıkarımlarda bulunulduğunda ortaya çıkmaktadır. İç geçerliği tehdit eden faktörler; deneklerin seçimi, deneklerin olgunlaşması,

deneklerin geçmişi, denek kaybı etkisi ve ön-test etkisi olarak ifade edilmektedir. Dış geçerliği tehdit eden faktörler ise örneklem etkisi, beklentilerin etkisi ve deneysel değişken etkileşim etkisi şeklinde belirtilmektedir (Creswell, 2014). Bu çalışma için iç ve dış geçerliğin artırılması amacıyla dikkat edilen unsurlar aşağıda ifade edilmiştir (Büyüköztürk vd., 2012; Creswell, 2012; Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012).

1. Deneklerin seçimi: Deneysel çalışmalarda denekler farklı demografik özelliklere sahip olabilirler ve bu farklılıklar araştırma bulgularını etkileyebilir. Mevcut çalışmada bu farklılıkları kontrol edebilmek veya en az düzeye indirmek amacıyla katılımcıların tamamı aynı sosyal çevreden, Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı risk haritasında bulunan bölgelerdeki okullarda görev alan öğretmenlerden oluşturulmuştur.

2. Deneklerin olgunlaşması: Deneysel uygulama süresince değişim veya olgunlaşmaya bağlı olarak deneklerin, deneyin sınırları dışındaki yaşantılarında farklılaşmalar meydana gelebilir. Bu tehdidi en aza indirmek amacıyla deney grubuna benzer özellikler taşıyan bir kontrol grubu oluşturulmuştur.

3. Deneklerin geçmişi: Bu tehdidin ortadan kaldırılması amacıyla deney ve kontrol grubuna dahil edilen öğretmenlerin tamamının lisans düzeyinde ve sonrasında çocuğun istismarı ve ihmeline yönelik bir eğitim almamış olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca deney grubuna psikolojik yardım alan, psikiyatrik ilaç kullanan, yakın zamanda benzer amaçla yürütülen başka bir psikoeğitim programına katılan öğretmenler dahil edilmemiştir.

4. Denek kaybı etkisi: Hastalık, tayin, zamanın uygun olmaması vb. gibi araştırmacının kontrolü dışındaki bazı nedenlerden dolayı katılımcılar deneysel süreçten ayrılabilirler. Bu nedenle beklenmedik nedenlerden dolayı denek kaybı düşünülerek gruplar oluşturulmuştur. Bu kapsamda 2 öğretmen yedek olarak belirlenmiştir.

5. Ölçüm: Ön-test son-test ölçümleri arasında kısa bir sürenin olması halinde katılımcılar ölçek maddelerini veya ilgili maddeye verdikleri yanıtları hatırlayabilir ve yanlış davranarak benzer cevaplar vermeye çalışabilirler. Bu araştırma haftada 1 oturum olmak üzere toplam 10 oturum süren yarı deneysel bir çalışmadır. Bu tehdidi en aza indirmek amacıyla katılımcılarla daha önce herhangi bir bilgi paylaşımında bulunulmamıştır. Katılımcılardan ölçek maddelerini samimi ve içten bir şekilde yanıtlamaları istenmiştir.

6. Etkileşme etkisi: Deney ve kontrol gruplarının birbirleriyle etkileşim içinde olması kontrol grubunda yer alan katılımcıların deney grubunda yapılan uygulamalardan, eğitimin içeriğinden haberdar olması iç geçerliği tehdit eden bir durum oluşturmaktadır. Bu durumun önüne geçilebilmesi amacıyla deney grubunda yer alan katılımcılardan, grup içerisinde yapılan etkinlikleri, konuşmaları, uygulamaları veya paylaşılan dokümanları diğer kişilerle paylaşmamaları, bu konuda gizlilik ilkesine dikkat etmeleri istenmiştir. Kontrol grubundaki bireylere ise deney grubunda uygulanan etkinliklerle ilgili bilgilendirme yapılmamıştır.

7. Örneklem ve müdahale etkileşimi: Bu tehdit araştırma kapsamında elde edilen bulguların farklı gruplara genellemesi durumunda meydana gelmektedir. Bu araştırma kapsamında uygulanan çocuk istismarı ve ihmali eğitim programı ile ilgili teorik ve uygulamaya yönelik oturum bilgileri kapsamlı olarak sunulmuştur. Müdahale programı detaylı bir şekilde açıklanarak, diğer araştırmacılar tarafından uygulanabilir olmasına özen gösterilmiştir.

8. Zaman ve müdahale etkileşimi: Araştırma sonuçlarını ilerleyen zamanlara genelleştirmek yerine, araştırmanın tekrarlanması bu tehdidin çözümü olarak belirtilebilir. Dolayısıyla araştırmada son test uygulaması sonrasında izleme ölçümünün yapılması zaman ve müdahaleden kaynaklı değişimleri tespit etmeye yardımcı olmaktadır.

3. 1. 2. İşlem Yolu

Veri toplama sürecinde kullanılan ölçme araçlarını geliştiren araştırmacılardan elektronik posta aracılığıyla gerekli kullanım izinleri alınmış ve izin yazıları Ek 1 ve Ek 2' de sunulmuştur. Ardından Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan araştırmanın yürütülebilmesi için etik kurul onayı alınmış olup, ilgili yazıya Ek 3' te yer verilmiştir. Ayrıca risk haritasında yer alan okullarda görev yapan öğretmenler ile araştırmanın deneysel aşamasını gerçekleştirmek üzere Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırma yapılabilmesi ve veri toplanabilmesi hususunda yasal izin talep edilmiştir. İzin yazısına ilişkin belge Ek-4'te gösterilmektedir. 2020-2021 eğitim öğretim yılı güz döneminde ölçek geliştirme çalışması, bahar döneminde ise psiko-eğitim uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Risk haritası, okullarda öğrencilerin risk gruplarında yer alma durumlarını ifade etmektedir. Risk haritasında yer alan riskli alanlar, gözlem, görüşme ve bireyi tanıma teknikleri kullanılarak objektif değerlendirmeye belirlenen durumlar dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Risk haritasında antisosyal davranış gösteren, okula karşı olumsuz tutum sergileyen, sınıfta dışlanan, akran zorbalığına maruz kalan, şiddet eğilimi olan, ailesinin olanaklarından dolayı sosyal yaşantı eksikliği olan, istismar ve ihmal türlerine maruz kalan, anne baba tutumları dolayısıyla olumsuz davranış gösteren, alkol, madde ya da teknoloji bağımlılığı olan öğrenciler yer almaktadır. Mevcut çalışma kapsamında İl Milli Eğitim Müdürlüğü risk grubunda yer alan okulların belirlenmesi için de Gümüşhane Rehberlik ve Araştırma Merkezi ile görüşülmüş ve çalışma yapılacak okulların listesi oluşturulmuştur. Sonrasında yüz yüze görüşmeler ile MEB risk haritasında görev alan öğretmenlere çalışma ile ilgili gerekli bilgiler verilmiş ve araştırmaya ilkökul ve ortaokul bünyesinde görev alan ve çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen öğretmenler dahil edilmiştir. Bu araştırmada deney grubuna çocuk istismarı ve ihmali konusunda bir psiko-eğitim programı uygulanmıştır. Program yaklaşık 100-120 dakika süren çevrimiçi 10 oturumdan oluşmuş ve haftada bir oturum olmak üzere çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Oturumlar öğretmenlerin ders saatleri dışında, ortak belirlenen gün ve saatlerde yürütülmüştür. Program uygulanmaya başlanmadan önce yapılan toplantıda deney

grubundaki katılımcılara programın amacı ve süreç açıklanarak, oturumların ses kaydının alınacağı bilgisi verilmiştir. Ayrıca kontrol grubuna dâhil edilen katılımcılar ile bir toplantı düzenlenerek araştırmanın amacı ve süreç hakkında açıklama yapılmıştır. Deney ve kontrol grubu ile yapılan toplantılarda öntest uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın ilerleyen basamaklarında kontrol grubuna yönelik herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Deney grubunda yürütülen oturumların tamamlamasının ardından her iki gruba da son test uygulanmıştır. Ayrıca izleyen üçüncü ayda gruplardan izleme ölçümleri alınmıştır.

3. 2. Araştırma Grubu

Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö) oluşturulması aşamasında çalışma grubunu Trabzon Üniversitesi Eğitim Fakültelerinin 3. ve 4. sınıflarına devam eden 655 öğrenci öğrenci oluşturmuştur. Deneysel aşamada ise geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmış ÇİF-Ö formları, psikoeğitim programı kapsamında oluşturulan deney ve kontrol grubunda yer alan öğretmenlere uygulanmıştır. Bu aşamanın çalışma evrenini, Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğü risk haritasında görev alan ve çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 36 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında deneysel işlemin uygulandığı deney grubuna 18, kontrol grubuna 18 öğretmen atanmıştır. Gruplarda kadın ve erkek öğretmen dağılımlarının dengeli olmasına dikkat edilmiştir. Araştırma grubundaki öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dağılımları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Çalışma Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Araştırma Grubu	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
Deney Grubu	12	6	18
Kontrol Grubu	13	5	18
Toplam	25	11	36

Çalışma grubunun oluşturulmasında bazı kriterlere dikkat edilmiştir. Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğü risk haritasında bulunan okullara, mevcut çalışmanın amacı ve araştırma kapsamında veri toplanacağı ile ilgili, yüz yüze görüşmeler yoluyla bilgilendirme yapılmıştır. Yapılan duyurular sonucunda gönüllü katılımcılara araştırmanın amacı kapsamında geliştirilen çocuk istismarı farkındalık ölçeği uygulanmıştır. Ölçeklere dileyenlerden ad soyadı veya kendi hatırlayacağı bir takma isim belirleyip yazmaları istenmiştir. 110 öğretmenden toplanan veriler incelenmiş çocuk istismarı ve ihmal farkındalık düzeyleri grup ortalamasının altında kalan öğretmenler gruplara seçkisiz olarak atanmıştır. Deney ve kontrol grubuna atanan öğretmenlerin cinsiyet, yaş, branş ve kıdem/hizmet yılı bilgileri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Çalışma Grubunun Cinsiyet, Yaş, Branş ve Kıdem/Hizmet Yılı Bilgileri

Deney Grubu					Kontrol Grubu				
Sıra	Cinsiyet	Yaş	Branş	Kıdem (Yıl)	Sıra	Cinsiyet	Yaş	Branş	Kıdem (Yıl)
1	Kadın	42	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	20	19	Kadın	28	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	6
2	Kadın	36	Türkçe	12	20	Kadın	26	Müzik	1
3	Kadın	35	Görsel Sanatlar	10	21	Kadın	33	Sınıf Öğretmeni	10
4	Kadın	36	Görsel Sanatlar	5	22	Kadın	27	Sosyal Bilgiler	1
5	Erkek	37	Beden Eğitimi	11	23	Erkek	49	Sınıf Öğretmeni	26
6	Kadın	41	Fen Bilimleri	21	24	Kadın	40	Görsel Sanatlar	16
7	Erkek	35	Sınıf Öğretmeni	10	25	Kadın	33	Fen Bilimleri	8
8	Erkek	35	Fen Bilimleri	7	26	Erkek	27	Sosyal Bilgiler	1
9	Kadın	28	İngilizce	2	27	Kadın	36	Sınıf Öğretmeni	10
10	Kadın	33	Sosyal Bilgiler	4	28	Erkek	39	Matematik	14
11	Kadın	30	Sosyal Bilgiler	3	29	Erkek	34	Sosyal Bilgiler	11
12	Erkek	38	Müzik	10	30	Erkek	43	Beden Eğitimi	20
13	Kadın	41	Türkçe	17	31	Kadın	43	Türkçe	20
14	Kadın	26	Sınıf Öğretmeni	1	32	Kadın	43	Türkçe	20
15	Kadın	30	Sınıf Öğretmeni	6	33	Kadın	25	Özel Eğitim	6
16	Erkek	25	Türkçe	1	34	Kadın	28	İngilizce	5
17	Kadın	42	Matematik	20	35	Kadın	27	Matematik	3
18	Erkek	45	Sınıf Öğretmeni	20	36	Kadın	45	Sınıf Öğretmeni	17

Tablo 3'te görüldüğü üzere deney grubunu 12 kadın 6 erkek öğretmen, kontrol grubunu ise 13 kadın 5 erkek öğretmen oluşturmaktadır. Deney grubu yaş ortalaması 35,27 ($S_s = 5,77$), kontrol grubu yaş ortalaması ise 34,77 ($S_s = 7,70$) olarak hesaplanmıştır. Deney grubunda bulunan öğretmenlerin mesleki kıdem ortalamaları 10,00 ($S_s = 7,01$), kontrol grubunda yer alan ise öğretmenlerin ise kıdem ortalaması 10,83 ($S_s = 7,66$) olarak belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların medeni durum ve çocuk sahibi olma durumları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Çalışma Grubunun Medeni Durumu ve Çocuk Sahibi Olma Bilgiler

		Deney		Kontrol	
		N	%	N	%
Medeni Durum	Bekar	6	33,3	6	33,3
	Evli	12	66,7	12	66,7
Çocuk Sahibi Olma	Evet	10	55,6	10	55,6
	Hayır	8	44,4	8	44,4

Tablo 4'e göre deney ve kontrol grubundaki katılımcıların 6'sı bekar ve 12'si evlidir. Ayrıca her iki grupta da 10 katılımcı çocuk sahibi olduğunu belirtmiştir. Tablo 4' te görüldüğü üzere evli veya bekar olma durumları, buna bağlı olarak çocuk sahibi olma durumlarına yönelik demografik özellikleri bakımından gruplar denk oluşturulmuştur.

Bu bilgiler ve ön-test değerlendirmeleri ışığında deney grubuna çevrimiçi platformda gerçekleştirilen 10 oturumluk çocuk istismarı ve ihmali psiko-eğitim programı uygulanmıştır. Oturum sonlarında öğretmenlerden isimlerini belirtmeden o günkü oturumu değerlendirdikleri ve önerilerini sundukları kısa bir yazı yazarak gruptan ayrılmalari istenmiştir. Oturumlar ortalama 100 ila 120 dakika sürmüştür.

3. 3. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde ölçek geliştirme ve deneysel müdahale aşamasında kullanılan ölçekler tanıtılmıştır.

3. 3. 1. Ölçek Geliştirme Aşamasında Kullanılan Veri Toplama Araçları

Bu bölümde yer alan ölçme araçları, geliştirilen Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği'nin (ÇİF-Ö) ölçüt geçerliğini test etmek amacıyla kullanılmıştır.

3. 3. 1. 1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmacı ve danışman öğretim üyesi tarafından bir demografik bilgi toplama aracı hazırlanmıştır. Bu formda araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yaş, cinsiyet, eğitim alınan bölüm bilgilerini belirlemeye yönelik sorular yer almıştır.

3. 3. 1. 2. Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeği

Altan (2015) tarafından geliştirilen çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği (ÇİİFÖ) 4 alt grup (fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmali) altında toplanabilen 11'i olumsuz madde 9'u olumlu 20 maddeden oluşmuş, 5'li likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki olumlu maddeler "Kesinlikle uygun=5", "Uygun =4", "Kararsızım =3", "Uygun Değil =2", "Kesinlikle Uygun değil =1" şeklinde 5'den 1'e doğru puanlanmış, olumsuz ifadeler ise "Kesinlikle uygun =1" den "Kesinlikle Uygun değil =5" olacak şekilde 1'den 5'e doğru puanlanmıştır. Ölçekten alınacak en yüksek puan 100, en düşük puan 20'dir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyi artmakta, puanlar azaldıkça çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyi azalmaktadır. Araştırmacılar güvenilirlik için yapılan iç tutarlılık analizinde Cronbach Alpha değerini

0,768 olarak belirlemiştir (Altan, 2015). Bu çalışma için Crobach Alpha değeri 0,77 olarak belirlenmiştir.

3. 3. 1. 3. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanınmasına Yönelik Ölçek

Uysal tarafından 1998 yılında geliştirilmiş, geçerlilik ve güvenilirliği yapılmıştır. Araştırmacı tarafından ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,924 olarak belirtilmiş, bu çalışma için 0,909 olarak bulunmuştur. Araştırmacı tarafından konu ile ilgili literatür incelenerek çocuk istismar ve ihmalinin belirti ve risklerini tanımlamada, istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtiler, ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri, istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri, istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri, çocuk istismar ve ihmaliinde ailesel özellikler ile ilgili altı alt grupta yer alan bilgileri ölçmeye yönelik toplam 67 maddeden oluşan beşli likert tipi ölçek geliştirilmiştir. Maddeler “çok doğru” ile “hiç doğru değil” arasında değişen ifadelerden oluşmaktadır. Ölçeğin puan ortalamasının 5’e yaklaşması soruları doğru olarak yanıtladıklarını, 3’ten uzaklaşması yanlış yanıtladıklarını göstermektedir (Uysal & Erefe, 1999).

3. 3. 2. Deneysel Aşamada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Bu bölümde yer alan ölçme araçları deneysel aşamada öğretmenlerin çocuk istismarına yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi amacı ile kullanılmıştır.

3. 3. 2. 1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmanın amacı kapsamında sosyodemografik verileri toplamaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu formda araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri (cinsiyet, medeni durum, yaş, çocuk sahibi olma durumu, öğrenim durumu, çalışma süreleri) ile çocuk istismarı ve ihmali olgularına yönelik eğitim ve deneyimlerine ilişkin sorular yer almıştır.

3. 3. 2. 2. Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö)

Bu araştırma kapsamında geliştirilmiş olan ÇİF-Ö’ye yönelik bilgiler ve ölçek geliştirme süreci bulgular bölümünde deneysel çalışma bulguları öncesinde sunulmuştur.

3. 3. 3. Veri Toplama Süreci

Ölçek geliştirme aşaması olan ilk aşamada öncelikle kullanılacak ölçme araçlarını geliştiren ya da uyarlayan araştırmacılardan izinler ve Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan tez çalışmasının etik kurallara uygunluğunu belirten 12/06/2020 tarih ve 81614018-000-

E.186 sayılı etik kurul raporu alınmıştır. Bu aşamada uygun örnekleme (convenience sampling) tekniği kullanılmıştır. Uygun örneklemede araştırmacı çalışmaya ulaşılabilir ve istekli katılımcıları seçer. Bu durum için ayrıca araştırma yapmaz (Creswell, 2012). Bir başka deyişle kolayda örnekleme, araştırmacı için “uygun” olan yanıtlayıcıların kullanılmasını içerir. Bir konum çevresinde elverişli bir şekilde yerleştirilmiş örneklerin alınması yoluyla verilerin toplanması yöntemidir. (Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). Trabzon Üniversitesi Eğitim Fakültelerinin 3 ve 4. sınıflarına devam eden toplam 655 lisans öğrencisi araştırma grubunu oluşturmuştur. Verilerin toplanması; Covid-19 pandemisi nedeniyle okulların kapalı olması sonucunda çevrimiçi (online) yollarla gerçekleştirilmiştir.

Deneyisel aşamada ise Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden araştırmanın yapılabilmesi için 28/01/2021 tarih ve E-20055123-605.01- 19851352 sayılı gerekli olur alındıktan sonra risk haritasında yer alan okullarda yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek öğretmenlere araştırmanın amaç ve içeriği ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Bu kapsamda 110 öğretmenden veri toplanmış, toplanan veriler incelenmiş ve çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyleri grup ortalamasının altında kalan ve oturumlara katılmayı gönüllü olarak kabul eden öğretmenler çalışmaya dahil edilmiştir. Deney grubunda 18 ve kontrol grubunda 18 öğretmen olmak üzere toplam 36 öğretmenden ön-test verileri toplanmıştır. Deney grubuyla gerçekleştirilen 10 haftalık eğitim programının tamamlanmasının ardından, her iki gruba da son testler uygulanmıştır. Ayrıca izleyen üçüncü ayda eğitimlerin kalıcılığını değerlendirmek üzere gruplardan izleme ölçümleri alınmıştır.

3. 4. Çocuk İstismarı ve İhmali Psiko-Eğitim Programının Geliştirilmesi

Eğitim programı, belirli öğrenme çıktılarını elde etmek için birlikte çalışan “birbiriyle ilişkili ve uyumlu faaliyetler ağı” olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, müfredat bir “öğrenme planı” dır (Thijs & Akker, 2009). Eğitim programı geliştirme, etkili bir müfredat tasarlamayı amaçlayan çok adımlı, devam eden ve döngüsel bir süreçtir. Eğitim programının tasarlanmasında program tasarım yaklaşımlarından sorun odaklı yaklaşım temel alınmıştır. Sorun odaklı tasarım yaklaşımında temel fikir, geliştirilen program ile mevcut problemin çözümü için toplumun ihtiyacı olan donanımlı bireylerin yetiştirilmesidir (Baş, 2013). Sorun odaklı yaklaşımda öğrenenlerin ihtiyaçları temel alınmakla birlikte toplumsal ihtiyaçlar da ön planda olmaktadır (Baş, 2013; Ornstein & Hunkins, 2017). Tez çalışması kapsamında geliştirilen eğitim programında öğretmenlerin istismar olgusuna ve bir istismar durumunda yaşanacak sürece ilişkin bilgilerinin geliştirilmesi, bu doğrultuda donanımlı öğretmenler yetiştirilmesi ve toplumda bu yönde bir ihtiyaç olması ön planda olduğu için bu yaklaşım benimsenmiştir. Bu çerçevede ilk olarak çocuk istismarı ve önlenmesi konusunda kapsamlı bir alanyazın taraması yapılmış ve çocukların kötü muameleden korunması amacına yönelik yurt içi ve yurt dışı literatürde mevcut öğretmen eğitim programları incelenmiştir. Yurt dışında yaygın olarak kullanılan eğitim programlarında çocuk gelişimi, çocuk istismarını belirleme ve bildirme, çocuğun

bildirimde bulunması durumunda çocuk ile görüşme, aile dinamikleri, gizlilik, yasal ve etik sorunlar ile tedavi yaklaşımları konularından oluştuğu görülmüştür. Literatür incelemesi doğrultusunda belirlenen eğitim programı oturum içerikleri ayrıntıları Ek 11’de sunulmuştur. Tasarlanan psiko-eğitim programının içeriğinde yer verilen oturumlarda yaşam temelli etkinlikler, örnek senaryolar, grup tartışmaları ve beyin fırtınası temel alınmıştır. Bu etkinlikler, örnek durumlar ve senaryolar, öğretmenlerin hem çocuk istismarı olgusuna ilişkin edindikleri bilgileri gerçek yaşam durumuna nasıl entegre edebileceklerini hem de çocuk odaklı düşünmelerini sağlamak üzere kullanılmıştır. Daha sonra içeriğe ilişkin uzman görüşü alınmış ve programa son hali verilerek 10 haftalık eğitim programı oluşturulmuştur. Eğitim programı içeriği Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Psiko-eğitim Programı İçeriği

Konu		İçerik
1. Oturum	Çocuk kimdir?	1. Çocuğun tanımı 2. Çocuğun psikolojik / cinsel / sosyal gelişim aşamaları 3. Çocuk gelişimi için olumlu ve olumsuz faktörler
2. Oturum	Çocuk istismarı ve ihmalinin tanımı ve tarihçesi	1.İstismar ve ihmal kavramlarının tanımlanmasındaki güçlükler 2. İstismar ve ihmal kavramlarına yönelik tanımlar ve dikkat çekilen noktalar 3. Çocuğa yönelik kötü muamelenin tıbbi literatür ve yasal açıdan tarihçesi
3. Oturum	Fiziksel istismar, belirtiler ve çocuk üzerindeki etkileri	1. Tanımlar 2. Fiziksel istismarın belirtileri ve çocuk üzerindeki etkileri
4. Oturum	Duygusal istismar, belirtiler ve çocuk üzerindeki etkileri	1. Tanımlar 2. Duygusal istismarın belirtileri ve çocuk üzerindeki etkileri
5. Oturum	Cinsel istismar, belirtiler ve çocuk üzerindeki etkileri	1. Tanımlar 2. Cinsel istismarın belirtileri ve çocuk üzerindeki etkileri
6. Oturum	İhmal, belirtiler ve çocuk üzerindeki etkileri	1. Tanımlar 2. İhmalin belirtileri ve çocuk üzerindeki etkileri
7. Oturum	Çocuk istismarı ve ihmaline yol açabilecek risk faktörleri	1. Çocuğa ilişkin risk faktörleri 2. Ebeveynlere ve bakıcılara ilişkin risk faktörleri 3. Ailesel risk faktörleri 4. Çevresel ve toplumsal risk faktörleri 5.Çocuk istismarını açıklamaya yönelik kuramlar
8. Oturum	İstismar olgularında okul çalışanlarının sorumlulukları	1. Çocuk istismarının önlenmesinde okul çalışanlarının sorumlulukları nelerdir? 2. Okullarda ve okul çevresinde istismarın oluşmasını önlemek için neler yapılabilir? 3. Öğretmenler kötüye kullanımı önlemek için ne yapabilir? 4. Bir öğretmen duygusal veya fiziksel istismar riski olmadan çocuğu nasıl disipline edebilir? 5. Ailelerin desteklenmesi
9. Oturum	İstismara cevap verebilme/müdahale	1. İstismara müdahale etme 2. İstismara yönelik yasal sorumluluklar ve bildirim sorunu 3. İstismar mağduru çocukla görüşme
10. Oturum	Çocuk istismarına yönelik yasal çerçeve	1. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 2. Ülkemizde çocuğun korunmasına yönelik yasal çerçeve 3. Çocuk istismarında sosyal hizmet müdahalesi

3. 5. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 24, AMOS 24 paket programları aracılığıyla çözümlenmiştir. Veri analizi teknikleri olarak tanımlayıcı istatistik teknikleri, Açıklayıcı ve Doğrulamalı Faktör Analizi, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı, Bağımsız örneklem t-testi ve tekrarlı ölçümler için varyans analizi kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların istismar ve ihmale yönelik lisans eğitimleri süresince veya mezuniyet sonrasında eğitim alma ve kendisini istismar ve ihmal olgularını tespit etme konusunda yeterli görme durumları, olası bir istismar durumunda bildirim yapmaya yönelik düşünceleri ve bildirim yapacakları kurumlara ilişkin bulgular ile Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeğinin (ÇİF-Ö) geliştirilme sürecine ilişkin istatistiksel analizler sonucu elde edilen çözümlemelere ve çocuk istismarı ve ihmali psiko-eğitim programının etkililiğinin sınanmasına yönelik bulgulara yer verilmiştir.

4. 1. Çalışma Grubunun Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Yeterlik Öz-Değerlendirmeleri

Katılımcıların istismar ve ihmale yönelik lisans eğitimleri süresince veya mezuniyet sonrasında eğitim alma ve kendisini istismar ve ihmal olgularını tespit etme konusunda yeterli görme durumları ile bu konuda eğitim ve bilgi alma isteklilikleri açısından elde edilen bulgular Tablo 6’da özetlenmiştir.

Tablo 6. Çalışma Grubunun Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Yeterlik Öz-Değerlendirmeleri

		Deney		Kontrol	
		N	%	N	%
Lisans eğitimi sırasında çocuk istismarı ve ihmeline yönelik eğitim alma durumu	Evet	2	11,1	2	11,1
	Hayır	16	88,9	16	88,9
Mezuniyet sonrasında çocuk istismarına yönelik eğitim alma durumu	Evet	3	16,7	8	44,4
	Hayır	15	83,3	10	55,6
Çocuk istismar ve ihmali olgularını tespit etme konusunda kendisini yeterli görme durumu	Evet	3	16,7	6	33,3
	Hayır	15	83,3	12	66,7
Çocuk istismarı ve ihmeline yönelik eğitim ve bilgi alma istekliliği	Evet	12	66,7	17	94,4
	Hayır	6	33,3	1	5,6

Tablo 6’ya göre deney grubundaki katılımcıların %11,1’i, kontrol grubundaki katılımcıların da %11,1’i lisans eğitimleri boyunca çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitim aldıklarını bildirmişlerdir. Mezuniyet sonrasında ise katılımcılardan deney grubundaki bireylerin %16,7’si (3 katılımcı), kontrol grubundaki bireylerin ise %44,4’ü (8 katılımcı) çocuk istismarı olgusuna yönelik eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların büyük kısmının çocuk istismarı ve ihmali konusunda kendisini yeterli görmediği (deney grubu %83,3, kontrol grubu %66,7) ve her iki

grubunda bilgi alma istekliliklerinin (deney grubu %66,7, kontrol grubu %94,4) yüksek olduğu belirlenmiştir.

4. 2. Çalışma Grubunun Olası Bir İstismar Durumunda Bildirim Yapmaya Yönelik Düşüncelerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların herhangi bir istismar vakası ile karşılaşma durumunda ise bildirim yapıp yapmayacağına dair bulgular Tablo 7’de sunulmaktadır.

Tablo 7. Çalışma Grubunun Olası Bir İstismar Durumunda Bildirim Yapmaya Yönelik Düşüncelerine İlişkin Bulgular

		Deney		Kontrol	
		N	%	N	%
Çalışılan kurumda istismar olgularına yönelik prosedür bulunup bulunmadığı	Evet	14	77,8	5	27,8
	Hayır	4	22,2	13	72,2
Olası bir istismar durumunda bildirim yapmaya yönelik düşünceler	Evet	14	77,8	18	100,0
	Hayır	4	22,2	0	0,0

Tablo 7’ de görüldüğü gibi, deney grubundaki katılımcıların %77,8’i, kontrol grubundaki katılımcıların ise %27,8’i çalıştıkları kurumda çocuk istismarı olgularına yönelik prosedürlerin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca deney ve kontrol grubundaki katılımcıların neredeyse tamamı herhangi bir istismar veya ihmal vakasıyla karşılaşmaları durumunda yasal olarak bildirim yapacaklarını belirtmişlerdir. Diğer yandan, deney grubunda yer alan 4 katılımcı olası bir çocuk istismarı durumu ile karşılaştığı takdirde, yasal olarak bildirimde bulunmayacağını ifade etmiştir. Bu durumun nedenleri değerlendirildiğinde, 1 katılımcının sosyal olarak başına geleceklerden kendisini korumak için, 1 diğer katılımcının rehberlik servisinin konuyla ilgileneceğini düşündüğü için, 2 katılımcının ise süreç içinde yasal olarak yaşanılacak zorluklar nedeniyle bildirim yapmayacakları belirlenmiştir.

4. 3. Çalışma Grubunun Olası Bir İstismar Durumunda Bildirim Yapacakları Kurumlara İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamında öğretmenlerin olası bir istismar durumunda bildirim yapılacak kurumlara ilişkin Katılımcıların istismar veya ihmal yaşantısı olan bir çocukla karşılaşmaları durumunda ise hangi kurumlara bildirim yapmaları gerektiği ile ilgili vermiş oldukları bilgiler Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Çalışma Grubunun Olası Bir İstismar Durumunda Bildirim Yapacakları Kurumlara İlişkin Bulgular

	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	Çocuk İzlem Merkezi	İl Milli Eğitim Müdürlüğü	Okul yönetimi	Polis	Savcılık
Deney Grubu (N)	3	2	3	16	13	2
Kontrol Grubu (N)	4	6	3	11	12	5

Tablo 8’ de görüldüğü üzere deney ve kontrol grubundaki katılımcıların ilk bildirim yeri olarak tercihlerinin okul yönetimi ve polis olduğu belirlenmiştir.

4. 4. Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeğinin (ÇİF-Ö) Geliştirilmesi

4. 4. 1. İhtiyacın Belirlenmesi ve Literatür Taraması

Bu araştırmanın temel amacı kapsamında çocuk istismarı olgusuna yönelik farkındalık düzeylerini ölçmek amacıyla araştırmacı tarafından Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö) geliştirilmiştir. ÇİF-Ö ile çocuklara uygulanan istismar davranışları genelinde, farklı düzeylerde istismar ve ihmal türlerini değerlendirmek için kullanılabilecek, yetişkinlerin çocuk istismarı ve ihmali ile ilişkili davranışları algılaması ve konuyla ilgili düşüncelerini belirlemeye yönelik güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı geliştirmek amaçlanmıştır. Literatürde çocuk istismarının varlığını ve konuya ilişkin bilgi düzeyini belirlemeye yönelik olarak kullanılan mevcut ölçekler incelendiğinde, çocukluk çağı istismar yaşantılarını (fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmal kapsamında değerlendirilen davranışlar) açığa çıkarmayı amaçlayan, risk faktörlerini belirleyen ya da istismara uğrayan çocuklarda görülebilecek semptomları içeren ölçekler bulunduğu görülmüştür. Bu ölçeklerden farklı olarak Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği, çocuğa yönelik istismar kapsamında değerlendirilen davranış türlerini içeren ve çevrimiçi istismar farkındalığına da yer veren bir ölçektir.

4. 4. 2. Madde Havuzunun Oluşturulması, Uzman Görüşünün Alınması, Ölçeğe İlk Şeklinin Verilmesi

Geliştirilen ölçek maddelerinin çocuk istismarı ve ihmali temsil etme düzeylerinin belirlenmesi amacıyla alanda çalışan iki uzmandan içerik geçerliğini “gerekli, gereksiz ve kullanışlı ancak yetersiz” düzeylerinde 1 ile 3 puan arasında sınıflandırabilecekleri bir form doldurmaları istenmiştir. Uzman sayısının 2 olması nedeniyle Cohen Kappa Uyuşma İndeksi katsayısı hesaplanmıştır. -1 ile +1 arasında değer alan Kappa uyuma indeksinin +1’e yakın olması kodlamayı yapan iki uzman arasındaki uyuma düzeylerinin mükemmel yakın olduğu anlamı taşımaktadır. Ancak Kappa değerinin -1’e yakın olması ise kodlamayı yapan iki uzmanın mükemmel ve tutarlı bir

şekilde aynı veri seti üzerindeki mükemmele yakın anlaşmazlık gösterdiklerine işaret etmektedir. Kodlayıcılar arasındaki Cohen Kappa Uyuşma İndeksi katsayısının ,60 ve üzeri olması kodlayıcılar arasında yeterli bir uyuşma olduğu anlamına gelmektedir (Cohen, 1960). Çocuk istismarı farkındalık ölçeği (ÇİF-Ö) madde havuzunda yer alan maddeler için hesaplanan Cohen Kappa katsayısı değeri ,82 olarak belirlenmiştir. Dil ve anlam geçerliğini belirlemeye yönelik olarak da Cohen Kappa değeri hesaplanmış ve bu değer 1 olarak ve mükemmel uyum tespit edilmiştir. Madde havuzunda yer alan 40 madde alan uzmanlarından gelen dönütler ile yeniden değerlendirilmiş, her iki uzmanın da gereksiz olarak belirttiği maddeler madde havuzundan çıkarılmıştır. Her iki uzmanın da kullanışlı ancak yetersiz olarak belirttiği maddeler yeniden literatür çerçevesinde değerlendirilmiş ve önerilen düzeltmeler yapılarak yeniden ifade edilmiştir. Sonuç olarak ÇİF-Ö ilk hali için 32 maddelik bir form oluşturulmuştur. 5’li derecelendirme ile likert tipinde oluşturulan ÇİF-Ö maddeleri 1 “Kesinlikle Katılıyorum” ile 5 “Kesinlikle Katılmıyorum” arasında derecelendirilecek şekilde oluşturularak ölçeğe ilk uygulama öncesi son hali verilmiştir.

4. 4. 3. Pilot Uygulama

32 madde 5’li likert tipinde oluşturulan ÇİF-Ö Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesinde öğrenimlerini sürdürmekte olan öğretmen adayı öğrencilere uygulanmıştır. Bu kapsamda ölçeğin anlaşılabilirliğinin test edilmesi amacıyla oluşturulan 32 maddelik ilk form 40 öğretmen adayı lisans öğrencisine Covid-19 küresel salgını nedeniyle çevrimiçi (online) yöntemler ile uygulanmıştır. Pilot uygulama çalışması, maddelerin okunurluğu ve anlaşılabilirliği, katılımcılar tarafından anlaşılmayan kısımların belirlenmesi ve yazım hatalarının tespit edilmesi açısından geri bildirim niteliğinde olup önem taşımaktadır. Elde edilen veriler ve uzman görüşlerinin yeniden değerlendirilmesi sonucunda 32 madde 5’li likert tipinde oluşturulan ölçeğin nihai uygulama için uygun olduğuna karar verilmiştir.

4. 4. 4. ÇİF-Ö Yapı Geçerliği

Bu bölümde bu tez için geliştirilmiş olan çocuk istismarı farkındalık ölçeğinin yapısal geçerliğini tespit etmek amacıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerine yer verilmiştir.

4. 4. 4. 1. Açımlayıcı Faktör Analizi

Faktör analizi, değişkenler arasındaki karşılıklı ilişki modellerini inceleyerek çok sayıda değişkeni daha az sayıda faktöre indirgeyen istatistiksel bir yöntemdir. Faktör analizinin temel amacı, mümkünse, birçok değişken arasındaki kovaryans ilişkilerini, faktörler olarak adlandırılan birkaç temel, ancak gözlemlenemeyen rastgele nicelik açısından tanımlamaktır. Yüksek derecede birbiriyle ilişkili değişkenler, göreceli olarak ilgisiz faktörlerde birleştirilir. Verilerin basit yapısını bulma

girişimidir. Örneğin, farklı maddelerin alt testler halinde organize edilip edilemeyeceğini belirlemek için bir dizi test maddesine faktör analizi uygulanabilir. Yapı geçerliğinin belirlenmesinde sıklıkla başvuru alan istatistiksel yöntemlerden biridir (Tabachnick & Fidell, 2014). Genellikle psikolojik teorilerin ve ölçümlerin geliştirilmesinde ve doğrulanmasında temel bir araç haline gelen çok değişkenli istatistiksel bir yöntem olan Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) (Stapleton, 1997), bir dizi ölçülen değişken arasındaki düzeni ve yapıyı açıklayan ortak faktörleri belirlemek üzere kullanılır (Büyüköztürk, 2017). Alan yazında faktörleştirme yöntemleri açısından kesin bir yargı bulunmamakla birlikte bu çalışma için AFA yöntemlerinden temel bileşenler analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bu faktörleştirme yönteminde birbiriyle ilişkili ancak büyük ölçüde değişkenlerin diğer alt kümelerinden bağımsız olan değişkenler faktörler olarak birleştirilerek her bileşen için maksimum varyansın açıklanması amaçlanmaktadır (Tabachnick & Fidell, 2014). Yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen önemli faktörler, bağımsızlık, yorumlamada açıklık ve anlamlılık sağlamak amacıyla eksen döndürmesine (rotation) tabi tutulmuşlardır. Eksen döndürmesi sonrasında maddelerin bir faktördeki yükleri artarken diğer faktörlerde yükleri azalmaktadır. Böylece faktörler kendileriyle yüksek ilişkili olan maddelerle bir araya gelir ve faktörler daha kolay yorumlanabilirler (Büyüköztürk, 2017; Tabachnick & Fidell, 2014). Bu nedenle her bir faktördeki varyansı en üst düzeye çıkararak faktörlerin karışıklığını en az düzeye indiren varimax dik döndürme tekniğinden yararlanılmıştır (Tabachnick & Fidell, 2014).

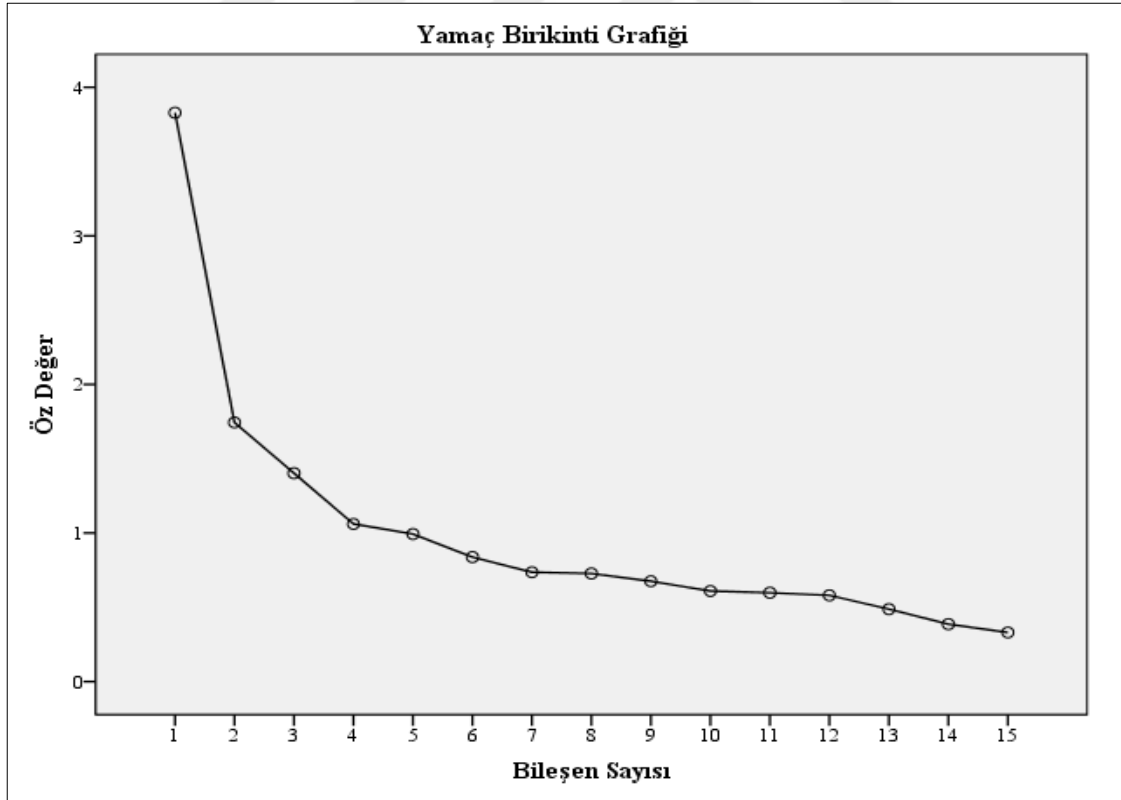
4.4.4.1.1. Çalışma Grubu 1

Araştırmanın birinci basamağı olan Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) için Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi'nde 2020-2021 eğitim öğretim yılı güz döneminde öğrenimlerini sürdürmekte olan 260 (%89,3) kadın, 31 (%10,7) erkek toplam 291 lisans öğrencisi katılmıştır. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin yaşlarının 20-29 arasında değişmektedir ve yaş ortalamaları 23,23 (Ss= 2,99) olarak hesaplanmıştır. Covid-19 salgını nedeniyle veriler online yöntemler ile oluşturulmuş form aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu zaman ve bütçe açısından tüm evrene ulaşmanın mümkün olmaması nedeniyle uygun örnekleme (convenience sampling) tekniği ile belirlenmiştir (Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). Örnek büyük ise ilgilenilen popülasyonu temsil eden bir örneklem elde etmek amacıyla belirlenmiş en iyi yol olduğu vurgulanan bu yöntem ile (Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012), küçük bir örneklemden yola çıkılarak büyük bir nüfusa yönelik güvenilir bir genelleme yapılabileceğine işaret edilmektedir (Patton 2014). Çalışma grubundaki kişi sayısına karar verilmesine yönelik literatürde farklı bakış açılarının bulunduğu görülmektedir. AFA için belirlenecek çalışma grubundaki kişi sayısının madde sayısının 5-10 katı olmasının yeterli olduğu ifade edilmektedir (Child, 2006). Dolayısıyla AFA için 291 kişinin yeterli olduğuna karar verilmiştir.

4. 4. 4. 1. 2. ÇİF-Ö Açımlayıcı Faktör Analizi

AFA için 32 maddelik ÇİF-Ö eğitim fakültesinde öğrenimlerini sürdüren öğrencilere uygulanmıştır. AFA testi öncesinde veri seti eksik, yanlış veri girişi, uç değer varlığı bakımından incelenmiştir (Tabachnick & Fidell, 2014). Uç değer barındıran 20 öğrencinin verileri analizlere dahil edilmemiş olup 291 lisans öğrencisi işe AFA gerçekleştirilmiştir. AFA'ya başlamadan önce veri setinin faktör analizine uygunluğunun belirlenmesi amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Küresellik Testi yapılmıştır. Bu değerlerden Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının ,60 ve üzeri, Barlett Küresellik Testi'nin ise istatistiksel olarak anlamlı çıkması beklenmektedir (Cohen, Manion, Morrison, 2018, s. 820). Mevcut çalışma için KMO değeri ,79, Barlett Küresellik Testinin ($\chi^2 = 918,40$, $p < .01$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla elde edilen bu bulgular ölçekten elde edilen verilerin faktör analizine uygun olduğunu ve çok değişkenli normal dağılım varsayımını sağladığını göstermektedir.

AFA sonuçlarına göre madde havuzunda yer alan ve öz değeri 1 değerinden büyük 4 alt faktör elde edilmiştir. AFA sonuçları kapsamında faktör yapısına karar verebilmek amacıyla yamaç birikinti grafiği incelenmiştir ÇİF-Ö'ye yönelik yamaç birikinti grafiği Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. ÇİF-Ö Yamaç Birikinti Grafiği

Yamaç birikinti grafiğinde ilk ani değişikliğin meydana geldiği faktör seçilerek faktör sayısı azaltılmalıdır (Fabrigar & Wegener, 2012, s. 57). Dolayısıyla Şekil 1'e göre ilk ani değişikliğin dördüncü faktörde olduğu görülmektedir. Yapılan varimax dik döndürme tekniği sonucunda 32 maddenin 15 tanesinin yukarıda belirtilen ölçütlerle uyumlu olduğu ve öz değeri 1 değerinin üzerinde 4 faktör altında toplandığı tespit edilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. ÇİF-Ö Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Maddeler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
Madde 26	,78			
Madde8	,75			
Madde 20	,72			
Madde 13	,68			
Madde 24	,67			
Madde1		,69		
Madde15		,68		
Madde 30		,62		
Madde 21		,48		
Madde 2			,81	
Madde 19			,72	
Madde 18			,70	
Madde 22				,81
Madde 6				,75
Madde 17				,42
Özdeğer	3,82	1,74	1,40	1,06
Açıklanan Varyans	25,52	11,62	9,35	7,07
Açıklanan Toplam Varyans	25,52	37,15	46,50	53,57

Tablo 9'a göre Faktör 1'in öz değeri 3,82 (%25,52), Faktör 2'nin 1,74 (%11,62), Faktör 3'ün 1,40 (%9,35) ve Faktör 4'ün 1,06 (%7,07) olarak tespit edilmiştir. Faktör 1'de yer alan maddelerin faktör yükleri ,67 ile ,78 arasında, Faktör 2'deki maddelerin ,48 ile ,69 arasında, Faktör 3'teki maddelerin ,70 ile ,81 arasında ve Faktör 4'teki maddelerin ise ,42 ile ,81 arasında değiştiği belirlenmiştir. 4 faktör altında birleşen 15 madde toplam varyansın %53,57'sini açıklamaktadır. Bu değer AFA'da açıklanan toplam varyans bakımından yeterli olduğu kabul edilmektedir (Hair, Black, Babin, & Anderson, 2010, s. 108; Williams, Onsman, & Brown, 2010, s. 6). ÇİF-Ö alt boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise alt boyutlar arasındaki korelasyon katsayılarının ,90 ve üzeri olmadığı, dolayısıyla çoklu bağlantı sorununun da oluşmadığı söylenebilir (Field, 2013, s. 807) (Tablo 10).

Tablo 10. ÇİF-Ö Toplam ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	1	2	3	4	5
1 Faktör 1	1				
2 Faktör 2	,42**	1			
3 Faktör 3	,19**	,09	1		
4 Faktör 4	,26**	,29**	,27**	1	
5 ÇİF-Ö TOPLAM	,70**	,51**	,74**	,61**	1

**p< .01

4. 4. 4. 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizi ile keşfedilen dört faktörün yapısal olarak geçerliğinin belirlenmesi amacıyla söz konusu dört faktörlü yapıya yönelik model AMOS 24 programı kullanılarak Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile sınanmıştır. AFA’da belirli bir beklenti olmadan faktör yüklerine dayalı olarak verinin faktör yapısı belirlenirken, DFA’da ise kuramsal bir temelden yola çıkarak birçok değişkenden oluşan gizil değişkenlerin gerçek verilerle ne düzeyde uyum gösterip göstermediğini incelemeyi temel alan bir analiz yöntemidir (Kline, 2016). Başka bir deyişle DFA önceden belirlenmiş, teoriden türetilen modellerde gizli ve gözlenen değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin araştırılmasına izin verir. DFA bir ölçme aracının gizil yapısını incelemek amacıyla ölçek geliştirme süreci boyunca kullanılan (Brown, 2006), YEM analizlerinin özel bir biçimi olan ve ölçeğin yapı geçerliği için kanıt sağlayan bir analiz yöntemidir (Lewis, Francis, Shevlin, & Forrest, 2002).

4. 4. 4. 2. 1. Çalışma Grubu 2

Araştırmanın ikinci basamağı olan DFA için uygun örnekleme (convenience sampling) tekniği ile belirlenen ve Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi’nde 2020-2021 eğitim öğretim yılı güz döneminde öğrenimlerine devam etmekte olan 318 (%87,4) kadın, 46 (%12,6) erkek toplam 364 lisans öğrencisi katılmıştır. Çalışma Grubu 2’ye katılan öğrencilerin yaşları 20 ile 29 arasında değişmekte olup yaşları ortalaması 22,79 (Ss= 2,75)’dur. Çalışma grubuna dahil edilecek kişi sayısının belirlenmesiyle ilgili literatürde farklı bilgilerin bulunduğu dikkat çekmektedir. Yapısal eşitlik ve regresyon modellerinde örneklem sayısının her bir parametre için 20 verinin yeterli olacağı vurgulanmaktadır. Diğer taraftan basit doğrulayıcı faktör analizleri için 30 verinin, karmaşık çok değişkenli yapısal eşitlik modeli ve regresyon modelleri için 460 verinin yeterli olacağı belirtilmektedir (Wolf vd., 2013). Kline (2011) örneklem sayısının, modelde ölçülmek istenen madde sayısının 10 katı olmasını yeterli görmektedir. Dolayısıyla araştırmanın çalışma grubunda yer alan 364 katılımcının yukarıda belirtilen ölçütlere dayalı olarak DFA için yeterli olduğuna karar verilmiştir.

4. 4. 4. 2. 2. ÇİF-Ö Doğrulayıcı Faktör Analizi

Dört alt boyut ve maddeden oluşan ÇİF-Ö'ye ait birinci düzey çok faktörlü yapısı AMOS 24 programı kullanılarak DFA ile test edilmiştir. DFA kapsamında faktörleşme yöntemi olarak maksimum likelihood hesaplama yöntemi kullanılmıştır. İncelenen yapıda birinci faktör için 5, ikinci faktör için 4, üçüncü faktör için 3 ve dördüncü faktör için de 3 madde yer almaktadır. Maddelere yönelik faktör yük değerlerine Tablo 11'de yer verilmiştir.

Tablo 11. ÇİF-Ö Birinci Düzey DFA Madde Faktör Yük Değerleri

Parametre Tahminleri			β_0	β_1	S,H,	p
çi26	<---	F1	,752	1		
çi8	<---	F1	,715	1,887	,158	<.001
çi20	<---	F1	,72	1,339	,103	<.001
çi13	<---	F1	,451	1,088	,135	<.001
çi24	<---	F1	,774	1,459	,113	<.001
çi1	<---	F2	,425	1,000		
çi15	<---	F2	,589	1,431	,209	<.001
çi30	<---	F2	,73	2,380	,359	<.001
çi21	<---	F2	,711	2,176	,330	<.001
çi2	<---	F3	,909	1,000		
çi19	<---	F3	,906	,929	,056	<.001
çi18	<---	F3	,541	,461	,043	<.001
çi22	<---	F4	,814	1,000		
çi6	<---	F4	,673	,608	,093	<.001
çi17	<---	F4	,284	,296	,069	<.001

β_0 =Standart Yol Katsayıları; β_1 = Standart Olmayan Yol Katsayıları

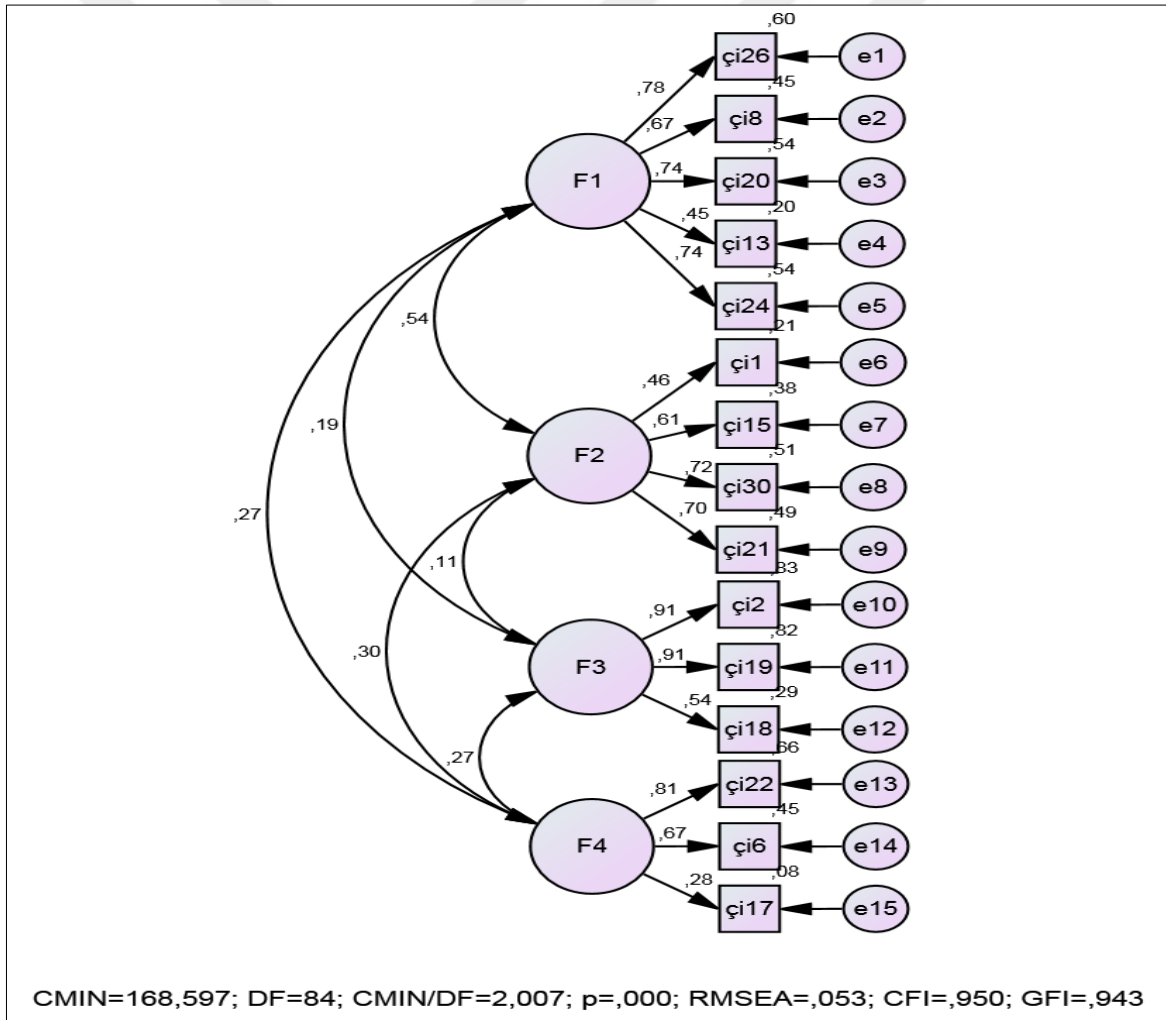
ÇİF-Ö'nün uyum değerleri DFA ile sınanmıştır. Maddelere yönelik uyum indeksleri, mükemmel ve kabul edilebilir uyum ölçütleri Tablo 12'de özetlenmiştir.

Tablo 12. ÇİF-Ö Uyum İyiliği İndeksleri

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	ÇİF-Ö Uyum Değerleri	
			Birinci Düzey DFA ($\chi^2=168,59$, Sd= 84)	İkinci Düzey DFA ($\chi^2= 231,92$, Sd= 87)
¹ χ^2/Sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$	2,00	2,66
² AGFI	$,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$,85 \leq AGFI \leq ,90$	,918	,890
³ GFI	$,95 \leq GFI \leq 1,00$	$,90 \leq GFI \leq ,95$	,943	,920
³ CFI	$,95 \leq CFI \leq 1,00$	$,90 \leq CFI \leq ,95$	,950	,914
³ NFI	$,95 \leq NFI \leq 1,00$	$,90 \leq NFI \leq ,95$	,906	,870
³ NNFI (TLI)	$,95 \leq NNFI (TLI) \leq 1,00$	$,90 \leq NNFI (TLI) \leq ,95$	,937	,896
³ RFI	$,95 \leq RFI \leq 1,00$	$,90 \leq RFI \leq ,95$	,882	,843
³ IFI	$,95 \leq IFI \leq 1,00$	$,90 \leq IFI \leq ,95$	,950	,915
⁴ RMSEA	$,00 \leq RMSEA \leq ,05$	$,05 \leq RMSEA \leq ,08$	,053	,068
⁴ SRMR	$,00 \leq SRMR \leq ,05$	$,05 \leq SRMR \leq ,10$	,059	,100

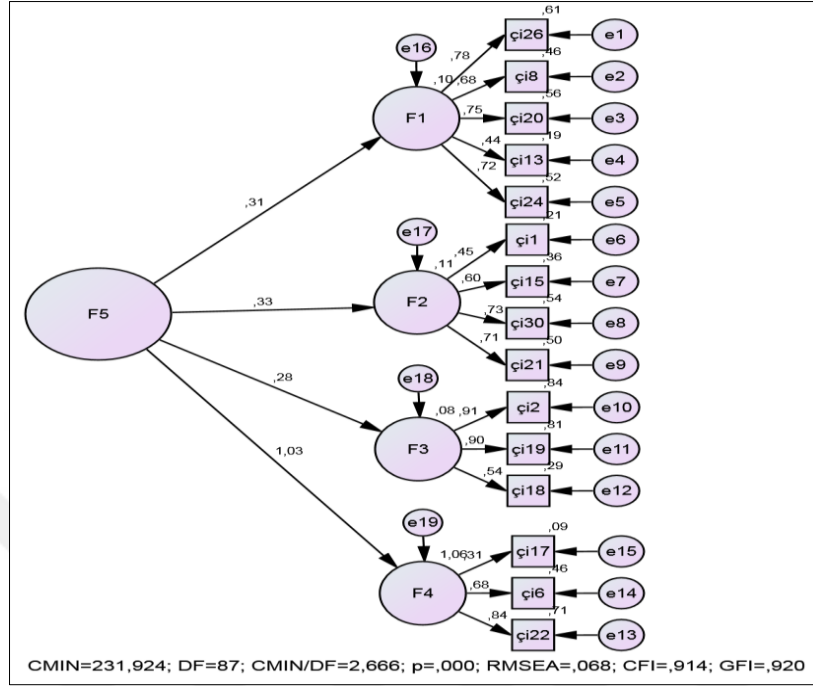
¹ (Kline, 2011), ²(Schermele-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003), ³(Baumgartner ve Homburg, 1996; Bentler ve Bonett, 1980), ⁴(Browne ve Cudeck, 1993)

Tablo 12’de görüldüğü üzere ÇİF-Ö’ye ilişkin uyum indeksleri temel ölçütler doğrultusunda incelenmiştir. Birinci düzey çok faktörlü DFA sonuçlarına göre uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde χ^2/sd değerinin 2,00 olduğu, bu değer sınırda ve mükemmel uyuma işaret ettiği söylenebilir. RMSEA değeri ,053 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değer mükemmel uyuma yakın olmakla birlikte iyi uyumu ifade etmektedir. CFI ve GFI değerleri incelendiğinde ise CFI değerinin ,95 ile mükemmel uyumu, GFI değerinin ise ,943 ile mükemmel uyuma yakın ancak kabul edilebilir bir uyuma işaret etmektedir. SRMR değerine bakıldığında ise ,059 ile mükemmel uyuma yakın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ÇİF-Ö’ye yönelik gerçekleştirilmiş olan birinci düzey çok faktörlü DFA sonrası elde edilen uyum iyiliği değerlerinin tamamının (RFI =,882) iyi düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. ÇİF-Ö’ye ait birinci düzey çok faktörlü DFA sonuçları Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. ÇİF-Ö birinci düzey çok faktörlü DFA sonuçları (standart katsayılar)

ÇİF-Ö ikinci düzey çok faktörlü DFA sonucunda elde edilen uyum indeksleri temel ölçütler doğrultusunda yeniden incelenmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. ÇİF-Ö ikinci düzey çok faktörlü DFA sonuçları (standart katsayılar)

İkinci düzey çok faktörlü DFA sonuçlarına göre uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde χ^2/sd değerinin 2,66 olduğu, bu değer kabul edilebilir uyuma işaret etmektedir. RMSEA değeri ,068 olarak hesaplanmış olup kabul edilebilir uyumu göstermektedir. CFI ve GFI değerleri incelendiğinde CFI değerinin ,914, GFI değerinin ise ,920 ile kabul edilebilir bir uyumu gösterdiği gözlenmektedir. SRMR değerine bakıldığında ise ,100 ile kabul edilebilir bir uyum olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ÇİF-Ö'ye yönelik gerçekleştirilmiş olan ikinci düzey çok faktörlü DFA sonrası elde edilen uyum iyiliği değerlerinin genel itibarıyla kabul edilebilir düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar ile 15 maddeden oluşan ÇİF-Ö'nün öngörülen kuramsal yapısının doğrulandığı ve uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir.

4. 4. 5. ÇİF-Ö Birleşim ve Ayrışım Geçerliği

Genel olarak birleşim (convergent) geçerliği, yapı geçerliliği için destekleyici bir kanıttır. Birleşim geçerliliğinin altında yatan fikir, ilgili yapıyı ölçen testlerin yüksek oranda ilişkili olması gerektiğidir. Başka bir ifadeyle, aynı veya benzer yapılara sahip testlerin yüksek düzeyde ilişkili olması gerektiğini belirtir. Ayrışım (discriminant) geçerliği ise aynı veya farklı ölçüm yöntemleriyle değerlendirilen farklı yapıları temsil eden test puanları ilgisiz olduğunda veya yalnızca küçük

korelasyonlar gösterdiğinde kurulur. Teorik olarak birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili olmaması gereken yapı ölçümlerinin aslında birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili bulunmadığına dair kanıtlarla gösterilir. Aslında birinci düzey çok faktörlü bir ölçüm modelinin DFA sonucunda doğrulanmış olması ölçekte yer alan faktörlerin ve faktörlere ait maddelerin belirli düzeyde birleşim ve ayrışım geçerliğine sahip olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla birleşim ve ayrışım geçerliği için Fornell ve Larcker (1981) tarafından önerilen CR (Birleşik Güvenirlik) ve AVE (Ortalama Açıklanan Varyans) değerleri hesaplanmıştır. Bu CR, bir faktördeki maddelerin standardize yol katsayıları (faktör yükleri) ile hata varyanslarını dikkate alarak o faktörün güvenirliliği dolayısıyla da birleşim geçerliği hakkında ipucu veren bir ölçüttür. Bu değerin ,60 üzerinde olmasının kabul edilebilir; ,70 üzerinde olmasının ise iyi bir düzey olduğu değerlendirilmektedir (Hair, Hult, Ringle, & Sarstedt, 2014). AVE ise örtük bir yapıyı (faktör) temsil eden maddeler arasındaki benzeşim geçerliğinin bir ölçütüdür. AVE değerinin ise ,50'nin üzerinde olması, faktörün birleşim geçerliğine sahip olduğunun göstergelerindendir (Gürbüz, 2019; Hair vd., 2014, s. 619).

DFA modelinde ayrışım geçerliği ise maddelerin ait oldukları faktör dışındaki faktörlerle kendi bulundukları faktörden daha az ilişkili olması olarak tanımlanmaktadır. Bu amaçla AVE, MSV (maximum squared variance, maksimum paylaşılan varyansların karesinin ortalaması) ve ASV (Average shared square variance, paylaşılan varyansın karesinin ortalaması) ayrışım geçerliği için önemli ipuçları vermektedir (Gürbüz, 2019). ÇİF-Ö'ye yönelik birleşim ve ayrışım geçerliliği için CR, AVE, MSV ve ASV değerleri hesaplanmıştır (Tablo 13).

Tablo 13. Standardize Faktör Yükleri ve Faktörlerin AVE, CR, MSV, ASV Değerleri

	Parametre Tahminleri	β_0	AVE	CR	MSV	ASV	1	2	3	4
1	çi26 <--- F1	,752	,48	,82	,17	,10	(,69) ¹			
	çi8 <--- F1	,715								
	çi20 <--- F1	,72								
	çi13 <--- F1	,451								
	çi24 <--- F1	,774								
2	çi1 <--- F2	,425	,39	,71	,17	,09	,42 ^{**}	(,63) ¹		
	çi15 <--- F2	,589								
	çi30 <--- F2	,73								
	çi21 <--- F2	,711								
3	çi2 <--- F3	,909	,65	,84	,07	,02	,19 ^{**}	,09	(,80) ¹	
	çi19 <--- F3	,906								
	çi18 <--- F3	,541								
4	çi22 <--- F4	,814	,40	,63	,08	,08	,26 ^{**}	,29 ^{**}	,27 ^{**}	(,63) ¹
	çi6 <--- F4	,673								
	çi17 <--- F4	,284								

¹Parantez içindeki ifadeler $\sqrt{AVE}$ skorlarını göstermektedir

^{**}p< ,01

Birleşim geçerliği için $AVE > ,50$; $CR > ,70$ ve $CR > AVE$ olması gerekmektedir. Ancak AVE'nin (ortalama açıklanan varyans) katı bir ölçüt olması ve diğer güvenilirlik değerlerinin tatmin edici düzeyde olması durumunda ,50 değerinin altındaki AVE değerlerinin de kabul edilebileceği vurgulanmaktadır (Fornel ve Larcker, 1981). Ayrışım geçerliği için ise $MSV < AVE$, $ASV < AVE$ ve $\sqrt{AVE} >$ faktörler arası korelasyon olması önerilmektedir (Hair ve diğ., 2014). Tablo 13' e göre tüm faktörlerin kabul edilebilir ($CR > ,60$) ve yüksek güvenilirliğe ($CR > ,70$) sahip olduğu görülmektedir. Faktörlere ait AVE değerlerinin CR değerlerinden düşük olması faktörlerin birleşim geçerliğine sahip olduğuna işaret etmektedir. Faktörlere ait AVE değerlerinin MSV ve ASV değerlerinden yüksek olması, faktörlerin ayrışım geçerliğinin olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca faktörlerin $\sqrt{AVE}$ skorlarının faktörler arası korelasyonlardan yüksek olması, ayrışım geçerliğinin bulunduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre ÇİF-Ö'nün birleşim ve ayrışım geçerliğine sahip olduğu söylenebilir.

4. 4. 6. Ölçüt Bağıntılı Geçerlik

Ölçüt bağıntılı geçerlik kapsamında ÇİF-Ö toplam puan ve alt faktörleri ile “Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanımlanmasına Yönelik Ölçek” (Uysal & Erefe, 1999) ve “Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeği” (Altan, 2015) kullanılmıştır. Değişkenler arası ilişkilere ait bulgular Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14. ÇİF-Ö Ölçüt Bağıntılı Geçerlik

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	X	Ss	Min,	Maks,
1 İÇÜFB	1																	3,86	,37	2,67	4,73
2 İİÇDB	,71**	1																4,15	,55	2,43	5,00
3 İÇÜB	,67**	,65**	1															3,55	,51	2,08	4,67
4 İİYEÖ	,57**	,67**	,56**	1														3,44	,69	1,50	5,00
5 İİYÇÖ	,52**	,60**	,46**	,69**	1													3,84	,69	1,63	5,00
6 ÇİİAÖ	,50**	,64**	,51**	,75**	,64**	1												3,83	,41	2,97	4,82
7 ÇİİBRTYÖ	,84**	,87**	,77**	,86**	,77**	,81**	1											22,70	2,56	12,00	25,00
8 Fİ	,50**	,51**	,43**	,36**	,37**	,35**	,51**	1										20,01	2,76	11,00	25,00
9 Cİ	,38**	,40**	,37**	,32**	,26**	,29**	,41**	,42**	1									19,12	2,52	11,00	25,00
10 Dİ	,22**	,27**	,21**	,26**	,27**	,20**	,29**	,39**	,41**	1								22,01	2,35	12,00	25,00
11 İH	,48**	,49**	,46**	,39**	,43**	,43**	,54**	,66**	,35**	,33**	1							22,01	2,35	12,00	25,00
12 ÇİİFÖ	,52**	,55**	,49**	,44**	,44**	,42**	,58**	,81**	,74**	,70**	,76**	1						83,84	7,66	52,00	100,00
13 Faktör 1	,40**	,37**	,33**	,25**	,22**	,25**	,38**	,44**	,23**	,25**	,39**	,43**	1					21,88	3,18	12,00	25,00
14 Faktör 2	,35**	,29**	,28**	,15**	,14**	,20**	,30**	,37**	,21**	,20**	,32**	,36**	,42**	1				18,90	1,36	15,00	20,00
15 Faktör 3	,35**	,39**	,21**	,44**	,36**	,45**	,45**	,33**	,24**	,17**	,29**	,34**	,19**	,09	1			11,29	4,05	3,00	15,00
16 Faktör 4	,50**	,50**	,53**	,50**	,45**	,51**	,60**	,31**	,30**	,21**	,34**	,39**	,26**	,29**	,27**	1		11,27	2,07	7,00	15,00
17 ÇİF-Ö	,58**	,58**	,47**	,53**	,46**	,55**	,65**	,54**	,36**	,30**	,49**	,56**	,70**	,51**	,74**	,61**	1	63,34	7,19	42,00	75,00

İÇÜFB: İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri, **İİÇDB:** İstismar ve ihmalin çocuktaki davranışsal belirtileri, **İÇÜB:** İhmalin çocuk üzerindeki belirtileri, **İİYEÖ:** İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri, **İİYÇÖ:** İstismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri, **ÇİİAÖ:** Çocuk istismarı ve ihmali aile özellikleri, **ÇİİBRTYÖ:** Çocuk istismarı ve ihmalinin Belirti ve Risklerinin Tanımlanmasına Yönelik Ölçek **Fİ:** Çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği fiziksel istismar, **Cİ:** Çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği cinsel istismar, **Dİ:** Çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği duygusal istismar, **İH:** Çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği ihmali, **ÇİİFÖ:** Çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği.

**p < .01

Tablo 14'te görüldüğü üzere, çocuk istismarı farkındalık ölçeği (ÇİF-Ö) ve alt ölçekleri ile çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin tanımlanmasına yönelik ölçek (ÇİİBRTYÖ), çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği (CİİFÖ) ve bu ölçeklerin alt boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre, ÇİF-Ö alt boyutlarından Faktör 1 ile çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin tanımlanmasına yönelik ölçek toplam puanı ($r = ,38, p < .01$) ve bu ölçeğin alt boyutlarından istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri ($r = ,40, p < .01$), istismar ve ihmalin çocuk üzerindeki davranışsal belirtileri ($r = ,37, p < .01$), ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri ($r = ,33, p < .01$), istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri ($r = ,25, p < .01$), istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri ($r = ,22, p < .01$), çocuk istismarı ve ihmali ailesel özellikler alt boyutu ($r = ,25, p < .01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Tablo 14 incelenmeye devam edildiğinde, Faktör 1' in çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği alt boyutlarından fiziksel istismar ($r = ,44, p < .01$), cinsel istismar ($r = ,23, p < .01$), duygusal istismar ($r = ,25, p < .01$) ve ihmali alt boyutu ($r = ,39, p < .01$) ile arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Çocuk istismarı farkındalık ölçeği alt boyutlarından Faktör 2 ile çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin tanımlanmasına yönelik ölçek toplam puanı ($r = ,30, p < .01$) ve bu ölçeğin alt boyutlarından olan istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri ($r = ,35, p < .01$), istismar ve ihmalin çocuk üzerindeki davranışsal belirtileri ($r = ,29, p < .01$), ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri ($r = ,28, p < .01$), istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri ($r = ,15, p < .01$), istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri ($r = ,14, p < .01$), çocuk istismarı ve ihmali ailesel özellikler alt boyutu ($r = ,20, p < .01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Tablo 14' te görüldüğü üzere Faktör 2, çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeğinin alt boyutlarından fiziksel istismar ($r = ,37, p < .01$), cinsel istismar ($r = ,21, p < .01$), duygusal istismar ($r = ,20, p < .01$) ve ihmali alt boyutu ($r = ,32, p < .01$) ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler göstermektedir. Tablo 14' e göre, çocuk istismarı farkındalık ölçeği alt boyutlarından Faktör 3 ile çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin tanımlanmasına yönelik ölçek toplam puanı ($r = ,45, p < .01$) ve bu ölçeğin alt boyutlarından istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri ($r = ,35, p < .01$), istismar ve ihmalin çocuk üzerindeki davranışsal belirtileri ($r = ,39, p < .01$), ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri ($r = ,21, p < .01$), istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri ($r = ,44, p < .01$), istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri ($r = ,36, p < .01$), çocuk istismarı ve ihmali ailesel özellikler alt boyutu ($r = ,45, p < .01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Faktör 3' ün çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeğinin alt boyutlarından fiziksel istismar ($r = ,33, p < .01$), cinsel istismar ($r = ,24, p < .01$), duygusal istismar ($r = ,17, p < .01$) ve ihmali alt boyutu ($r = ,29, p < .01$) ile pozitif yönde anlamlı ilişkilere sahip olduğu görülmüştür. Tablo 14' teki betimsel istatistiklere göre, çocuk istismarı farkındalık ölçeği alt boyutlarından Faktör 4 ile çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin tanımlanmasına yönelik ölçek toplam puanı ($r = ,60, p < .01$) ve bu ölçeğin alt boyutları olan istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri ($r = ,50, p < .01$), istismar ve ihmalin çocuk üzerindeki

davranışsal belirtileri ($r = ,50, p < .01$), ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri ($r = ,53, p < .01$), istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri ($r = ,50, p < .01$), istismar ve ihmale yatkın çocukların özellikleri ($r = ,45, p < .01$), çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikler alt boyutu ($r = ,51, p < .01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Buna ek olarak Faktör 4, çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeğinin fiziksel istismar alt boyutu ($r = ,31, p < .01$), cinsel istismar alt boyutu ($r = ,30, p < .01$), duygusal istismar alt boyutu ($r = ,21, p < .01$) ve ihmal alt boyutu ($r = ,34, p < .01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilere sahiptir. Tablo 14' e göre ÇİF-Ö toplam puanı ile çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin tanımlanmasına yönelik ölçek toplam puanı ($r = ,65, p < .01$) ve bu ölçeğin alt boyutlarından istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri ($r = ,58, p < .01$), istismar ve ihmalin çocuk üzerindeki davranışsal belirtileri ($r = ,58, p < .01$), ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri ($r = ,47, p < .01$), istismar ve ihmale yatkın ebeveyn özellikleri ($r = ,53, p < .01$), ihmale yatkın çocukların özellikleri ($r = ,46, p < .01$), çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikler alt boyutu ($r = ,55, p < .01$) ile arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler gözlenmektedir. Son olarak ÇİF-Ö toplam puanının, çocuk istismarı farkındalık ölçeği alt boyutlarından fiziksel istismar ($r = ,54, p < .01$), cinsel istismar ($r = ,36, p < .01$), duygusal istismar ($r = ,30, p < .01$) ve ihmal ($r = ,49, p < .01$) ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler gösterdiği belirlenmiştir. Elde edilen bu ilişkilerin, ölçüt bağıntılı geçerlik açısından ÇİF-Ö'nün geçerliğini destekler nitelikte bulgular sunduğu söylenebilir.

4. 4. 7. Güvenirlik Analizleri

Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla Cronbach Alpha iç tutarlık kat sayısı ve CR (Birleşik Güvenirlik) (Bkz. Tablo 15) değerleri hesaplanmıştır.

Tablo 15. ÇİF-Ö Cronbach Alpha İç Tutarlık Katsayıları

Değişkenler	Cronbach Alpha
Faktör 1	,77
Faktör 2	,71
Faktör 3	,82
Faktör 4	,56
ÇİF-Ö	,77

Tablo 15'e göre ölçeğe yönelik Cronbach Alpfa iç tutarlık katsayıları Faktör 1 için ,77, Faktör 2 için ,71, Faktör 3 için ,82, Faktör 4 için ,56 ve ÇİF-Ö için ,77 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen iç tutarlık katsayılarına göre Faktör 4 dışındaki alt boyutların oldukça güvenilir olduğu (Creswell, 2012), Faktör 4'ün ise düşük güvenirlige sahip olduğu görülmektedir (Karagöz, 2016). Ancak bir diğer güvenirlilik yöntemi olarak CR, bir faktördeki maddelerin standardize yol katsayıları (faktör yükleri) ile hata varyanslarını dikkate alarak faktörün yapı güvenirligi hakkında bilgi vermektedir

(Gürbüz, 2019). Ölçüm modellerinde CR'nin geleneksel iç tutarlık katsayısı olan Cronbach Alphadan daha iyi bir alternatif olduğu da kabul edilmektedir (Kline, 2016). Bu bağlamda Tablo 13 incelendiğinde 1.Faktör için CR değeri ,82, 2.Faktör için ,71, 3.Faktör için ,84 ve 4.Faktör için ,63 olarak hesaplanmıştır. Bu değer ,60 ve üzeri olması kabul edilebilir bir güven düzeyini temsil etmektedir (Hair vd., 2014, s. 619). Dolayısıyla Faktör 1, Faktör 2 ve Faktör 3 alt boyutları yüksek güvenilirliğe sahipken, Faktör 4'ün ise kabul edilebilir bir güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir.

4. 4. 8. ÇİF-Ö Madde Analizleri

ÇİF-Ö'nün maddelerinin, ölçtükleri nitelikler bakımından ayırt edici olup olmadıklarını ve ölçülmek istenilen niteliği doğru ölçme durumunu tespit etmek amacıyla madde toplam korelasyonu ve ölçekten alınan puanlara dayalı olarak alt-üst %27'lik grup farklarının anlamlılığının belirlenmesi amacıyla bağımsız t-testi kullanılmıştır (Tablo 16).

Tablo 16. ÇİF-Ö Madde Analizi

Maddeler	X	Ss	MTK (N=364)	Alt-Üst %27 (N1=N2=98) (t)
Madde 26	Alt %27 4,22 Üst %27 4,95	,67 ,22	,49	-10,22**
Madde 8	Alt %27 3,11 Üst %27 4,78	1,08 ,47	,48	-13,97**
Madde 20	Alt %27 4,08 Üst %27 4,99	1,03 ,10	,41	-8,67**
Madde 13	Alt %27 3,62 Üst %27 4,78	1,09 ,83	,32	-8,33**
Madde 24	Alt %27 3,95 Üst %27 4,94	,96 ,24	,42	-9,93**
Madde 1	Alt %27 4,66 Üst %27 4,98	,50 ,14	,25	-6,07**
Madde 15	Alt %27 4,66 Üst %27 4,96	,48 ,20	,23	-5,69**
Madde 30	Alt %27 4,33 Üst %27 4,94	,59 ,24	,38	-9,54**
Madde 21	Alt %27 4,37 Üst %27 4,90	,54 ,30	,39	-8,42**
Madde 2	Alt %27 1,87 Üst %27 4,77	1,32 ,76	,50	-18,84**
Madde 19	Alt %27 2,22 Üst %27 4,91	1,50 ,32	,52	-17,36**
Madde 18	Alt %27 2,98 Üst %27 4,89	1,54 ,32	,41	-12,02**
Madde 22	Alt %27 3,15 Üst %27 4,46	1,01 ,79	,35	-10,10**
Madde 6	Alt %27 3,71 Üst %27 4,63	,73 ,58	,32	-9,72**
Madde 17	Alt %27 3,07 Üst %27 3,98	,79 ,98	,34	-7,12**

MTK: Madde Toplam Korelasyonu ** p< .001

Tablo 16'ya göre madde-toplam korelasyon değerlerine bakıldığında tüm değerlerin ,23 ile ,52 arasında olduğu görülmektedir. Bu değer ,30 ve üzeri kabul edilebilir düzey olarak belirtilse de (Field, 2013), en az ,20 olmasının da bir sorun oluşturmayacağı değerlendirilmektedir (Streiner & Norman, 1995). Alt-Üst %27'lik gruplar arasındaki puan farkları incelendiğinde tüm maddelerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p < .001$). Dolayısıyla yukarıda sıralanan analizler sonucunda ölçek maddelerinin çocuk istismarı ve ihmali açısından ayırt edici olduğu söylenebilir.

4. 4. 9. Faktörlerin İsimlendirilmesi

Yapılan analizler sonrasında geliştirilen Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği'nin (ÇİF-Ö) toplam madde sayısının 15 olarak kaldığı, faktör yapısının da dört faktör altında toplandığı tespit edilmiştir. Ölçekte Faktör 1 altındaki maddelerin çocuğa yönelik fiziksel istismar ile ilgili maddelerden oluşması nedeniyle bu faktör "Fiziksel İstismar", Faktör 2 altındaki maddelerin çocuğa yönelik duygusal istismar kapsamında değerlendirilen davranışları içermesi nedeniyle "Duygusal İstismar", Faktör 3 altındaki maddelerin çocuğun cinsel istismarı ile ilgili bilgileri içermesi nedeniyle "Cinsel İstismar" ve son olarak Faktör 4 altındaki maddelerin çocuğun ihmali kapsamında değerlendirilen davranışları içermesi nedeniyle bu faktör de "İhmal alt boyutu" olarak adlandırılmıştır. Faktörler ve faktörler altında yer alan ifadeler bir bütün olarak incelendiğinde ölçek, Çocuk İstismarı ve İhmal Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö) olarak isimlendirilmiştir.

4. 4. 10. Ölçeğin Değerlendirilmesi

ÇİF-Ö'nün, yapılan analizler sonucunda birinci alt boyut 5 maddeden, ikinci alt boyut 4 maddeden, üçüncü alt boyut 3 maddeden ve dördüncü alt boyut 3 maddeden olmak üzere toplam 15 maddeden oluştuğu görülmektedir. Ölçeğin puanlanması aşamasında 1,6,18,20 ve 22. maddeler ters puanlanmaktadır. 5'likert tipi (1-Kesinlikle Katılıyorum, 2-Katılıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılmıyorum) olarak yapılandırılan bu ölçek hem alt boyutları olarak hem de toplam puan olarak ayrı ayrı değerlendirilebilmektedir. Ölçekten alınabilecek toplam puan en az 15, en fazla 75 olmaktadır. Ölçekten alınan puanlar yükseldikçe bireylerin çocuk istismarına yönelik farkındalık düzeyleri de artmakta, puanlar düştükçe farkındalık düzeyleri azalmaktadır. Çocuk istismarı farkındalık ölçeği maddeleri Tablo 17' de gösterilmektedir.

Tablo 17. Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö)

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Faktör 1- Fiziksel İstismar					
26. Yaramazlık yapan çocukları disipline etmek için dayak atılabilir.	1	2	3	4	5
8. Dayak iyi bir disiplin yöntemi değildir, ancak bazen kaçınılmazdır.	1	2	3	4	5
20. Çocuklara asla şiddet uygulanmamalıdır.	5	4	3	2	1
13. Fiziksel ceza çocuğun istenmeyen davranışları bir daha tekrar etmemesini sağlar	1	2	3	4	5
24. Ebeveynler gerektiğinde eğitim amacıyla, çocuklarının canını acıtabilirler.	1	2	3	4	5
Faktör 2-Duygusal İstismar					
1. Bir şey anlatmak istediğinde çocuğu dinlememek, kendisini değersiz hissetmesine neden olur.	5	4	3	2	1
15. Çocuğun hataları nedeniyle başkalarının önünde azarlanmasında bir sakınca yoktur.	1	2	3	4	5
30. Ebeveynler doğru davranışları öğrenebilmesi için çocuklarını yaşitları ile kıyaslayabilirler.	1	2	3	4	5
21. Çocukların doğru davranışları öğrenebilmesi için sürekli eleştirilmeleri gerekir.	1	2	3	4	5
Faktör 3- Cinsel İstismar					
2. Çocuklar, ebeveynleri ya da tanıdık insanlar tarafından cinsel istismar edilmezler.	1	2	3	4	5
19. Erkek çocuklar cinsel olarak istismar edilmezler.	1	2	3	4	5
18. Çevrimiçi sohbet ortamlarında çocukların, erişkinlerin cinsel içerikli tekliflerine maruz kalması mümkündür.	5	4	3	2	1
Faktör 4-İhmal					
22. Çocuğun sürekli aç olması ve yiyecek istemesi, çocuğun ebeveynleri tarafından ihmal edildiğini düşündürür.	5	4	3	2	1
6. Akademik problemler yaşaması ve sık sık okula devamsızlık yapması, çocuğun ebeveynleri tarafından ihmal edildiğini düşündürür.	5	4	3	2	1
17. Tekrarlanan kazalar nedeniyle sürekli yaralanması, çocuğun dikkatsizliğinden kaynaklanır.	1	2	3	4	5

4. 5. Çocuk İstismarı ve İhmali Psiko-Eğitim Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular

4. 5. 1. Ön Analizler

Çocuk istismarı ve ihmali psiko-eğitim programında yer alan deney ve kontrol gruplarının ön test, son test ve izleme testlerinden elde ettikleri çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyi puanlarına yönelik betimsel istatistik bilgileri Tablo 18’de sunulmuştur.

Tablo 18. Deney ve Kontrol Gruplarının Farklı Ölçüm Zamanlarındaki Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

Ölçüm	N	Grup	Ort	Ss	Ortanca	Çarpıklık		Basıklık		t	p
						Değer	Hata	Değer	Hata		
Ön Test	18	Deney	62,17	4,44	64,00	-1,05	,54	,08	1,04	,11	.91
	18	Kontrol	62,00	4,73	63,50	-1,28	,54	1,08	1,04		
Son Test	18	Deney	68,33	3,93	70,00	-1,76	,54	1,62	1,04	4,39	.00
	18	Kontrol	62,00	4,69	63,50	-1,28	,54	1,17	1,04		
İzleme	18	Deney	68,89	3,61	70,00	-1,71	,54	2,89	1,04	7,55	.00
	18	Kontrol	59,22	4,05	60,50	-1,17	,54	,76	1,04		
Ön Test	36	Deney ve Kontrol	62,08	4,52	64,00	-1,13	,39	,41	,77		
Son Test	36	Deney ve Kontrol	65,17	5,34	66,00	-,93	,39	,45	,77		
İzleme	36	Deney ve Kontrol	64,06	6,19	63,50	-,41	,39	-,59	,77		

Tablo 18’de deney ve kontrol grupları için ön-test, son-test ve izleme ölçümleri için çocuk istismarı farkındalık ölçeği puan ortalamaları, standart sapma değerleri, çarpıklık ve basıklık katsayıları sunulmuştur. Ayrıca deney ve kontrol gruplarının ön test, son test ve izleme ölçümleri arasındaki puan farklılıklarına yönelik Bağımsız t-testi sonuçları verilmiştir. Öncelikle deney ve kontrol gruplarının çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Buna göre çarpıklık değerlerinin -,41 ile -1,76 arasında, basıklık değerlerinin ise ,08 ile 2,89 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Kline’in (2011) (çarpıklık $< \pm 3$, basıklık $< \pm 8$) ve Byrne’in (2010) (basıklık $< \pm 3$) vurgulamış olduğu referans değerlere göre Tablo 18 ’de yer alan verilerin normal dağılım sergiledikleri söylenebilir.

ÇİF-Ö ön-test puanları deney grubu için 62,17 (Ss= 4,44), kontrol grubu için 62,00 (Ss= 4,73) olarak hesaplanmış olup, deney ve kontrol grupları ÇİF-Ö puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($t_{(34)} = ,11$, $p > .05$). ÇİF-Ö son-test puan ortalamaları deney grubu için 68,33 (Ss= 3,93), kontrol grubu için ise 62,00 (Ss= 4,69) olarak belirlenmiştir. Son test puan ortalamalarının deney ve kontrol gruplarına dayalı olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı gözlenmiştir ($t_{(34)} = 4,39$, $p < .01$). Deney grubu izleme testi ÇİF-Ö puan ortalaması 68,89 (Ss= 3,61), kontrol grubu

izleme testi ÇİF-Ö puan ortalamaları ise 59,22 (Ss= 4,05) olarak tespit edilmiş olup ortalamalar arası anlamlı farklılık olduğu bulgulanmıştır ($t_{(34)} = 7,55$, $p < .01$).

4. 5. 2. Çocuk İstismarı ve İhmali Psiko-Eğitim Programının Etkililiğine İlişkin Bulgular

“On haftalık çocuk istismarı ve ihmali psiko-eğitim programı sonrası risk grubundaki bölgelerde çalışan öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeylerinde anlamlı bir fark vardır” şeklinde belirlenen araştırma hipotezini test etmek amacıyla tekrarlı ölçümler için varyans analizi kullanılmıştır.

Tekrarlı ölçümler için varyans analizine geçilmeden önce birtakım varsayımların sağlanmış olması gerektiği vurgulanmaktadır. Öncelikle kovaryans matrislerinin homojen dağılımının incelenmesi amacıyla Box's Kovaryans Matrislerinin Eşitliği Testinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali farkındalık puan ortalamalarının kovaryans matrislerinin homojen dağılmadığı tespit edilmiştir (Box's $M = 52,51$, $F_{(6, 8375,54)} = 7,91$, $p < .05$). Kovaryans matrisleri homojenliği varsayımının karşılanmadığı durumlarda örneklem gruplarının eşitliği göz önüne alınmalıdır. Deney ve kontrol gruplarına dahil edilen katılımcı sayılarının eşit olması durumunda ($N = 18$) araştırma bulgularının kovaryans matrislerinin homojenliği varsayımının sağlanmamış olmasından fazlaca etkilenmeyecektir. Bu varsayımın sağlanmadığı durumlarda tekrarlı ölçümler varyans analizi sonucunda sunulan çok değişkenli testler tablosundaki Pillai's Trace ölçütü kullanılmalıdır (Field, 2005). Küresellik testi (Mauchly' Test of Sphericity) sonuçlarına göre ($W = ,86$, $\chi^2_{(2)} = 4,65$, $p > .05$) küresellik varsayımı sağlanmaktadır. Levene testi sonuçlarına göre ise grup varyanslarının eşit olduğu bulgusuna erişilmiştir ($p > .05$).

Çocuk istismarı ve ihmali müdahale programının öğretmenlerin farkındalık düzeyleri üzerindeki etkililiğini değerlendirmek üzere yapılan tekrarlı ölçümler için varyans analizi sonucunda elde edilen ölçüm, ölçüm*grup ortak etki sonuçları Tablo 19'da sunulmuştur.

Tablo 19. Deney ve Kontrol Gruplarının ÇİF-Ö Ön-test, Son-test ve İzleme Puan Ortalamalarına İlişkin Çok Değişkenli Testler Sonucu

	Değer	F	Hipotez Sd	Hata Sd	P	η_p^2
Ölçüm	,75	51,50	2,00	33,00	.00	,75
Ölçüm*Grup	,82	77,13	2,00	33,00	.00	,82

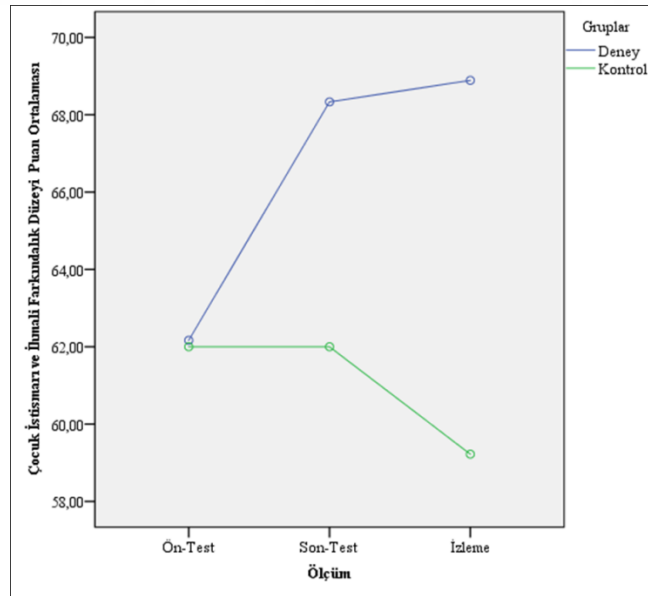
Tablo 19'a göre deney ve kontrol grupları ön-test, son-test ve izleme ölçümleri çocuk istismarı ve ihmali farkındalık puan ortalamaları üzerindeki ölçüm temel etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir ($V = ,75$, $F_{(2,33)} = 51,50$, $p < .01$, $\eta_p^2 = ,75$). Grupların ölçümler arası değişimlere dayalı olarak farklılık gösterip göstermediğine yönelik varyans analizi sonuçları Tablo 20'de sunulmuştur.

Tablo 20. Deney ve Kontrol Gruplarının Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Düzeyleri
Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puan Ortalamalarına İlişkin Gruplararası Etki
Testi Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kt	Sd	KO	F	P	η_p^2
Gruplar arası	439173,78	1	439173,78	8689,10	.00	,99
Grup	784,08	1	784,08	15,51	.00	,31
Hata	1718,46	34	50,54			
Gruplar içi						
Ölçüm (Ön-Son-İzleme)	175,57	2	87,78	44,90	.00	,57
Ölçüm*Grup	418,16	2	209,08	106,95	.00	,76
Hata (Zaman)	132,92	68	1,95			

Tablo 20’de görüldüğü üzere yapılan varyans analizine göre grup etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($F_{(1,34)} = 15,51$, $p < .01$, $\eta_p^2 = ,31$). Diğer bir deyişle deney ve kontrol gruplarının çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyleri puan ortalamaları arasında, ölçüm zamanları açısından ayırım yapılmaksızın anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir.

Deney ve kontrol gruplarının ön-test, son-test ve izleme ölçümleri puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir ($F_{(2,68)} = 106,95$, $p < .01$, $\eta_p^2 = ,76$). Başka bir deyişle deney ve kontrol grubunda olma durumlarına göre çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyi anlamlı olarak değişmektedir (Grafik 1).

Grafik 1. Deney ve Kontrol Gruplarının ÇİF-Ö Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puan Ortalamaları Değişimleri

Grafik 1’e göre deney grubundaki katılımcıların çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyindeki değişim, kontrol grubundaki katılımcıların çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyindeki değişimden, deney grubu lehine olacak şekilde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde

farklılık göstermektedir. Deney grubunun çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyi, kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde artmıştır. Etki büyüklüğüne ilişkin kısmi eta kare (η^2) ,76 olarak belirlenmiştir. Etki büyüklüğü ,00 ile 1,00 arasında değer almaktadır. Bu doğrultuda psiko-eğitim müdahalesinin geniş etki büyüklüğüne sahip olduğunu söylemek mümkündür (Cohen, 1988). Ayrıca çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeyine ilişkin farkın kaynağını tespit etmek için Post Hoc çoklu karşılaştırma yöntemlerinden Bonferroni testi sonuçları Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21. Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Düzeyine Yönelik Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Gruplar	Ölçümler	Deney Grubu		Kontrol Grubu	
		Son Test	İzleme	Son Test	İzleme
Deney Grubu	Ön Test	-6, 17*	-6,72*		
	Son Test		-,56		
Kontrol Grubu	Ön Test			,00	2,78*
	Son Test				2,77*

*p< .05

Bonferroni testi sonuçlarına göre deney grubu ön test puan ortalaması ($\bar{X}$ = 62,17) ile son test puan ortalaması ($\bar{X}$ = 68,33) arasındaki farkın (Fark Ortalaması= -6,17, p < .05) ve ön test ile izleme testi puan ortalaması ($\bar{X}$ = 68,89) arasındaki farkın (Fark Ortalaması= -6,72, p < .05) istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Son test puan ortalaması ile izleme testi puan ortalamaları arasındaki farkın ise (Fark Ortalaması= -,56, p >.05) istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguya dayalı olarak deney grubuna uygulanan çocuk istismarı ve ihmali farkındalık eğitim programının amacına ulaştığı ve üç aylık süre boyunca da etkisinin sürdüğü söylenebilir.

5. TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmeline yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerini arttırmak amacıyla geliştirilen psiko-eğitim programının etkililiğini sınamaktır. Araştırmada, deney grubuna uygulanan psiko-eğitim programının katılımcıların çocuk istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Bu kapsamda deney grubuna çocuk istismarı ve ihmali psiko-eğitim programı uygulanmıştır. Program uygulanmaya başlanmadan önce deney ve kontrol grubuna araştırmanın amaçları kapsamında geliştirilen ve geçerliği, güvenirliği kanıtlanmış ÇİF-Ö aracılığıyla ön test uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın ilerleyen basamaklarında kontrol grubuna yönelik herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Deney grubuna uygulanan psiko-eğitim programı yaklaşık 100-120 dakika süren çevrimiçi 10 oturumdan oluşmuş ve haftada bir oturum olmak üzere gerçekleştirilmiştir. Deney grubunda yürütülen oturumların tamamlanmasının ardından her iki gruba da ÇİF-Ö ile son-test uygulaması yapılmıştır. Ayrıca izleyen üçüncü ayda psiko-eğitimin etkililiğinin kararlılığını belirlemek üzere gruplardan izleme ölçümleri alınmış ve bu kapsamda analizler gerçekleştirilmiştir.

Bu bölümde, araştırmada ortaya çıkan bulgular yorumlanmış, bu bulgular konuyla ilgili daha önce yapılmış araştırmalar ve kuramsal çalışmalar kapsamında tartışılmıştır.

5. 1. Öğretmenlerin Çocuk İstismarı ve İhmeline Yönelik Eğitim Alma Durumları ve Çocuk İstismarı Olguları Konusunda Öz-Yeterlik Değerlendirmelerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Mevcut araştırma kapsamında öncelikle öğretmenlerin çocuk istismarına yönelik eğitim alma durumları, çocuk istismarı olguları konusunda öz-yeterlik değerlendirmeleri ve olası bir istismar durumunda bildirim yapmaya ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Bu kapsamda yapılan değerlendirmelerde, deney ve kontrol grubundaki katılımcıların %11,1'i lisans eğitimleri boyunca çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitim aldıklarını bildirmişlerdir. Mezuniyet sonrasında ise katılımcılardan deney grubundaki bireylerin %16,7'si (3 katılımcı), kontrol grubundaki bireylerin ise %44,4'ü (8 katılımcı) çocuk istismarı olgusuna yönelik eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerin büyük kısmının çocuk istismarı ve ihmali konusunda kendisini yeterli görmediği (deney grubu %83,3, kontrol grubu %66,7) ve her iki gruba da bu konuda bilgi almaya istekli olduğu belirlenmiştir. İlgili literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, bu bulguyla tutarlı sonuçlara ulaşıldığı ve öğretmen veya öğretmen adaylarının önemli bir kısmının lisans eğitimi süresince çocuk istismarı olgusu hakkında eğitim almadığını ifade ettiği görülmektedir (Can, 2016; Savi, Çakar, & Yazıcı Okuyan, 2017; Yaşar, Erbasan, Akçeşme, Korkmaz, & Gedik, 2018). Örneğin, Sağır ve Gözler'in (2013) 369 sınıf öğretmeni ile gerçekleştirdiği ve öğretmenlerin çocuk istismarına ilişkin

farkındalıklarının incelediği çalışmasında, öğretmenlerin %79,1'i çocuk istismar ve ihmali ile ilgili hiçbir eğitim almadığını, %75,8'i çocuk koruma kanunu hakkında hiç bilgilendirilmediğini ve %76,1'i bu konuda bilgilendirilme gereksinimi duyduklarını belirtmişlerdir. Yine çeşitli araştırmalarda öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının özellikle cinsel istismarı tanımlamada kararsızlıklar yaşadıkları ve konuya ilişkin bilgi eksikliklerinin olduğu vurgulanmaktadır (Can Yaşar, Şenol, & Akyol, 2015; Pala, 2011). Dünya çapında yapılan pek çok araştırma da bu bulgularla tutarlı görünmekte ve öğretmenlerin veya öğretmen adaylarının, çocuk istismarı konusunu ele almak için kendilerini yetersiz hissettiklerini ortaya koymaktadır (Márquez - Flores vd., 2016; McKee & Dillenburger, 2012; Reker, 2016). Örneğin Kenny (2004), bir ABD örnekleminde gerçekleştirdiği araştırmada, öğretmenlerin %66'sının üniversite eğitimleri sırasında çocuk istismarı konusunda herhangi bir eğitim almadıklarını ve yalnızca %13'ünün okulların çocuk istismarını bildirme prosedürlerinden haberdar olduğunu saptamıştır. Yapılan bir diğer çalışmada, öğretmenlerin travma geçirmiş öğrencilerin davranışsal ve duygusal ihtiyaçlarını destekleyebileceklerinden daha az emin oldukları bulunmuştur (Reker, 2016).

Yetersiz eğitim, sınırlı bilgi ve beceriler kuşkusuz öğretmenlerin çocuklara kötü muameleye tepki verme becerilerini etkilemektedir. McGarry ve Buckley (2013) öğretmen adayları tarafından çocuk istismarı ve çocuğun korunması konusunda hali hazırda alınan eğitim eksikliğinin altını çizmekte ve daha kapsamlı bir eğitim için çağrıda bulunmaktadır. Buna ek olarak, gelişmiş ülkelerde yürütülen önceki araştırmalar, öğretmen adaylarıyla yürütülen bazı önleme programlarının, katılımcıların çocuk istismarı hakkındaki bilgilerini geliştirmede ve ayrıca çocuk istismarı veya cinsel istismarla başa çıkmada kendilerine olan güvenlerini arttırmada etkili olabileceğini göstermiştir (Kenny, 2007; McKee & Dillenburger, 2012). Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 105 öğretmen adayı arasında yapılan bir keşif çalışmasında, katılımcıların son-test puanlarının, kısa bir web tabanlı eğitime katıldıktan sonra, çocuk istismarı konusundaki ön-test puanlarından önemli ölçüde yüksek olduğu belirlenmiştir (Kenny, 2007). Birleşik Krallık'ta, McKee ve Dillenburger (2012) tarafından gerçekleştirilen bir diğer araştırmada öğretmen adaylarının çocuk istismarı hakkındaki bilgilerinin bir çocuk koruma eğitim programına katıldıktan sonra önemli ölçüde arttığını bulunmuştur.

Yukarıda bahsedilen bilgiler ışığında ve Türkiye'de koruyucu önleyici deneysel çalışmaların az sayıda olduğu göz önüne alındığında, mevcut çalışmada geliştirilen psiko-eğitim programının çocuk istismarını önleme çalışmaları açısından önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim çocuklarla çalışan meslek elemanlarının eğitimi, çocuklara kötü muameleyi önleme ve mağdur çocuklar üzerindeki olumsuz sonuçları azaltma çabasının önemli bir parçası olarak tanımlanmaktadır (American Psikologlar Birliği [APA], 1996).

5. 2. Öğretmenlerin Olası Bir İstismar Vakasında Bildirim Yapmaya Yönelik Düşüncelerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Mevcut araştırma kapsamında öğretmenlerin olası bir istismar durumunda bildirim yapmaya yönelik görüşleri incelenmiştir. Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların neredeyse tamamına yakını herhangi bir istismar veya ihmal vakasıyla karşılaşmaları durumunda yasal olarak bildirim yapacaklarını belirtmişlerdir. Bu araştırmanın bulgularına benzer olarak Sağır ve Gözler'in (2013) öğretmenler ile yürüttüğü çalışmasında, katılımcıların %98'i vicdani yönden şüpheli istismar olgusunun bildiriminden sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Pala'nın (2011) da gerçekleştirdiği araştırmada öğretmenlerin büyük kısmı ahlaki anlamda çocuk ihmal ve istismarını bildirmek zorunda olduklarını ifade etmiştir. Katılımcıların istismar veya ihmal yaşantısı olan bir çocukla karşılaşmaları durumunda ise hangi kurumlara bildirim yapmaları gerektiği ile ilgili vermiş oldukları bilgilere göre, katılımcıların ilk bildirim yeri olarak tercihlerinin okul yönetimi ve polis olduğu görülmektedir. Bu sırayı Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün takip ettiği ve diğer katılımcılarında savcılık ve Çocuk İzlem Merkezlerine bildirimde bulunacağı belirlenmiştir. Benzer olarak, Can Yaşar ve meslektaşları (2015) çalışmalarında, öğretmen adaylarının benzer bir durumda öncelikle Emniyet Müdürlüğü'ne (polise) bildirimde bulunacaklarını belirlemişlerdir. Yine, Can'ın (2016) çalışmasında öğretmenlerin olası bir istismar durumunda ilk bildirim yeri olarak polisi tercih ettikleri bulunmuştur. Sağır ve Gözler (2013) de okul öncesi ve sınıf öğretmenleri ile yürüttükleri araştırmalarında öğretmenlerin çocuk istismarı vakalarını ilk önce okul yönetimine bildirecekleri bilgisine ulaşmıştır. Tugay'ın (2008) çalışmasında ise okul yönetimi %77,8 ile en çok bildirim yapılacak yer olarak belirtilmiştir. Pala da (2011) araştırmasında öğretmen adayı öğrencilerin %72'sinin durumu okul yönetimine bildireceğini bulmuştur. Öğretmenlerin çocuğa yönelik olası bir istismarı hem Milli Eğitim politikalarına göre hem de etik anlamda bildirme sorumluluğunda olmaları olumlu ve önemli bir bulgudur, ancak bildirim konusunda bu kadar farklı yanıtın ortaya çıkması, okulda konuya ilişkin mevcut bir prosedür bulunsu bile, öğretmenlerin bildirimini öncelikle nereye yapacakları konusunda bilgilendirilmediklerini ve bildirim sürecine ilişkin bilgi eksikliği yaşadıklarını göstermektedir. Oysa çocuk istismarı ve ihmalinin bildirilmesi, istismar ve ihmalden kaynaklanan yaşam boyu süren komplikasyonları azaltmak ve mağdurların hayatlarını kurtarmak için önemli bir adımdır.

Mevcut çalışmada bildirimde bulunmayacağını belirten öğretmenler de mevcuttur, bunun nedeni olarak katılımcılar sosyal olarak başına geleceklerden kendisini korumak ve yasal olarak yaşanılacak zorluklar nedeniyle bildirim yapmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bir katılımcı da rehberlik servisinin konuyla ilgileneceğini düşündüğü için bildirimde bulunmayacağını belirtmiştir. Bu durumda, politika ve prosedürler konusundaki bilgi eksikliği; bildirim ve raporlamanın önündeki engellerden biri olabilir (Walsh vd., 2011). Nitekim Kenny (2004) de konuyla ilgili eğitim almış

öğretmenlerin kendilerini bildirimde bulunmada daha hazır hissettiklerini vurgulamaktadır. Bu alanlardaki bilgi eksikliği, uygun raporlama eksikliğine önemli ölçüde katkıda bulunabilir.

Uluslararası alanyazın incelendiğinde, son yirmi yılda yapılan birçok araştırmanın eksik raporlamaya dikkat çektiği ve öğretmenlerin genellikle şüpheli istismar veya ihmali bildirmediği vurgulanmaktadır (Kenny, 2004; Ulusal Önleme Komitesi Çocuk İstismarı 1997). Oysa çocuklarla çalışan meslek elemanlarının, bir çocuğun zarar gördüğüne veya zarar görme riski altında olduğuna inanıyorsa ya da şüphelenmek için makul gerekçeleri varsa, bu inancı veya şüpheyi yasal olarak bildirmeleri gerekmektedir (Bourke & Maunsell, 2015). İlgili literatür incelendiğinde de istismarın nasıl tespit edileceği ve bildirileceği konusunda yetersiz bilgi, yanlış iddiaların yasal sonuçlarından korkma, kişisel inançlar ve önyargılar, ebeveynlerin bildirimde karşı olumsuz tepkisi ve daha önce bildirilen vakaların olumsuz sonuçları gibi engellerin de raporlamanın önüne geçebileceği ifade edilmektedir (Kenny, 2004). Öğretmenlerin, bildirim ve raporlamanın öğretmen-ebeveyn ve öğretmen-çocuk ilişkisine verebileceği zararlar ilgili korkuları da olabilir (Kenny, 2004). Ayrıca çocuk koruma hizmetleri ile eğitim hizmetleri arasındaki zayıf kurumlar arası işbirliği, bildirim sürecinde bir engel olarak belirtilmiştir (Webb & Vulliamy, 2011). Sosyal hizmetlerin etkinliğine ilişkin olumsuz algılar ve çocuk koruma hizmetleriyle zayıf iletişim de bir caydırıcı olarak ifade edilmektedir (Horwath, 2007). Bunlara ek olarak, şüpheli kötü muameleyi bildirme kararı karşısında kurumsal desteğin olmaması, öğretmenlerin çocuğu korumak üzere gerekli yardımı çağırmak için rutin eylemlerde bulunmasına engel oluşturabilir (Gallagher-Mackay, 2014). Yine yapılan çeşitli çalışmalarda öğretmenlerin bildirimde bulunmaya yönelik olumsuz tutumlarının; çocukların korunmasıyla yükümlü kuruluşlara olan güvensizlik olduğu da belirtilmektedir (Gilbert vd., 2009).

Çocuk istismarının son bulması, tıbbi ve hukuki süreçle ilgili uygulamaların başlatılabilmesi için istismarın bildirimi ve rapor edilmesi kritik önemdedir. Bununla birlikte Türkiye’de kamu personeli ve sağlık alanında çalışan profesyonellerin, çocuk istismarını bildirmelerini gerektiren yasalar vardır ve bu kapsamda öğretmenler zorunlu raportörler olarak kabul edilir. (Türk Ceza Kanunu [TCK], 2006, m. 280). İstismar ve ihmal kuşkusunda bildirimde bulunulabilecek kuruluşlar; Sosyal Hizmet birimleri, bölge polisi, Cumhuriyet Savcılığı, hastanelerin çocuk koruma birimleri ve Alo 183 Aile Danışma Hattı olarak ifade edilmektedir. Bu bulgular doğrultusunda, öğretmen veya öğretmen adaylarının şüpheli bir istismar durumunda nereye bildirimde bulunacakları konusunda desteğe gereksinimleri olduğu söylenebilir. Sonuçlar, öğretmenlerin zorunlu raporlama politikasına uyumunu kolaylaştırmak için, öğretmenlere şüpheli çocuk istismarını belirlemek ve bildirmek üzere gerekli destek ve eğitimi sağlamak için tasarlanmış ek programlar dahil olmak üzere daha fazla çaba gösterilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca literatürde bu konu ile ilgili olarak, yaygın öznel engellerin yıkılmasını sağlayan ve vaka örneklerini içeren eğitim programlarının önemi vurgulanmaktadır (Mathews, Bromfield, Walsh, & Vimpani, 2015). Mesleki gelişim ve kurumsal destek ile birlikte, ayrıca raporlama ve bildirim olumsuz etkileyen faktörlerin daha iyi

anlaşılmasıyla, eğitimciler bildirim yükümlülüklerini sürdürmeye teşvik edilebilir ve sonuçta en savunmasız grupta yer alan çocukları korumada daha etkin bir koruma sistemine katkıda bulunulabilir.

5. 3. Çocuk İstismarı ve İhmali Psiko-Eğitimi Programının Etkililiğine İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmanın amaçları doğrultusunda iki ayrı zaman diliminde gerçekleştirilen ölçümlere ait verilerin analizi sonucunda, çocuk istismarı ve ihmaline yönelik psiko-eğitim programına katılan öğretmenlerin çocuk istismarı olgusuna yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinin öntest-sontest fark puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca psiko-eğitim programı uygulanan deney grubu ile bir eğitim programı uygulaması yapılmayan kontrol grubu öğretmenlerinin ÇİF-Ö öntest-sontest ve izleme testi puanları arasında da anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar ışığında, psiko-eğitim programının öğretmenlerin çocuk istismarı olgusuna yönelik bilgi ve farkındalıklarını geliştirmede etkili olduğu ayrıca uygulamanın etkisinin eğitim sonrasında da devam ettiği söylenebilir. Türkiye’deki alanyazın incelendiğinde; yapılan çalışmaların çoğunlukla ilköğretim öğrencilerine kişisel güvenlik eğitimi kapsamında gerçekleştirildiği (Çeçen-Eroğul & Kaf-Hasırcı, 2013; Çıtak-Tunç vd., 2018; Kızıltepe, Eslek, & Irmak, 2021; Özdemir, 2018; Sezer vd., 2020), öğretmenlere yönelik çalışmaların görece az sayıda olduğu belirlenmiştir (Peker, Cengiz, & Karabacak Çelik, 2020; Yıldız vd., 2017). Bununla birlikte mevcut çalışmaların bu araştırmanın sonuçları ile tutarlı olduğu görülmektedir. Örneğin Peker ve meslektaşları (2020) tarafından yürütülen bir çalışma, cinsel istismara yönelik bir psiko-eğitim programının rehberlik öğretmenlerinin cinsel istismarı bildirmeye yönelik tutumlarına, bilgi ve risk tanıma düzeylerine etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma, karma yöntem yaklaşımlarından biri olan gömülü tasarım kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın nicel boyutu yarı deneysel tasarım ile gerçekleştirilirken, nitel boyutta psikolojik danışmanların görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan deney grubunda sekiz rehber öğretmen ve kontrol grubunda yer alan sekiz rehber öğretmen oluşturmuştur. Araştırmanın nicel bulguları, deney grubuna uygulanan psiko-eğitim programının rehber öğretmenlerin cinsel istismarı bildirmeye yönelik tutumları ile bilgi ve risk tanıma düzeyleri arasında kontrol grubuna göre anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Bir diğer çalışmada, Altan (2015) 2014-2015 eğitim yılında, 43 üniversite öğrencisi ile çocukların istismarına yönelik bir eğitim programı gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda eğitim programı sonrasında yaş, cinsiyet ve bölüm farkı gözetmeksizin tüm gruplarda çocuk istismarı konusunda öğrencilerin bilgi düzeylerinin önemli ölçüde arttığı ve fiziksel istismar alt ölçeği dışında farkındalık düzeylerinin de anlamlı olarak artış gösterdiği belirlenmiştir. Benzer olarak, Yılmaz (2020) Kafkas Üniversitesi’nde öğrenim gören 124 ebelik öğrencisi ile çocuk istismarı ve ihmali konusunda bir eğitim programı yürütmüştür. Çalışma kapsamında katılımcılara

çocuk istismarı konusunda eğitim sunumu yapılmış ve konuya ilişkin broşür dağıtılmıştır. Eğitim öncesi ve sonrasında katılımcılara çocuk istismarına yönelik farkındalık ölçeği uygulanmış ve öğrencilerin istismar olgularına yönelik bilgi düzeylerindeki değişim değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda çocuk istismarı ile ilgili olarak verilen eğitimin ebelik bölümü öğrencilerinin bilgi düzeyleri üzerinde olumlu etki yaptığı tespit edilmiştir.

Çocuklar üzerinde travmatik etkileri olan çocuk istismarı, tüm dünyada yaygın bir halk sağlığı sorunudur. Nitekim, çocuk istismarının, çocukların karşı karşıya olduğu en zararlı ve stresli zorluklardan birini temsil ettiği ve biyolojik ve psikolojik gelişim fırsatlarının önündeki en büyük engellerden biri olduğu ifade edilmektedir (Moffitt, 2013). Bu bilgiler ışığında çocuk istismarını önlemeye yönelik gerçekleştirilecek çalışmaların büyük önem taşıdığı söylenebilir. Öğretmen rolü, çocukların zamanlarının çoğunu okullarda öğretmenleriyle geçirdikleri için çocuk istismarının belirlenmesinde, raporlanmasında ve önlenmesinde önemli bir araç olarak değerlendirilmiştir. Birbirleriyle çok yakın temasta bulunmaları nedeniyle, öğrenci-öğretmen ilişkisi, öğretmenlere önleyici tedbirler açısından öğrencilere daha fazla erişebilmeleri için mükemmel bir fırsat sunmaktadır. Bu, öğretmenlerin çocukların davranışındaki, görünümündeki, psikolojik ve duygusal durumundaki değişiklikleri fark etmelerini sağlar. Örneğin fiziksel bir duruma bağlanamayan öğrenme güçlükleri, davranışta veya okul performansında ani değişiklikler, pasif veya içe kapanık davranışları, hijyen eksikliği, meyvime uygun olmayan giyim şekli, okula sürekli geç kalma ya da eve gitmek istememe gibi davranışlar, öğretmenlerin çocuklarda fark edebileceği istismar işaretlerinden olabilir (Wilson, 2012). Bununla birlikte travmatik deneyimlerin sonucu genellikle okul ortamındaki uyumsuzluğu artırabilen konsantrasyon, hafıza, organizasyon ve dil becerilerinde azalmadır (Ogata, 2017). Ulusal Çocuk Travmatik Stres Ağı'na (NCTSN) (2016) göre, travmadan etkilenen çocukların gösterdiği zorluklar aynı zamanda zayıf sosyal beceriler, artan saldırganlık, güven sorunları, düzensizlik, korku, kaygı ve kaçınma davranışları içerebilir.

Travmaya maruz kalmanın öğrenciler ve sınıf üzerindeki önemli etkisine rağmen, çok az öğretmenin travmayı uygun şekilde tanımaya ve yanıt vermeye hazır olduğu bildirilmektedir (Honsinger & Brown, 2019). Oysa öğretmenler, travma konusunda okullarda kritik paydaşlardır ve travma yaşayan öğrencilerin ihtiyaçlarını tanımak ve bunlara yanıt vermekle görevlidirler. Bununla birlikte, öğretmenler, yüksek düzeyde stres ve hazırlık eksikliği de dahil olmak üzere, travma bilgili müdahaleleri uygulamada engellerle karşı karşıyadır (Brown vd., 2020). Buna ek olarak, literatürde eğitimcilerin de eğitim sırasında travmaya dolaylı olarak katkıda bulunabileceği (Butler & Carello, 2014) ve öğrencilerle etkileşimlerin dolaylı travma için hem koruyucu hem de risk faktörü olarak hizmet edebileceği bildirilmektedir (Litvack, Mishna, & Bogo, 2010). Bu bulgular öğretmenlerin travmatik öğrencinin yeniden travmatize olma potansiyelini en aza indirmesini ve öğrencinin duygusal güvenliğini en üst düzeye çıkarmasını sağlamak için önemli sorumlulukları olduğuna işaret etmektedir. Travmaya maruz kalan öğrencilerin savunmasızlıklarını ve ihtiyaçlarını karşılamak,

tedaviye ve sosyal yaşama katılımlarını kolaylaştırmak, duygusal güvenliklerini ve güvenilirliği sağlamak, destek ve işbirliği sunmak ve kendi kararlarını vermesini sağlamak üzere öğrenci için seçenekler oluşturmak hayati öneme sahiptir (Carello, 2020). Eğitim ortamları, öğrenciler ancak yeni çözümler deneyecek kadar güvende hissederlerse, öğrencilerin travmatik stresten kurtulmalarını ve dayanıklılık geliştirmelerini kolaylaştırmada güçlü ve olumlu bir rol oynayabilir (Madde Suistimali ve Ruh Sağlığı Hizmetleri İdaresi [SAMHSA], 2014).

Öğretmenlerin çocuklarla olan sık etkileşimleri ve tipik olarak çocuk gelişimi ve yaşa uygun normlar hakkındaki bilgileri, onları olası istismar ve ihmal belirtilerini tanımlamada önemli bir konuma yerleştirir. Ayrıca öğrencilerin öğretmenleriyle yakın ilişkilerinin olması, sorunlarını rahatlıkla onlara anlatabilmeleri nedeniyle öğretmenler çocukların istismarı açıklamakta kendilerini rahat hissedebilecekleri güvenilir bir yetişkin konumundadır. Öğrencileri için güvenli ve destekleyici ortamlar sağlayan eğitimciler, istismar raporları alabilir. Öğretmenler çocuk ve ebeveyn arasındaki etkileşimleri de gözlemleyebilir, hatta bazı durumlarda, yoksul ve kırsal kesimde ailelerle ilgilenen tek profesyonel olabilir. Yine çoğu ülkede ilköğretime devam eden tüm çocuklar için okullar, öğrenmeye erişim sağlayan evrensel bir hizmettir. Bu noktada öğretmenlerin çocuklara hatta ailelere çocuk istismarına yönelik eğitim verme fırsatlarının olması çocuk koruma çalışmaları açısından oldukça önemlidir (Koçtürk, 2018). Nitekim Birleşmiş Milletlere bağlı Eğitim ve Bilim Örgütü tarafından hazırlanan Cinsellik Eğitimi Uluslararası Teknik Rehberi, bilimsel olarak doğru, sarmal müfredat yaklaşımıyla doğası gereği yaşa uygun ve en önemlisi kültürel ve bağlamla ilgili çocuk cinsel istismarına yönelik eğitim programlarına duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır (UNESCO, 2018). Bir başka deyişle, öğretmenler önleme çalışmaları kapsamında çocukları özellikle cinsel istismara karşı donatarak onları güvende tutmaya yardımcı olabilir. Öğretmenler öğrencilerine kişisel güvenlik becerileri kazandırabilir; özgüven geliştirmeyi öğretebilir; dil becerilerini geliştirebilir ve onlara güvenli ve sağlam beden kuralları hakkında farkındalık kazandırabilir. Öğretmenler, öğrencilerine bu tür sorunlarla başa çıkmaları ve onları güvende tutmaları için bir yol haritası sunarak mağdur olma risklerini azaltmada çok yardımcı olabilirler.

Yukarıda ifade edilen bu nedenlerden dolayı, çocuğa yönelik istismarı belirlemede ve önleme çalışmalarında öğretmenlerin rollerinin geniş kapsamlı bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, okullar kimi zaman çocuk istismarı açısından risk ortamı oluşturabilmekte, öğrenciler akranları ve öğretmenleri tarafından çeşitli istismar türlerine uğrayabilmektedir (Shumba, 2011). Bu noktada öğretmenler okul ortamlarında önleyici politikalar ve prosedürler oluşturup uygulayarak öğrencilerin güvenliğini artırabilirler. Yukarıda ifade edilen nedenlerle okullar, çocukları istismardan korumak için gerçekleştirilen birincil önleme çalışmalarında mutlaka yer almalıdır. Bununla birlikte literatürde çocuk istismarının belirlenmesi, önlenmesi ve çocukların korunmasına ilişkin konularda öğretmenlerin kendi rolleri konusunda net ve kendinden emin olmaları gerektiği vurgulanmaktadır (McKee & Dillenburger, 2006). Ancak

öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bu önemli rol ve sorumluluklarına rağmen, Türkiye’de lisans eğitimi sırasında çocuk istismarı ve ihmaline yönelik derslerin müfredatta yer almadığı ya da mevcut derslerin seçmeli ders kapsamında verildiği, ayrıca öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali tespit etme ve önleme noktasında kendilerini yetersiz hissettiği bilinmektedir (Dilsiz & Mağden, 2015; Savi, Çakar, & Yazıcı Okuyan, 2017). Bu noktada lisans eğitimi süresince ve hizmet içi eğitim kurslarının müfredat genelinde, çocuk hakları, çocuk istismarı ve çocuk korumayı ele alması önerilmekle birlikte, çocuğun tipik ve atipik gelişimine odaklanan bütünleştirici bir yaklaşımın eğitimlerin etkililiğini arttıracakı düşünülmektedir.

Çocuk istismarı ve ihmalinin belirtilerini tanımayı öğrenmek, eğitim deneyimlerinin merkezi bir odak noktası olmalıdır; bununla birlikte eğitimciler, öğrencilerine sınıfta nasıl yardımcı olabileceklerini, çocuk istismarı ifşa edildikten sonra neler olacağını ve öğrencilerinin yaşayabileceği bazı olumsuz etkileri de öğrenmelidir. Öğretmenlerin ve alandaki diğer profesyonellerin bu konudaki eğitimi, istismara uğramış ve ihmal edilmiş daha fazla sayıda çocuğun tanımlanmasına ve mümkün olan en iyi yardımın en kısa sürede sağlanmasına yardımcı olmalıdır. Ayrıca öğretmenlerin katıldığı mesleki gelişim seminerleri ve çalıştayların, istismara uğrayan ve ihmal edilen çocuklarla düzenli olarak çalışan sosyal hizmetler bölümü, tıp alanı ve hukuk camiasından temsilcilerle multidisipliner şekilde yönetilmesi daha etkili sonuçlar üretebilir. Çocuk istismarının hassas yapısı nedeniyle, küçük çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak önleme müfredatının geliştirilmesinde öğretmenler ve eğitilmiş profesyonellerin işbirliği yapmaları için kurumlar arası işbirliği protokolleri oluşturulmalı ve politika yapıcılar, toplumun her üyesini çocuk istismarını birlikte önlemeye teşvik eden çalışmalar başlatmalıdır.

Mevcut çalışmanın çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları, nispeten küçük bir örnekleme dayanmaktadır ve bu çalışmanın doğası nedeniyle, sonuçlar diğer popülasyonlara genellenemez. Ayrıca psikoeğitim kapsamında hazırlanan oturumlar zaman sınırlı ve çevrimiçi formatla sunulmuştur ve modüllere daha kapsamlı bilgilerin eklenmesi gerekebilir. Bu nedenle daha büyük örneklemeleri kapsayan ve multidisipliner şekilde uygulanan daha titiz araştırma tasarımları ile gerçekleştirilen benzer çalışmalar, etkililik değerlendirmesini tamamlayabilir. Ek olarak, mevcut çalışmada katılımcıların bilgilerini test etmek için uzun süreli izleme ölçümleri yapılmamıştır. Öğrenme bilgisi ve davranış değişiklikleri kısa takip süresine bağlı olabilir, ancak cinsel istismarın ifşa edilmesi nispeten nadir görülen bir olaydır ve üç ay öğretmenlerin bu değişken üzerindeki müdahale farklılıklarını belirlemek için yeterli bir zaman aralığı olmayabilir. Bu sınırlamalara rağmen, katılımcıların son testte önemli ölçüde iyileşen puanları, psiko-eğitim programının etkililiğini ortaya koymaktadır.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde mevcut araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, araştırma sonuçlarına ve önerilere yer verilmiştir.

6. 1. Sonuçlar

Araştırma verilerinin analizlerinin değerlendirilmesinden sonra şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Bu çalışmada çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili farkındalığı ölçen, Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö) geliştirilmiş ve bu ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği sınanmıştır. Analiz sonuçlarına göre geliştirilen ölçek geçerli ve güveniliridir.
2. Bu araştırmada geliştirilen çocuk istismarı ve ihmali psiko-eğitim programı ön - test, son-test ve izleme ölçümleri sonuçlarına göre, öğretmenlerin konuyla ilgili farkındalıklarını arttırmada etkilidir.
3. Psiko-eğitim programı sonrası tüm deney grubunun çocuk istismarı farkındalık puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir artma meydana gelmiştir. Kontrol grubunun puanlarında ise anlamlı düzeyde herhangi bir artma olmamıştır. Ayrıca müdahale bittikten sonra da deney grubuna uygulanan psiko-eğitimin etkisinin devam ettiği belirlenmiştir.

6. 2. Öneriler

6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

1. Araştırma kapsamında öğretmenlerin çocuk istismarına yönelik farkındalıklarını belirlemek üzere geliştirilen ÇİF-Ö geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır. İleride çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılacak araştırmalarda kullanılabilecek bir ölçme aracı olarak literatüre katkı sunabileceği düşünülmektedir ancak bu ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması üniversitede okuyan öğretmen adayları ile yapıldığı için başka çalışmalarda kullanıldığında öğretmen veya öğretmen adayı olan bireylere uygulanmalıdır. Bu grubun dışında uygulanacaksa geçerlik ve güvenilirliği tekrar test edilerek kullanılmalıdır.
2. Çocuk istismarı ve ihmali psiko-eğitim programı öğretmenlerin konuya ilişkin farkındalıklarını arttırmada etkilidir. Bundan sonra geliştirilecek programlarda bu araştırmanın sınırlılıklarından yola çıkılarak ilgili meslek grubunun farkındalık ve bilgisini arttırmak üzere içeriği farklı teknik ve yöntemlerden oluşan eğitim programları geliştirilebilir.

3. Mevcut çalışmada uygulanan psikoeğitim programı öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali konusundaki farkındalıklarını arttırmak üzere geliştirilmiş ve etkili olduğu belirlenmiştir. Ulusal literatürde konuya ilişkin deneysel çalışmaların az sayıda olduğu ve meslek hayatında istismar olgusu ile karşılaşma durumu yüksek olan öğretmenlerin lisans eğitim süresince çocuk istismarı olgularına ilişkin eğitim almadığı ve konuya ilişkin bilgi düzeylerinin düşük olduğu vurgusu ile, bu programdan yola çıkılarak geliştirilecek çocuk istismarına yönelik eğitim programlarının; eğitim fakülteleri lisans programlarına ve hizmet içi eğitimlere dahil edilebileceği düşünülmektedir.
4. Bu araştırma kapsamında geliştirilen psikoeğitim programı 2020-2021 eğitim yılında MEB bünyesinde görev alan ve çalışmaya katılmaya istekli olan 12 erkek ve 6 kadın olmak üzere 18 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Psiko-eğitime katılan kadın öğretmenlerin sayısının fazla olması, kadınların konuya daha duyarlı olduklarını düşündürülebilir. Sonraki çalışmalarda konuyla ilgili eğitimlerde erkek öğretmenlerin de bu tür programlara dahil olmasını sağlayacak etkinlikler yapılması önerilir. Böylece gruplar arası karşılaştırmalar yapılarak daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir.

6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmanın temel amacı doğrultusunda Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö) geliştirilmiş ve psikoeğitim sonrası öğretmenlerin farkındalık düzeyleri ölçülmüştür. Ölçeğin farklı meslek grupları için geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılarak, farklı örneklemeler üzerinde araştırmalar yürütülebilir.
2. Günümüzde çocuğa yönelik istismarın çevrimiçi ortamlarda giderek artan sıklıkta gerçekleştiği göz önüne alındığında çevrimiçi ortamlarda çocuk istismarını değerlendiren farkındalık ölçekleri geliştirilebilir.
3. Mevcut psiko-eğitim programı yalnızca öğretmenlerle yürütülmüştür. Gelecek araştırmalarda kurumsal destek açısından önem arz eden okul yöneticileri ve diğer okul personeli de eğitimlere dahil edilerek, çocuk istismarını önleme çabaları açısından daha kapsamlı araştırma sonuçlarına ulaşılabilir.
4. Bu psiko-eğitim programı farklı örneklemelere de uygulanarak, etkililiği nitel ve nicel araştırma yöntemleri ile değerlendirilebilir.
5. Bu çalışma kapsamında uygulanan psiko-eğitimin etkililiği üç aylık izleme testi ile değerlendirilmiştir. Benzer araştırmalarda altı ay ve daha uzun süreli kalıcılık değerlendirmeleri yapılabilir.
6. Bu araştırmada öğretmenlerin öğrendiği bilgileri pekiştirmesini ve kalıcılığını sağlamak üzere geliştirilen etkinlikler, ev ödevleri olarak verilmiş, ancak bu çalışmaların etkililiği

değerlendirilmemiştir. Gelecek araştırmalarda bu ödevlerin etkililiği de değerlendirilebilir.

7. Çocuk istismarını önlemek üzere gerçekleştirilen çalışmaların etkinliğini arttırmak üzere ve çocukların olası kötü niyetli durumları tanınmasına, kendisini korumasına ve bildirimde bulunmasına yardımcı olacak beceriler geliştirmek üzere öğrencilerin yaş ve bilişsel seviyelerine uygun olarak geliştirilen okul temelli psiko-eğitim programları okul öncesi dönemden itibaren müfredatlara eklenebilir. Bununla birlikte, kültürel ortamlara duyarlı ebeveyn eğitim programları düzenlenerek anne-babaların çocuk istismarı farkındalığı arttırılabilir ve çocuğun sağlıklı gelişimi teşvik edilebilir. Ayrıca uygulanan müfredatın araştırmalara dayalı gözden geçirme ve iyileştirme döngüsüne tabii tutulması sağlanarak, etkililiği arttırılabilir.
8. Araştırmacılar, uygulayıcılar ve politika yapıcılar çocuk istismarı olgularıyla karşılaşma ihtimali yüksek olan eğitimci ve sağlık personeli gibi meslek gruplarını; rollerine hazırlamak için gerekli olan temel bilgileri, anlayışları ve becerileri geliştirmek üzere gelecekteki araştırmalarda işbirliği yapmalıdır.

7. KAYNAKLAR

- Aber, J. L., & Zigler, E. (1981). Developmental considerations in the definition of child maltreatment. *New Directions for Child & Adolescent Development*, 1981(11), 1-29.
- Ackner, S., Skeate, A., Patterson, P., & Neal, A. (2013). Emotional abuse and psychosis: A recent review of the literature. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 22(9), 1032-1049.
- Afiaz, A., Masud, M. S., & Mansur, M. (2021). Impact of child's cognitive and social-emotional difficulties on child abuse: Does mother's justification of intimate partner violence also play a role? *Child Abuse & Neglect*, 117, 1-13.
- Akehurst, R. (2015). Child neglect identification: The health visitor's role. *The Journal of the Community Practitioners' & Health Visitors' Association*, 88(11), 38-42.
- Akgül, E. (2015). *Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan personelin cinsel istismar bildirim durumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Al-Eissa, M. A., Al Buhairan, F. S., Qayad, M., Saleheen, H., Runyan, D., & Almuneef, M. (2015). Determining child maltreatment incidence in Saudi Arabia using the ICAST-CH: A pilot study. *Child Abuse & Neglect*, 42, 174-182.
- Alazri, Z.N., Eisenhauer, C., & Hanna, K.M. (2021). Female teachers' child abuse reporting role in Oman: Results from focus groups. *Child Abuse & Neglect*, 122(2021), 1-13.
- Alisic, E. (2012). Teachers' perspectives on providing support to children after trauma: A qualitative study. *School Psychology Quarterly*, 27(1), 51-59.
- Almuneef, M. (2021). Long term consequences of child sexual abuse in Saudi Arabia: A report from national study. *Child Abuse & Neglect*, 116, 1-13.
- Altan, H. (2015). *Üniversite öğrencisi gençlere çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılan eğitimin bilgi ve farkındalıklarına etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aluede, O., Ojugo, A. I., & Okoza, J. (2012). Emotional abuse of secondary school students by teachers in Edo State, Nigeria. *Research in Education*, 88, 29-39.
- American Psychological Association Child Abuse and Neglect Working Group (1996). *A guide for including information on child abuse and neglect in graduate and professional education and training*. Washington DC: American Psychological Association.
- Ammerman, R.T., (1990). Etiological models of child maltreatment: A behavioral perspective. *Behavior Modification*, 14, 230-254.
- Ammerman, R.T., Van Hasselt, V.B., & Hersen, M. (1988). Maltreatment of handicapped children: A critical review. *Journal of Family Violence*, 3(1), 53-72.

- Anderson, A. P. A., Feldman, M. D., & Bryce, J. (2017). Munchausen by Proxy: A qualitative investigation into online perceptions of medical child abuse. *Journal of Forensic Sciences*, 63(3), 771-775.
- Andrews, G., Corry, J., Slade, T., Issakidis, C., & Swanston, H. (2004). Child sexual abuse. In: M. Ezzati, A.D. Lopez, A. Rodgers & C. Murray (Eds.), *Comparative quantification of health risks: Global and regional burden of disease attributable to selected major risk factors* (Vol. 2) (pp. 1851-940). Geneva: World Health Organization.
- Angelakis, I., Gillespie, E.L., Panagioti, M., (2019). Childhood maltreatment and adult suicidality: A comprehensive systematic review with meta-analysis. *Psychological Medicine*, 49(7), 1057-1078.
- Armfeld, J. M., Gnanamanickam, E. S., Johnston, D. W., Preen, D. B., Brown, D. S., Nguyen, H., & Segal, L. (2021). Intergenerational transmission of child maltreatment in South Australia, 1986-2017: A retrospective cohort study. *Lancet Public Health*, 6(7), 450-461.
- Baker, A. J. L., & Festinger, T. (2011). Emotional abuse and emotional neglect subscales of the CTQ: Associations with each other, other measures of psychological maltreatment, and demographic variables. *Children and Youth Services Review*, 33(11), 2297-2302.
- Bardi, M., & Borgognini-Tari, S. M. (2001). A survey of parent– child conflict resolution: Intrafamily violence in Italy. *Child Abuse & Neglect*, 25, 839–853.
- Barnett, D., Manly, J. T., & Cicchetti, D. (1993). Defining child maltreatment: The interface between policy and research. In: D. Cicchetti & S. L. Toth (Eds.), *Child Abuse, child development, and social policy* (pp. 7–73). Norwood: Ablex.
- Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S., & Tonia, T. (2013). The current prevalence of child sexual abuse worldwide: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Public Health*, 58, 469-483.
- Baş, G. (2013). Öğretmenlerin eğitim programı tasarımı yaklaşımı tercih ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(2), 965-992.
- Baumgartner, H., & Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. *International Journal of Research in Marketing*, 13(2), 139-161.
- Becker-Blease, K. A., & Freyd, J. J. A (2008). Preliminary study of ADHD symptoms and correlates: Do abused children differ from nonabused children?. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 17(1), 133-140.
- Belsky, J. (1980). Child maltreatment: An ecological integration. *American Psychologist*, 35(4), 320–335.
- Belsky, J. (1993). Etiology of child maltreatment: A developmentalecological analysis. *Psychological Bulletin*, 114, 413-34.
- Bentler, P. M., & Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88(3), 588–606.

- Berber Çelik, Ç., & Odacı, H. (2019). Does child abuse have an impact on self-esteem, depression, anxiety and stress conditions of individuals?. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(2), 171-178.
- Bools, C., Neale, B., & Meadow, S.R. (1993). Follow-up of victims of fabricated illness: Munchausen syndrome by proxy. *Archives of Disease in Childhood*, 69, 625-30.
- Bourke, A., & Maunsell, C. (2015). Teachers matter: The impact of mandatory reporting on teacher education in Ireland. *Child Abuse Review*, 25(4), 314-324.
- Briere, J.N., & Elliott, D.M. (1994). Immediate and long-term impacts of child sexual abuse. *The Future of Children*, 4, 54-69.
- Brittain, C. R. (2006). *Understanding the medical diagnosis of child maltreatment: A guide for nonmedical professionals*. Oxford University Press: New York.
- Bromfield, L., Lamont, A., Parker, R., & Horsfall, B. (2010). *Issues for the safety and wellbeing of children in families with multiple and complex problems: The co-occurrence of domestic violence, parental substance misuse, and mental health problems*. NCPC issues paper no. 33. Australian Institute of Family Studies. Retrieved January 30, 2019, from <https://aifs.gov.au/cfca/publications/issues-safety-and-wellbeing-children-families>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design* (pp. 21-43). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. The Guilford Press: New York.
- Brown, J., Cohen, P., Johnson, J. G., & Salzinger, S. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: Findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, 22(11), 1065-1078.
- Brown, E.C., Freedle, A., Hurless, N.L. Miller, R.D., Martin, C., & Paul, Z.A. (2020). Preparing teacher candidates for trauma-informed practices. *Urban Education*, 57(4), 662-685.
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In K. A. Bollen & J. S. Long (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 136-162). Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Butler, L. D., & Carello, J. (2014, April). *Stress and trauma exposure in MSW education: Predictors of compassion satisfaction and compassion fatigue among students in training*. Grand rounds presented to the Buffalo Center for Social Research, School of Social Work, University at Buffalo, New York.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming* (2nd ed). New York: Routledge.
- Caffey, J. (1972). On the theory and practice of shaking infants. *American Journal of Diseases of Children*, 124, 161-169.
- Can, V. (2016). *Öğretmen adaylarının çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Diyarbakır.
- Can Yaşar, M., Şenol, F.B., & Akyol, T. (2015). Öğretmen adaylarının çocuğa yönelik cinsel istismar tutumlarının incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health and Sciences Journal*, 1(2), 228-241.
- Carello, J. (2020). *Examples of Trauma-Informed Teaching and Learning in College Classrooms, Trauma-Informed Teaching*. SAMHSA, 10-11, March 2020. Retrieved March 20, 2019, from <https://traumainformedteachingblog.files.wordpress.com/2020/03/examples-of-titl-in-college-classrooms-3.2020-color-3.pdf>.
- Carr, A., Duff, H., & Craddock, F. (2018). A systematic review of reviews of the outcome of noninstitutional child maltreatment. *Trauma, Violence, & Abuse*, 21(4), 828-843.
- Castellani, R.J., deJong, J.L., & Schmidt, C.J. (2017). Homicidal abuse of young children: A historical perspective. *Journal of Forensic Science and Medicine*, 3, 97-10.
- Centers for Disease Control & Prevention (CDC). (2016). *Child abuse and neglect prevention*. Retrieved January 15, 2019, from <https://www.cdc.gov/violenceprevention/childabuseandneglect/index.html>
- Child, D. (2006). *The essentials of factor analysis*. Continuum, London.
- Child Welfare Information Gateway (2018). *The risk and prevention of maltreatment of children with disabilities*. Washington, DC: US Department of Health and Human Services, Children's Bureau.
- Cicchetti, D., & Lynch, M. (1995). Failures in the expectable environment and their impact on individual development: The case of child maltreatment. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Risk, disorder and adaptation* (Vol. 2) (pp. 32-71). New York: Wiley.
- Cicchetti, D., & Toth, S. L. A (1995). Developmental psychopathology perspective on child abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34, 541-565.
- Cicchetti, D., & Toth, S.L. (2005). Child maltreatment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 409-438.
- Clark, R. E., Clark, J. F., & Adamec, C. (2007). *The encyclopedia of child abuse*. New York: Facts on File.

- Cloitre, M., Shevlin, M., Brewin, C. R., Bisson, J. I., Roberts, N. P., Maercker, A., ... Hyland, P. (2018). The International Trauma Questionnaire: Development of a selfreport measure of ICD-11 PTSD and complex PTSD. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 138(6), 536-546.
- Cohen, J. (1960). A Coefficient of Agreement for Nominal Scales. *Educational and Psychological Measurement*, 20(1), 37-46.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Cole, S. F., O'Brien, J. G., Gadd, M. G., Ristuccia, J., Wallace, D. L., & Gregory, M. (2005). *Helping traumatized children learn: Supportive school environments for children traumatized by family violence*. Boston, MA: Massachusetts Advocates for Children.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Boston, MA: Pearson Education, Inc.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed method approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Crittenden, M., Claussen, H., & Sugarman, D.B. (1994). Physical and psychological maltreatment in middle childhood and adolescence. *Development & Psychopathology*, 6, 145-164.
- Cui, Z., Oshri, A., Liu, S., Smith, E.P., & Kogan, S.M. (2020). Child maltreatment and resilience: The promotive and protective role of future orientation. *Journal Youth Adolescence*, 49, 2075-2089.
- Çeçen Eroğul, A.R., & Kaf Hasırcı, Ö. (2013). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik geliştirilen cinsel istismarı önleme psiko-eğitim programının etkililiğinin sınanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(2), 719-729.
- Çırak Karadağ, S., Sönmez, S., & Dereobalı, N. (2014). An investigation of preschool teachers' recognition of possible child abuse and neglect in Izmir, Turkey. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(5), 873-891.
- Çıtak Tunc, G., Gorak, G., Ozyazicioglu, N., Ak, B., Isil, O., & Vural, P. (2018) Preventing child sexual abuse: Body safety training for young children in Turkey. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(4), 347-364.
- Çocuk Hakları Sözleşmesi. (2004). Retrieved December, 17, 2021, from, <https://www.unicef.org/child-rights-convention>.
- Daigle, L.E., & Muftić, L.R. (2016). *Victimology*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Daniel, B., Taylor, J., & Scott, J. (2010). Recognition of neglect and early response: Overview of a systematic review of the literature. *Child & Family Social Work*, 15(2), 248-257.
- Davidson-Arad, B., Benbenishty, R., Chen, W., Glasser, S., Zur, S., & Lerner-Geva, L. (2010). Distinguishing neglect from abuse and accident: Analysis of the case files of a hospital child protection team in Israel. *Health & Social Care in the Community*, 18(6), 614-623.

- de Mause, L. (1974). *The history of childhood*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield Publishers, Inc.
- de Mause, L. (1994). The history of child abuse. *Sexual Addiction & Compulsivity*, 1(1), 77-91.
- de Panfilis, D., & Salus, M. (1992) *A coordinated response to child abuse and neglect: A Basic manual*. US Department of Health and Human Services, National Center on Child Abuse and Neglect, Washington, DC.
- Debowska, A., & Boduszek, D. (2017). Child abuse and neglect profiles and their psychosocial consequences in a large sample of incarcerated males. *Child Abuse & Neglect*, 65, 266-277.
- Degli Esposti, M., Pinto Pereira, S. M., Humphreys, D. K., Sale, R. D., & Bowes, L. (2020). Child maltreatment and the risk of antisocial behaviour: A population-based cohort study spanning 50 years. *Child Abuse & Neglect*, 99(2020), 1-13.
- DiLillo, D., Perry, A. R., & Fortier, M. (2006). Child physical abuse and neglect. In R. T. Ammerman (Ed.), *Comprehensive handbook of personality and psychopathology* (pp. 367-387). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Dilsiz, H., & Mağden, D. (2015). Öğretmenlerin çocuk istismar ve ihmali konusunda bilgi ve risk tanıma düzeylerinin tespit edilmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 678-694.
- Dong, M., Anda, R. F., Felitti, V., Dube, S., Williamson, D., Thompson, T. J., ... Wayne, H.G. (2004a). The interrelatedness of multiple forms of childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child Abuse & Neglect*, 28(7), 771-784.
- Dong, M, Giles, W.H. Felitti, V., Dube, S. , Williams, J., Chapman, D.P., & Anda, R. F. (2004b). Insights into causal pathways for ischemic heart disease: Adverse childhood experiences study. *Circulation*, 110(13), 1761-1766.
- Dubowitz, H. (2007). Understanding and addressing the “Neglect of neglect”: Digging into the molehill. *Child Abuse & Neglect*, 31, 603–606.
- Dubowitz, H.(2009). Tackling child neglect: A role for pediatricians. *Pediatric Clinics of North America*, 56(2), 363-378.
- Dubowitz, H. (2014). Child neglect. *Pediatric Annuals*, 43(11), 444-445.
- Dubowitz, H., Newton, R. R., Litrownik, A. J., Lewis, T., Briggs, E. C., Thompson, R., ... Feerick, M. M. (2005). Examination of a conceptual model of child neglect. *Child Maltreatment*, 10(2), 173-189.
- Dünya Cinsel İstismar ile Savaşma Günü. (2021, 4 Mart). *Cumhuriyet Gazetesi*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya-cinsel-istismar-ile-savasma-gunu-turkiyede-son-10-yilda-250-bin-cocuk-istismara-ugradi-1818190>.
- Dye, H. (2018). The impact and long-term effects of childhood trauma. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 28(3), 381-392.

- Eckenrode, J., & Kendall-Tackett, K.A. (1996). The effects of neglect on academic achievement and disciplinary problems: A developmental perspective. *Child Abuse & Neglect*, 20(3), 161-169.
- Egeland, B. (1991). A longitudinal study of high-risk families: Issues and findings. In R. H. Starr & D. A. Wolfe (Eds.), *The effects of child abuse and neglect: Issues and research* (pp. 33-56). New York, NY: The Guilford Press.
- El Rahman, A. Azab, S., & Ramadan, M. (2017) Study of cases of child sexual abuse referred for medico-legal examination in Cairo and Giza, Egypt, 2007–2011. *Journal of Child Sexual Abuse*, 26(3), 308-318.
- Erküt Z., Balcı S., & Yıldız S. (2017). Tarihsel süreç içinde çocuk. *Çocuk & Medeniyet Dergisi*, 1, 17-28.
- Espeleta, H.C., Palasciano-Barton, S., & Messman-Moore, T.L. (2017). The impact of child abuse severity on adult attachment anxiety and avoidance in college women: The role of emotion dysregulation. *The Journal of Family Violence*, 32, 399-407.
- Fabrigar, L. R., & Wegener, D. T. (2012). *Exploratory factor analysis*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Farrell, C.A., Fleegler, E.W. Monuteaux, M.C, Wilson, W. R., Christian, C.R., & Lee, L.K. (2017). Community poverty and child abuse fatalities in the United States. *Pediatrics*, 139(5), 1-11.
- Fırat, S. İltaş, Y., & Işık Yılmaz, Ş. B. (2017). *Ruhsal ve hukuki yönleriyle çocuk istismarı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using spss* (2nd ed.). London: Sage Publications.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS* (4th ed.). London: Sage Publications.
- Finkelhor, D. (1994). The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 18, 409-417.
- Finkelhor, D. (2019). Child sexual abuse: Challenges facing child protection and mental health professionals. In E. Ullmann, W. Hilweg, M. H. Margreiter & K. Henschel (Eds.), *Childhood and trauma* (pp. 101-115). London: Routledge.
- Finkelhor, D., & Korbin, J. (1988). Child abuse as an international issue. *Child Abuse & Neglect*, 12, 3-23.
- Fisher, J. H., & Widom, C. S. (2021). Child maltreatment and cognitive and academic functioning in two generations. *Child Abuse & Neglect*, 115(2021), 1-11.
- Flaherty, E. G., Perez-Rossello, J. M., Levine, M. A., & Hennrikus, W. L. (2014). Evaluating children with fractures for child physical abuse. *Pediatrics*, 133(2), 477-489.
- Fleming, J., Mullen, P. E., Sibthorpe, B., & Bammer, G. (1999). The long-term impact of childhood sexual abuse in Australian women. *Child Abuse & Neglect*, 23, 145-159.

- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39–50.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Friedrich, W., & Eibender, A. (1983). The abused child: A psychological review. *Journal of Clinical Psychology*, 12, 244-256.
- Gallagher-Mackay, K. (2014). Teachers' duty to report child abuse and neglect and the paradox of noncompliance: Relational theory and "compliance" in the human services. *Law & Policy*, 36(3), 256-289.
- Gardner, M.J., Thomas, H.J., & Erskine, H.E., (2019). The association between five forms of child maltreatment and depressive and anxiety disorders: A systematic review and meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 96(2019), 1-19.
- Gil, D. G. (1975). Unraveling child abuse. *American Journal of Orthopsychiatry*, 45(3), 346-356.
- Gilbert, R., Kemp, A., Thoburn, J., Sidebotham, P., Radford, L., Glaser D., & Macmillan, H.L. (2009). Recognising and responding to child maltreatment. *Lancet*, 373, 167-180.
- Giovannoni, J.M. (1992). *Issues in the definition of child maltreatment*. Background paper prepared for the National Research Council's Panel on Research on Child Abuse and Neglect.
- Giovannoni, J., & Billingsley, A. (1970). Child neglect among the poor: A study of parental adequacy in families of three ethnic groups. *Child Welfare*, 49(4), 196-204.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26(6), 697–714.
- Goodwin, R. D., & Wamboldt, F. S. (2012). Childhood physical abuse and respiratory disease in the community: The role of mental health and cigarette smoking. *Nicotine & Tobacco Research: Official Journal of the Society for Research on Nicotine and Tobacco*, 14(1), 91-97.
- Gray, S., & Rarick, S. (2018). Exploring gender and racial/ethnic differences in the effects of child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27, 570-587.
- Green, A. (1980). *Child maltreatment*. New York: Jason Aronson.
- Gurhan, N., Ozbas, A. A., & Kabtas, E. (2012). Childhood abuse and its effects on students of Ankara vocational high school child development department. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 47, 114-1145.
- Gürbüz, S. (2019). *AMOS ile yapısal eşitlik modellemesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hadi, A. (2000) Child abuse among working children in rural Bangladesh: Prevalence and determinants. *Public Health*, 114, 380-384.
- Hailes, H. P., Yu, R., Danese, A., & Faze, S. (2019). Long-term outcomes of childhood sexual abuse: An umbrella review. *Lancet Psychiatry*, 6, 830-39.

- Hair, J., Black, W., Babin, B., & Anderson, R. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Upper Saddle River, Prentice-Hall, NJ, USA.
- Hair, J., Hult, T., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2014). *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Hamilton, J. L., Shapero, B. G., Stange, J. P., Hamlat, E. J., Abramson, L. Y., & Alloy, L. B. (2013). Emotional maltreatment, peer victimization, and depressive versus anxiety symptoms during adolescence: Hopelessness as a mediator. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 42(3), 332-347.
- Helfer, M.E., Kempe, R.S., & Krugman, R.D. (1997). *The battered child*. Chicago, IL, University of Chicago Press.
- Helfer, R.E., & Wilson, A.L. (1982). The parent-infant relationship. Promoting a positive beginning through perinatal coaching. *Pediatric Clinics of North America*, 29, 249-260.
- Hershkowitz, I., Lamb, M. E., & Horowitz, D. (2007). Victimization of children with disabilities. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(4), 629-635.
- Honsinger, C., & Brown, M.H. (2019). Preparing trauma-sensitive teachers: Strategies for teacher educators. *Teacher Educators' Journal*, 12, 129-152.
- Hornor, G. (2008). Reactive attachment disorder. *Journal of Pediatric Health Care*, 22(4), 234-239.
- Horwath, J. (2007). The missing assessment domain: Personal, professional and organizational factors influencing professional judgements when identifying and referring child neglect. *The British Journal of Social Work*, 37(8), 1285-1303.
- Hunt, T. K. A., Slack, K. S., & Berger, L. M. (2017). Adverse childhood experiences and behavioral problems in middle childhood. *Child Abuse & Neglect*, 67, 391-402.
- Hunter, W.M. (2000). Risk factors for severe child discipline practices in rural India. *Journal of Pediatric Psychology*, 25, 435-447.
- Hymel, K.P., Makoroff, K.L., Laskey, A.L., Conaway, M.R., & Blackman, J.A. (2007). Mechanisms, clinical presentations, injuries, and outcomes from inflicted versus noninflicted head trauma during infancy: Results of a prospective, multicentered, comparative study. *Pediatrics*, 119(5), 922-929.
- International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect (ISPCAN). (2018). *World perspectives on child abuse* (13th ed.). Aurora, CO: ISPCAN
- Jackson, A. M., & Deye, K. (2015). Aspects of Abuse: Consequences of childhood victimization. *Current Problems in Pediatric & Adolescent Health Care*, 45(3), 86-93.
- John, S.G., Cisler, J.M., & Sigel, B.A. (2017). Emotion regulation mediates the relationship between a history of child abuse and current ptsd/depression severity in adolescent females. *Journal of Family Violence*, 32, 565-575.
- Johnson, C. F. (2004). Child sexual abuse. *The Lancet*, 364(9432), 462-470.

- Johnson, D.E., & Gunnar, M.R. (2011). Growth failure in institutionalized children. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 76(4), 92–126.
- Joyce, T., & Huecker, M.R. (2019). *Pediatric abusive head trauma (Shaken baby syndrome)*. StatPearls Publishing. Retrieved January 17, 2019, from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK499836/>.
- Jud, A., Fegert, J., & Finkelhor, D. (2016). On the incidence and prevalence of child maltreatment: A research agenda. *Child & Adolescent Psychiatry & Mental Health*, 10, 17-23.
- Kairys, S. W., Johnson, C. F., & The Committee on Child Abuse and Neglect. (2002). The psychological maltreatment of children: Technical report. *Pediatrics*, 109(4), 1-3.
- Kara, B., Biçer, Ü., & Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47, 140-151.
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS ve AMOS 23 uygulamalı istatistiksel analizler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kardeş, S., & Güney Karaman, N. (2018). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin çocuğun cinsel eğitimine ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1554-1570.
- Kempe, C.H., Silverman, F.N., Steele, B., Droegemueller, W., & Silver, H.R. (1962). The battered child syndrome. *Journal of the American Medical Association*, 181(1), 17-24.
- Kenny, M.C. (2004). Teachers' attitudes toward and knowledge of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 28(12), 1311-1319.
- Kenny, M. C. (2007). Web-based training in child maltreatment for future mandated reporters. *Child Abuse & Neglect*, 31, 671-678.
- Kewalramani, D.A. (1996). Child abuse: A systems analysis. *The Indian Journal of Social Work*, 57(3), 396-413.
- Khaleque, A. (2015). Perceived parental neglect, and children's psychological maladjustment, and negative personality dispositions: A meta-analysis of multi-cultural studies. *Journal of Child & Family Studies*, 25(4), 1419-1428.
- Khan, A., McCormack, H. C., Bolger, E. A. et al. (2015). Childhood maltreatment, depression, and suicidal ideation: Critical importance of parental and peer emotional abuse during developmental sensitive periods in males and females. *Frontiers in Psychiatry*, 6(42), 1-28.
- Kızıltepe, R., Eslek, D., Irmak, T. Y., & Güngör, D. (2021). "I am learning to protect myself with Mika": A teacher-based child sexual abuse prevention program in Turkey. *Journal of Interpersonal Violence*, 088626052098627, 1-25.
- Kidman, R., Smith, D., Piccolo, L. R., & Kohler, H. P. (2019). Psychometric evaluation of the adverse childhood experience international questionnaire (ACE-IQ) in Malawian adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 92, 139-145.

- Kim, J., & Cicchetti, D. (2006). Longitudinal trajectories of self-system processes and depressive symptoms among maltreated and nonmaltreated children. *Child Development*, 77(3), 624-639.
- Kirschner, R.H. & Wilson, H. (2001). Pathology of fatal child abuse. In R. M. Reece & S. Ludwig (Eds.), *Child abuse: Medical diagnosis and management* (pp. 467-516). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Kisely, S., Abajobir, A. A., Mills, R., Strathearn, L., Clavarino, A. and Najman, J. M. (2018). Child maltreatment and mental health problems in adulthood: Birth cohort study. *The British Journal of Psychiatry*, 213(6), 698-703.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). New York: Guilford Press.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). New York: Guilford Press.
- Koçtürk, N. (2018). Çocuk ihmalini ve istismarını önlemede okul çalışanlarının sorumlulukları. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 38-47.
- Korbin, J.E. (2000). Neighborhood views on the definition and etiology of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 12, 1509-1527.
- Krahe, B., Scheinberger-Olwig, R., Waizenhofer, E., & Kolpin, S. (1999). Childhood sexual abuse and revictimization in adolescence. *Child Abuse & Neglect*, 23(4), 383-394.
- Krug, E.G., Dahlberg, L.L. Mercy, J.A. Zwi, A.B., & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization (WHO); 2002. Retrieved February 16, 2019, from: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/.
- Kumar, M. T., Kar, N., & Kumar, S. (2019). Prevalence of child abuse in Kerala, India: An ICAST-CH based survey. *Child Abuse & Neglect*, 89, 87-98.
- Kumar, M.T., Kumar, S., Singh, S.P., & Kar, N. (2017). Prevalence of child abuse in school environment in Kerala, India: An ICAST-CI based survey. *Child Abuse & Neglect*, 70, 356-363.
- Kuo, J. R., Goldin, P. R., Werner, K., Richard, G., & Gross, J. J. (2011). Childhood trauma and current psychological functioning in adults with social anxiety disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, 25, 467-473.
- Labbé, J. (2005). Ambroise Tardieu: The man and his work on child maltreatment a century before Kempe. *Child Abuse & Neglect*, 29, 314-21.
- Langer, W.L. (1974). Infanticide: A historical survey. *History of Childhood Quarterly*, 1, 353-66.
- Lansford, J.E., Dodge, K.A., Pettit, G.S., Bates, J.E., Crozier, J., & Kaplow, J. (2002). A 12-year prospective study of the long-term effects of early child physical maltreatment on psychological, behavioral and academic problems in adolescence. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 156, 824-830.

- Larrain, S., Vega, J., & Delgado, I. (1997). *Relaciones familiares y maltrato infantil*. [Family relations and child abuse.] Santiago, United Nations Children's Fund.
- Leeb, R.T., Paulozzi, L., Melanson, C., Simon, T., & Arias, I. (2008). *Child maltreatment surveillance. Uniform definitions for public health and recommended data elements, version 1.0. Atlanta (GA)*. Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Injury Prevention and Control.
- Leonard, L. M., & Follette, V. M. (2002). Sexual functioning in women reporting a history of child sexual abuse: Review of the empirical literature and clinical implications. *Annual Review of Sex Research*, 13, 346-388.
- Levesque, R.J.R. (1999). *Sexual abuse of children: a human rights perspective*. Bloomington, IN, Indiana University Press.
- Lev-Wiesel, R., & First, M. (2019). Willingness to disclose child maltreatment: CSA vs other forms of child abuse in relation to gender. *Child Abuse & Neglect*, 79, 183-191.
- Lewis, C. A., Francis, L. J., Shevlin, M., & Forrest, S. (2002). Confirmatory factor analysis of the French translation of the abbreviated form of the revised Eysenck Personality Questionnaire (EPQR-A). *European Journal of Psychological Assessment*, 18(2), 179-185.
- Lindell, C., & Svedin, C.G. (2001). Physical abuse in Sweden: a study of police reports between 1986 and 1996. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 36, 150-157.
- Litvack, A., Mishna, F., & Bogo, M. (2010). Emotional reactions of students in field education: An exploratory study. *Journal of Social Work Education*, 46, 227-243.
- Lueger-Schuster, B., Knefel, M., Glück, T. M., Jagsch, R., Kantor, V., & Weindl, D. (2018). Child abuse and neglect in institutional settings, cumulative lifetime traumatization, and psychopathological long-term correlates in adult survivors: The Vienna Institutional Abuse Study. *Child Abuse & Neglect*, 76, 488-501.
- Madu, S.N., & Peltzer, K. Risk factors and child sexual abuse among secondary students in the Northern Province (South Africa). *Child Abuse & Neglect*, 24, 259-268.
- Márquez-Flores, M. M., Márquez-Hernández, V. V., & Granados-Gámez, G. (2016). Teachers' knowledge and beliefs about child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 25(5), 538-555.
- Martin, M.D. (1978). *Analysis of child abuse and neglect research national center on child abuse and neglect*. U.S, Children's Bureau, Administration for Children, Youth and Families, U.S. Department of Health, Education and Welfare.
- Mathews, B., Bromfield, L., Walsh, K., & Vimpani, G. (2015). *Child abuse and neglect: A socio-legal study of mandatory reporting in Australia*. Report for the New South Wales Government. Brisbane, Australia: Queensland University of Technology.
- Mathews, B., & Collin-Vézina, D. (2019). Child sexual abuse: Toward a conceptual model and definition. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(2), 131-148.

- McElvaney, R., Greene, S., & Hogan, D. (2014). To tell or not to tell? Factors influencing young people's informal disclosures of child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 29, 928-947.
- McGarry K, & Buckley H. (2013). Lessons on child protection: A survey of newly qualified primary level teachers in Ireland. *Child Abuse Review*, 22(2), 80-92.
- McKee, B. E., & Dillenburg, K. (2006). *Pre-service child protection training: A need for development*. ISPCAN International Congress.
- McKee, B. E., & Dillenburg, K. (2012). Effectiveness of child protection training for pre-service early childhood educators. *International Journal of Educational Research*, 53, 348-359.
- McKibbin, G., & Humphreys, C. (2020). Future directions in child sexual abuse prevention: An Australian perspective. *Child Abuse & Neglect*, 105, 1-8.
- McSherry, D. (2007). Commentary: Understanding and addressing the “neglect of neglect”: Why are we making a mole-hill out of a mountain? *Child Abuse & Neglect*, 31, 607-614.
- Menick, D. M. (2001). La problématique des enfants victimes d’abus sexuels en Afrique ou l’imbroglio d’un double paradoxe: l’exemple du Cameroun. [The problems of sexually abused children in Africa, or the imbroglio of a twin paradox: the example of Cameroon.] *Child Abuse & Neglect*, 25, 109-121.
- Mennen, F.E., Kimb, K., Sanga, J., & Tricketta, K.P. (2010). Child neglect: Definition and identification of youth's experiences in official reports of maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 34(9), 647-658.
- Milaniak, I., & Widom, C.S. (2015). Does child abuse and neglect increase risk for perpetration of violence inside and outside the home? *Psychology of Violence*, 5(3), 246-255.
- Miller, A. (1988) *For your own good: The roots of violence in child rearing*. Virago, London.
- Moody, G., Cannings-John, R., Hood, Kerenza, Kemp, A., & Robling, R. (2018). Establishing the international prevalence of self-reported child maltreatment: A systematic review by maltreatment type and gender. *BMC Public Health*, 18(1), 1-15.
- Moffitt, T. E. (2013). Childhood exposure to violence and lifelong health: Clinical intervention science and stress-biology research join forces. *Development & Psychopathology*, 25, 1619-1634.
- Muela, A., de Arana, E. L., Barandiaran, A., Larrea, I., & Ramn, J. (2012). Definition, incidence and psychopathological consequences of child abuse and neglect. In A. Muela (Ed.), *Child abuse and neglect - A multidimensional approach* (pp. 1-20). London: In Tech Prepress.
- Mulder, T. M., Kuiper, K. C., van der Put, C. E., Stams, G.-J. J. M., & Assink, M. (2018). Risk factors for child neglect: A meta-analytic review. *Child Abuse & Neglect*, 77, 198-210.
- National Child Traumatic Stress Network (2016). *Symptoms and behaviors associated with exposure to trauma*. Retrieved from <http://www.nctsn.org/trauma-types/early-childhoodtrauma/Symptoms-and-Behaviors-Associated-with-Exposure-to-Trauma>.

- National Committee for the Prevention of Child Abuse. (1997). *Current trends in child abuse reporting and fatalities: The results of the 1996 annual fifty state survey*. Chicago: National Committee for the Prevention of Child Abuse.
- New South Wales (NSW) *Child protection council*. (1993). Fact Sheet No. 1. Retrieved March 18, 2019, from <https://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/A/CHILDRENS%20PROTECTION%20ACT%201993/2008.06.30/1993.93.AUTH.PDF>.
- Nikolaidis, G., Petroulaki, K., Zarokosta, F., Tsirigoti, A., Hazizaj, A., Cenko, E., ... Browne, K. (2018). Lifetime and past-year prevalence of children's exposure to violence in 9 Balkan countries: The BECAN study. *Child and Adolescent Psychiatry & Mental Health*, 12, 1-15.
- Nikulina, V., Widom, C.S., & Czaja, S. (2010). The role of childhood neglect and childhood poverty in predicting mental health, academic achievement and crime in adulthood. *American Journal of Community Psychology*, 48(3), 309-321.
- Njelesani, J. (2019). A child who is hidden has no rights: Responses to violence against children with disabilities. *Child Abuse & Neglect*, 89, 58-69.
- Noll, J.G. (2021). Child sexual abuse as a unique risk factor for the development of psychopathology: The compounded convergence of mechanisms. *Annual Review of Clinical Psychology*, 17(1), 439-464.
- Obladen M. (2016a). From right to sin: Laws on infanticide in antiquity. *Neonatology*, 109, 56-61.
- Obladen M. (2016b). From crime to disease: Laws on infanticide in the modern era. *Neonatology*, 109, 170-176.
- Odacı, H., & Berber Çelik, Ç. (2017). The role of traumatic childhood experiences in predicting a disposition to risk-taking and aggression in Turkish university students. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(9), 1998-2011.
- Odacı, H., Bülbül, K. & Türkkan, T. (2021). The mediating role of cognitive flexibility in the relationship between traumatic experiences in the childhood period and substance abuse proclivity. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 39(6), 1-17.
- Odacı, H., & Türkkan, T. (2021). Cinsel istismar şüphesi bulunan çocukla görüşme: Öğretmenler ve okul psikolojik danışmanları nasıl davranmalı ve neler yapmalı? *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 19(1), 685-706.
- Ogata, K. (2017). Maltreatment related trauma symptoms affect academic achievement through cognitive functioning: A preliminary examination in Japan. *Journal of Intelligence*, 5(32), 1-7.
- Ornstein, A. C., & Hunkins, F. P. (2017). *Curriculum: Foundations, principles, and issues*. Boston: Pearson.
- Özdemir, S. G. (2018). *Okul sosyal hizmeti bağlamında cinsel istismarı önleme eğitiminin 8-11 yaş grubundaki çocukların farkındalık düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Kocaeli.

- Page, R.M., & Page, T.S. (2011). *Promoting health and emotional well-being in your classroom*. USA: Jones and Bartlett Publishers.
- Pala, B. (2011). *Geleceğin öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi ve farkındalık düzeyleri* (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Osmangazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Eskişehir.
- Parke, R., & Collmer, C. (1975). Child abuse: An interdisciplinary analysis. In E. M. Hetherington (Ed.), *Child development research* (pp. 509–590). Chicago: University of Chicago Press.
- Patton, M. Q., (2014). *Qualitative research & evaluation methods integrating theory and practice* (4th Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Peker, A., Cengiz, S., & Karabacak Çelik, A. (2020). The effect of psycho-education program developed for sexual abuse on counseling teachers' reporting sexual abuse and information and risk recognition attitudes. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 8(4), 2-13.
- Pinheiro, P.S. (2006). *World report on violence against children*. Geneva, United Nations. Retrieved from: <https://www.unicef.org/violencestudy/I. World Report on Violence against Children.pdf>.
- Powers, A., Etkin, A., Gyurak, A., Bradley, B., & Jovanovic, T. (2015). Associations between childhood abuse, posttraumatic stress disorder, and implicit emotion regulation deficits: Evidence from a low-income, inner city population. *Psychiatry*, 78(3), 251-264.
- Plummer, C. A., & Njuguna, W. (2009). Cultural protective and risk factors: Professional perspectives about child sexual abuse in Kenya. *Child Abuse and Neglect*, 33(2009), 524-532.
- Radford, L. (2018). *A review of international survey methodology on child sexual abuse and child sexual exploitation*. Lancashire: Centre of Expertise on Child Sexual Abuse.
- Reker, K. (2016). *Trauma in the classroom: Teachers' perspectives on supporting students experiencing child traumatic stress*. Dissertations. Retrieved from: https://ecommons.luc.edu/luc_diss/2146
- Ribeiro, I. M. P., Teixeira Ribeiro, A. S., Pratesil, R., & Gandofil, L. (2015). Prevalência das várias formas de violência entre escolares (Prevalence of various forms of violence among school students). *Acta Paulista de Enfermagem*, 28(1), 54-9.
- Roche, A. J., Fortin, G., Labbé, J., Brown, J., & Chadwick, D. (2005). The work of Ambroise Tardieu: The first definitive description of child abuse. *Child Abuse & Neglect*, 29(4), 325-334.
- Rosenkranz, S. E., Muller, R. T., & Henderson, J. L. (2012). Psychological maltreatment in relation to substance use problem severity among youth. *Child Abuse & Neglect*, 36, 438-448.
- Rueness, J., Myhre, M.D., Strøm, M. C., Wentzel-Larsen, T., Dyb, G., & Thoresen, S. (2019). Child abuse and physical health: A population-based study on physical health complaints among adolescents and young adults. *Scandinavian Journal of Public Health*, 48(5), 1-8.

- Sağır, M., & Gözler, A. (2013). Sınıf öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik görüşleri ve farkındalık düzeyleri. *Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, (3)5, 67-101.
- Savi Çakar, F., & Yazıcı Okuyan H. (2017). Öğretmen adaylarının çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 250-275.
- Schapper, A. (2017). Children's rights implementation as a multi-level governance process. *Human Rights Quarterly*, 39(1), 104-29.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research*, 8(2), 23-74.
- Schumacher, J. A., Slep, A. M. S., & Heyman, R. E. (2001). Risk factors for child neglect. *Aggression & Violent Behavior*, 6(2), 231-254.
- Shumba, A. (2001). Epidemiology and etiology of reported cases of child physical abuse in Zimbabwean primary schools. *Child Abuse & Neglect*, 25, 265-277.
- Senn, T. E., Braksmajer, A., Urban, M. A., Coury-Doniger, P., & Carey, M. P. (2017). Pilot test of an integrated sexual risk reduction intervention for women with a history of childhood sexual abuse. *AIDS Behaviour*, 21, 3247-3259.
- Sezer, A.B., Kolaç, N., Kocabaş, S., Yaşar, S., & Gürsoy, T.(2020). Ana sınıfı öğrencilerine uygulanan beden güvenliği eğitim programının etkinliği. *Türk Aile Hekimliği ve Birinci Basamak Dergisi*, 14(3), 414-419.
- Shannon, J. B. (2009). *Child abuse sourcebook*. United States: Omnigraphics.
- Shields, A., & Cicchetti, D. (2001). Parental maltreatment and emotion dysregulation as risk factors for bullying and victimization in middle childhood. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30(3), 349-363.
- Schuckher, F., Sellin, T., Fahlke, C., & Engstrom, I., (2018). The impact of childhood maltreatment on age of onset of alcohol use disorder in women. *European Addiction Research*, 24(6), 278-285.
- Shumba, A. (2004). Emotional abuse in the classroom: A cultural dilemma? *Journal of Emotional Abuse*, 4(3), 139-149.
- Shumba, A. (2011). Student teachers' perceptions of the nature, extent and causes of child abuse by teachers in Zimbabwean secondary schools. *Journal of Social Sciences*, 28(3), 169-179.
- Silverman, F. (1953). The roentgen manifestations of unrecognised skeletal trauma in infants. *American Journal of Roentgenology*, 69(3), 413-427.
- Silverman, A. B., Reinherz, H., & Giaconia, R. M. (1996). The long-term sequelae of child and adolescent abuse: A longitudinal community study. *Child Abuse & Neglect*, 20, 709-723.

- Simon, J., Luetzow, A., & Conte, J. R. (2020). Thirty years of the convention on the rights of the child: Developments in child sexual abuse and exploitation. *Child Abuse & Neglect*, 110, 1-8.
- Siviş-Çetinkaya, R. (2015). Turkish school counselors' experiences of reporting child sexual abuse: A brief report. *Journal of Child Sexual Abuse*, 24(8), 908-921.
- Sneddon H. (2003). The effects of maltreatment on children's health and well-being. *Child Care in Practice*, 9(3), 236-249.
- Sofuoglu, Z., Oral, R., Aydin, F., Cankardes, S., Kandemirci, B., Koc, F., ... Sadık, A. (2014). Epidemiological study of negative childhood experiences in three provinces of Turkey. *Turk Pediatri Arşivi*, 49(1), 47-56.
- Spinhoven, P., Elzinga, B. M., Hovens, J. G., Roelofs, K., Zitman, F. G., van Oppen, P., & Penninx, B. W. (2010). The specificity of childhood adversities and negative life events across the life span to anxiety and depressive disorders. *Journal of Affective Disorders*, 126(1), 103-112.
- Stagner, M. W., & Lansing, J. (2009). Progress toward a prevention perspective. *Future of Children*, 19(2), 19-38.
- Stapleton, C.D. (1997). *Basic Concepts And Procedures Of Confirmatory Factor Analysis*. Paper presented at the annual meeting of the Southwest Educational Research Association. Austin
- Starling, S.P., & Holden, J.R. (2000). Perpetrators of abusive head trauma: Comparison of two geographic populations. *Southern Medical Journal*, 93, 463-465.
- Steele, B. J., & Pollock, C. (1968). A psychiatric study of parents who abuse infants and small children. In R.R. Hefler & C. H. Kempe (Eds.), *The Battered Child* (pp. 89-133). Chicago: University Chicago Press.
- Stewart, A., Livingston, M., & Dennison, S. (2008). Transitions and turning points: Examining the links between child maltreatment and juvenile offending. *Child Abuse & Neglect*, 32(1), 51-66.
- Stevenson, J. (1999). The treatment of the long-term sequelae of child abuse. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 40(1), 89-111.
- Stith, S. M., Liu, T., Davies, L. C., Boykin, E. L., Alder, M. C., Harris, J. M., ... Dees, J. E. M. E. G. (2009). Risk factors in child maltreatment: A meta-analytic review of the literature. *Aggression & Violent Behavior*, 14(1), 13-29.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R. A., & van IJzendoorn, M.H. (2013). The universality of childhood emotional abuse: A meta-analysis of worldwide prevalence. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 21(8), 870-890.
- Stoltenborgh, M., van IJzendoorn, M.H., Euser, E.M., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16, 79-101.

- Straus, M.A. (1998). Identification of child maltreatment with the parent–child conflict tactics scales: Development and psychometric data for a national sample of American parents. *Child Abuse & Neglect*, 22, 249-270.
- Straus, M. A., & R. J. Gelles (1986). Societal change in family violence from 1975 to 1985 as revealed by two national surveys. *Journal of Marriage & The Family*, 48, 465-480.
- Straus, M.A., & Hamby, S.L. (1997). Measuring physical and psychological maltreatment of children with the Conflict Tactics Scales. In G. K. Kantor & J. L. Jasinski (Eds.), *Out of darkness: Contemporary perspectives on family violence* (pp. 119-135). London: Sage Publications.
- Streiner, D., & Norman, G. (1995). *Health measurement scales: A practical guide to their development and use* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Subic-Wrana, C. Tschan, R. Michal, M. Zwerenz, R. Beutel, M., & Wiltink, J. (2011). Childhood trauma and its relation to diagnoses and psychic complaints in patients of an psychosomatic university ambulance. *Psychotherapie Psychosomatik Medizinische Psychologie*, 61(2), 54-61.
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). (2014). *SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach*, HHS Publication No. (SMA) 14-4884, July 2014. Retrieved January 21, 2019, from <https://store.samhsa.gov/product/SAMHSA-s-Concept-of-Trauma-and-Guidance-for-a-Trauma-Informed-Approach/SMA14-4884>.
- Şahin- Dağlı, F., Taşkıran, C., Krespi, M.R., & Gökler, B. (2019). Çocuk istismarı ve ihmali eğitiminde psikodrama yönteminin kullanılması. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 175-186.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2014). *Using multivariate statistics*. Harlow: Pearson.
- Tang, C.S. (1998). The rate of child abuse in Chinese families: A community survey in Hong Kong. *Child Abuse & Neglect*, 22, 381-391.
- Taillieu, T. L., & Brownridge, D. A. (2013). Aggressive parental discipline experienced in childhood and internalizing problems in early adulthood. *Journal of Family Violence*, 28(5), 445-458.
- Taillieu, T. L., Brownridge, D. A., Sareen, J., & Afifi, T. O. (2016). Childhood emotional maltreatment and mental disorders: Results from a nationally representative adult sample from the United States. *Child Abuse & Neglect*, 59, 1-12.
- Teicher, M. H., Dumont, N. L., Ito, Y., Vaituzis, C., Giedd, J. N., & Andersen, S. L. (2004). Childhood neglect is associated with reduced corpus callosum area. *Biological Psychiatry*, 56(2), 80-85.
- ten Bense, R.W., Rheinberger, M.M., & Radbill, S.X. (1999). *Children in a world of violence: The roots of child maltreatment*. Chicago University Press.
- Thijs, A., & Akker, J. (2009). *Curriculum in development*. Enschede: SLO.
- Thoma, M. V., Bernays, F., Eising, C. M., Maercker, A., & Rohner, S. L. (2021). Child maltreatment, lifetime trauma, and mental health in Swiss older survivors of enforced child welfare practices:

- Investigating the mediating role of self-esteem and self-compassion. *Child Abuse & Neglect*, 113(104925), 1-17.
- Thomas, S., Hofler, M., Schafer, I., & Trautmann, S., (2019). Childhood maltreatment and treatment outcome in psychotic disorders: A systematic review and meta-analysis. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 140(4), 295-312.
- Thomas, R., & Zimmer-Gembeck, M.J. (2011). Accumulating evidence for parent-child interaction therapy in the prevention of child maltreatment. *Child Development*, 82(1), 177-192.
- Tietjen, G.E., Brandes, J.L., Peterlin, B.L., Eloff, A., Dafer, R.M., Stein, M.R., ...Khuder, S.A. (2010). Childhood maltreatment and migraine (part I). Prevalence and adult revictimization: A multicenter headache clinic survey. *Headache*, 50(1), 20-31.
- Topçu, S. (2009). *Silinmeyen izler*. Ankara: Phoenix.
- Trang, N.H.M., & Duc, N.H.C. (2014). Violent disciplinary practices towards children among caregivers in Vietnam: A cross-sectional survey. *European Journal of Social Sciences*, 43(4), 305-313.
- Tugay, D. (2008). *Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tunçer, P. (2018). Bir kamu yönetimi problemi olan çocuk istismarına (kötü muamelesine) Amerika Birleşik Devletleri bağlamında genel bir bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 1153-1170.
- Türkkan, T., & Odacı, H. (2019). Lise öğrencilerinin çocukluk istismarı deneyimleri, bilişsel çarpıtma ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22(1), 93-103.
- UBS Optimus Foundation. *Promoting research to prevent child maltreatment*. Geneva, Switzerland.; 2012. Retrieved January 21, 2019, from: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/child/ispscan_report_june2013.pdf
- Uçar, S., Yıldız, Y., Bilgin, M.D., & Baştemur, Ş. (2017). Okul psikolojik danışmanlarının çocuk istismarıyla çalışma yeterliliklerine ilişkin nitel bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(2), 404-414.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNICEF). (2018). *International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach*. Paris: UNESCO. Retrieved December 18, 2021, from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260770>
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (1992). *Action for the rights of children*. Child and Adolescent Development - Revision Version 04/01. Retrieved March 21, 2019, from: <https://www.unhcr.org/3bb81bad4.pdf>
- United Nations Children's Fund (UNICEF). (2012). *United Nations Children's fund, measuring and monitoring child protection systems: Proposed core indicators for the east asia and pacific region*. Strengthening Child Protection Series No. 1. UNICEF EAPRO, Bangkok.

- Untalan, F.F., & Mills, C. (1992). *Interdisciplinary Perspectives in Child Abuse and Neglect*. Praeger: New York.
- U.S. Advisory Board on Child Abuse and Neglect. (1995). *A Nation's Shame: Fatal Child Abuse and Neglect in the United States*. Washington, DC US Dept of Health and Human Services Retrieved.
- US Department of Health and Human Services (2018). *Administration for children and families, administration on children, youth and families*, Children's Bureau. Child maltreatment 2018. Retrieved January 22, 2019, from: <https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/documents/cb/cm2018.pdf>.
- Uşaklı, H. (2012). School help professionals' ideas on child abuse and neglect. *Journal of Educational Sciences & Psychology*, 2(64), 115-124.
- Uysal A., & Erefe İ. (1999). Çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılamada hemşire ve ebelerin bilgi düzeylerinin saptanması. *VII. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kitabı* (s. 383-394). 22-24 Haziran 1999, Erzurum.
- Vallejos, M., & Cesoni, O. M. (2020). Child abuse, gender differences and their clinical and criminological implications in incarcerated individuals. *Revista Colombiana de Psiquiatría*, 49(4), 271-278.
- Varese, F., Smeets, F., Drukker, M., Lieveise, R., Lataster, T., Viechtbauer, W., ... Bentall, R. P. (2012). Childhood adversities increase the risk of psychosis: A metaanalysis of patient-control, prospective- and cross-sectional cohort studies. *Schizophrenia Bulletin*, 38(4), 661-671.
- Verdolini, N., Attademo, L., Agius, M., Ferranti, L., Moretti, P., & Quartesan, R. (2015). Traumatic events in childhood and their association with psychiatric illness in the adult. *Psychiatra Danubina*, 27(Suppl. 1), 60-70.
- Walker, H. E., Freud, J. S., Ellis, R. A., Fraine, S. M., & Wilson, L. C. (2017). The prevalence of sexual revictimization: A meta-analytic review. *Trauma, Violence & Abuse*, 20, 67-80.
- Walsh, K., Laskey, L., McInnes, E., Farrell, A., & Mathews B. (2011). Locating child protection in preservice teacher education. *Australian Journal of Teacher Education*, 36(7), 31-58.
- Wang, D.-S., Chung, C.-H., Chang, H.-A., Kao, Y.-C., Chu, D.-M., Wang, C.-C., ... Chien, W.-C. (2020). Association between child abuse exposure and the risk of psychiatric disorders: A nationwide cohort study in Taiwan. *Child Abuse & Neglect*, 101, 1-10.
- Watson, B., & Halford, W. K. (2010). Classes of childhood sexual abuse and women's adult couple relationships. *Violence & Victims*, 25, 518-535.
- Webb, R., & Vulliamy, G. (2011). The primary teacher's role in child protection. *British Educational Research Journal*, 27(1), 59-77.
- Weegar, K., & Romano, E. (2019). Child maltreatment knowledge and responses among teachers: A training needs assessment. *School Mental Health*, 11(4), 1-13.

- White, O. G., Hindley, N., & Jones, D. P. H. (2015). Risk factors for child maltreatment recurrence: An updated systematic review. *Medicine, Science & the Law*, 55(4), 259-277.
- Widom, C.S. (1989a). The cycle of violence. *Science*, 244(4901), 160-166.
- Widom, C.S. (1989b). Does violence beget violence? A critical examination of the literature. *Psychological Bulletin*, 106(1), 3-28.
- Widom C.S. (2001). Child Abuse and Neglect. In S. O. White (Ed.), *Handbook of youth and justice* (pp. 31-47). Boston: Springer.
- Widom, C.S., Czaja, S. J., & DuMont, K. A. (2015). Intergenerational transmission of child abuse and neglect: Real or detection bias? *Science*, 347(6229), 1480-1485.
- Wiehe, V. R. (1985). Empathy and locus of control in child abusers. *Journal of Social Service Research*, 9, 17-30.
- Williams, B. A., Onsmann, A., & Brown, G. T. (2010). Exploratory factor analysis: A five-step guide for novices. *Journal of Emergency Primary Health Care*, 8(3), 1-13.
- Wilson, A. (2012). Life or death: The relationship between child abuse and the education system. Senior Honors Theses. 321. Retrieved January 31, 2019, from <https://digitalcommons.liberty.edu/honors/321>.
- Wilson, H.W., & Widom, C.S. (2008). An examination of risky sexual behavior and HIV in victims of child abuse and neglect: A 30-year follow-up. *Health Psychology*, 27(2), 149-158.
- Witt, A., Brown, R.C., Plener, P.L., Brähler, E., & Fegert J.M. (2017). Child maltreatment in Germany: Prevalence rates in the general population. *Child & Adolescent Psychiatry & Mental Health*, 11, 47-57.
- Wolfe, D.A. (1999). *Child abuse: Implications for child development and psychopathology* (2nd ed.). Thousand Oaks, Calif: Sage Publications, Inc.
- World Congress (2008). Rio de Janeiro declaration and call for action. *3rd World Congress Against Sexual Exploitation of Children and Adolescents*, 25–28 November. Rio de Janeiro. Retrieved January 25, 2019, from <https://www.unicef.org/documents/world-congress-iii-against-sexual-exploitation-children-and-adolescents>.
- World Health Organization. (2002). *World report on violence and health; child abuse and neglect by parents and other caregivers*. Retrieved January 24, 2019, from https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/global_campaign/en/chap3.pdf.
- World Health Organisation (2003). *Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence*. Retrieved February 04, 2019, from http://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/med_leg_guidelines/en/.
- World Health Organization. (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. Geneva: WHO. Retrieved January 22, 2019, from www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/child_maltreatment/en/.

- World Health Organization. (2013). Adverse childhood experiences survey among university students in Turkey study report. Retrieved January 30, 2022, from https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/270689/Adverse-childhood-experiences-survey-among-university-students-in-Turkey-study-report-2013_Eng.pdf
- World Health Organization, (2016). *Child maltreatment*. Retrieved January 22, 2019, from <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/>.
- World Health Organization (2020). *Child maltreatment*. Retrieved December 17, 2021, from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>.
- Wright, M.O.D., Crawford, E., & Del Castillo, D. (2009). Childhood emotional maltreatment and later psychological distress among college students: The mediating role of maladaptive schemas. *Child Abuse & Neglect*, 33(1), 59-68.
- Wurtele, S. K. (2007). *Teaching young children personal body safety: The body safety training workbook*. University of Colorado at Colorado Springs. Retrieved December 27, 2019, from <http://www.cebc4cw.org/program/body-safety-training-workbook/detailed>.
- Yaşar, M. C., Erbasan, Ö., Akçeşme, B., Korkmaz, Ç., & Gedik, H. (2018). Sınıf öğretmenlerinin çocuğa yönelik cinsel istismar tutumlarının incelenmesi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 73, 1-16.
- Yıldız, Y., Kaçar, M., Albayrak, E., Çalaboğlu, T., Çakmak, T., & Bayraktar, T. (2017). Çocuk ihmali ve istismarı hakkında ilköğretim öğretmenlerinin bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. *Van Tıp Dergisi*, 24(4), 303-309.
- Yılmaz, B. (2020). *Ebelik bölümü öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgileri ile yaklaşımlarının eğitim öncesi ve eğitim sonrası süreçte karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ebelik Ana Bilim Dalı, Kars.
- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf> adresinden 01.10.2021 tarihinde alınmıştır.
- 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> adresinden 01.10.2021 tarihinde erişilmiştir.
- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf> adresinden 01.10.2021 tarihinde erişilmiştir.

8. EKLER

Ek 1. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanınmasına Yönelik Ölçeğin Kullanımı İçin Alınan İzin Yazısı

Posta - Tuğba Türkkan - Outlook X

https://outlook.live.com/mail/inbox/id/AQMkADAwATZmYAZC05OQA1MyLlMDJlLTAwAi0wMAoARgAAA4UkcgcQ049Dvtn6ZeguQ%2BUHAIJhaRSavLILqH2Pu467cwUAAAB...

Outlook

Ara

Yeni ileti Yanıtla Sil Arşivle Gereksiz Süpür Taşı Kategorilere Ayır

Gelen Kutusu 289

Gereksiz E-posta 72

Taslaklar 154

Gönderilmiş Öğeler

Silinmiş Öğeler 124

Arşiv

Conversation Hist...

Notlar

Yeni klasör

Şununla Office 365'e yükseltin: premium Outlook özellikleri

Fwd: ölçek kullanma izni

Gönderen: A ***** <ir@gmail.com>

Gönderildi: 25 Temmuz 2019 Perşembe 16:02

Kime: Hatice ODAÇ <*****>

Konu: Re: ölçek kullanma izni

Merhaba H *****

Ölçek kullanımına ilişkin ekteki belgede istenilen bilgileri doldurarak bana gönderirseniz ölçek kullanımına ilişkin prosedürü sağlamış oluruz.

İyi çalışmalar dilerim.

Prof.Dr.A *****

Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi

Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı Başkanı

***** , 22 Tem 2019 Pzt, 14:42 tarihinde şunu yazdı:

Merhabalar *****

Yapmayı planladığımız 1001 kodlu Tübitak projemizde eğer izniniz olursa geliştirmiş olduğunuz "çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin tanınmasına yönelik ölçeğiniz"i kullanmak istiyoruz. Etik kurul izni alabilmemiz için izin verdiğinizde dair bir e-mail göndermeniz yeterli olacaktır. Selam ve saygılarımla...

***** D.

Koltuk Takımlarında Ücretsiz Teslimat İçin Son Gün 31 Temmuz.

Vivense

Yeni Focus ile Sıra Dışı Bir Sürüşe Ne Dersin?

ford.com.tr

Kredi sigortanı %40'a varan indirimle al!

Aegon

TR 09:57 30.07.2019

Ek 2. Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeğinin kullanımı için alınan izin yazısı

Posta - Tuğba Türkkan - X Zimbra: Gelen Kutusu (4) - X Elektronik Belge Yönetim - X taha suresi - Google'da - X 7 Taha Suresi okunuşu ve - X Taha Suresi Türkçe Meal - X

outlook.live.com/mail/0/drafts/id/AQMkADAwATZiZmYAZC05OQA1My1IMDJLTAWAi0wMAoARgAAA4JkcgfQ49Dvtn6ZEguQ%2BUHAJhaRSAvLLqH2Pu467cwUAAAI...

Outlook Ara

Yeni İleti Sil Kategorilere Ayır

Klasörler

Gelen Kutusu 198

Gereksiz E-posta 10

Taslaklar 173

Gönderilmiş Öğeler

Silinmiş Öğeler 24

Arşiv

Notlar

Conversation Hist...

Yeni klasör

Şununla Office 365'e yükseltin: premium Outlook özellikleri

Fwd: çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği

Siz

iPhone'umdan gönderildi

İleti başlangıcı:

Kimden: *****

Tarih: 1 Mart 2020 22:10:51 GMT+3

Kime: *****

Konu: Fw: çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği

*** merhaba,

çalışmanızda Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeğini tabiki kullanabilirsiniz, referans olarak adımı belirtirseniz çok memnun olurum

çalışmanızda kolaylıklar dilerim

Saygılarımla

Yüksek İhtisas Üni. Tıp Fak.

Dr. Öğretim Üyesi *****

Ynt: onam formu ör...

TR 20:42 02.03.2020

Ek 3. Etik Kurul Belgesi

**T.C.
TRABZON ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik**

**Sayı : 81614018-000-E.186
Konu : Etik Kurul Belgesi**

12.06.2020

Sayın; *****

"Çocuk istismarı ve ihmali konusunda hazırlanan bir psiko-eğitim programının risk grubunda bulunan bölgelerde çalışan öğretmenlerin bilgi ve farkındalık düzeylerine etkisi" adlı doktora tezi çalışmanız için gerekli olan Etik Kurul incelemesi Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Etik Kurulu tarafından yapılmış olup, çalışmanıza onay verilmiştir.

**R e-imzalıdır
Prof. Dr. *****
Rektör a.
Rektör Yardımcısı**

Ek : Tutanak

Bu belge elektronik
imzalı Aslı ile Aynıdır.
12/06/2020

Ek 4. Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından verilen araştırma izni yazısı

T.C.
GÜMÜŞHANE VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E.20055123.605.01-19851352
Konu : ***** Ait
Doktora Tez Çalışma İzni

28.01.2021

TRABZON ÜNİVERSİTESİ GENEL SEKRETERLİĞİ
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığına)

İlgi: 19/01/2021 tarih ve 37 sayılı yazınız.

İlgi yazınız gereği; Üniversiteniz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı Doktora Programı öğrencisi ***** Prof. Dr. ***** danışmanlığında hazırlamakta olduğu doktora tez çalışmasını İlimiz Müdürlüğüne bağlı İlkokul ve Ortaokul'da görevli öğretmenlere yapabileceği ile ilgili Valilik Makamından alınan 26/01/2021 tarih 19706123 sayılı olar ekiyle yazınız ekinde gönderilmiştir.

Bilgi ve gereğini arz ederim.

*****
İl Milli Eğitim Müdürü

Ek: Olur ve Eki (1 Adet, 2 Sayfa)

29.01.2021
*****
Evrak Kayıt Memuru

Adres : MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ
STRATEJİ ŞUBESİ
Telefon No : 0 (456) 233 10 77
E-Posta : stratejigelistirici29@meb.gov.tr
Kep Adresi : meb@bulfi.kep.tr

Bu belgeye güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr>

Belge tipi :

*****

İmza Adresi : stratejigelistirici29@meb.gov.tr

İmza : Adnan
Fatura 4562131007

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://www.turkiye.gov.tr> adresinden 55F1-abe6-3e62-b00c-059c koda ile teyit edilebilir.

Ek 5. Bilgilendirilmiş Onam Formu

T.C.
TRABZON ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA ve YAYIN ETİK KURULU

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Prof. Dr. ***** ve Uzm. Psik. Dan. ***** tarafından yürütülen “ **Çocuk istismarı ve ihmali konusunda hazırlanan bir psiko-eğitim programının risk grubunda bulunan bölgelerde çalışan öğretmenlerin bilgi ve farkındalık düzeylerine etkisi**” başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayınız. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- a. Araştırmanın Amacı: Bu araştırmanın temel amacı, öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinin belirlenmesi ve çocuk istismarı ve ihmali konusunda gerçekleştirilecek psiko-eğitim programının öğretmenlerin çocuk istismarına yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerine etkisinin incelenmesidir.
- b. Araştırmanın İçeriği: Bu çalışma kapsamında öncelikle “Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeği” geliştirilecek, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği kanıtlanacak, daha sonra 2020-2021 eğitim öğretim döneminde Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğü risk haritasında yer alan okullarda görev yapan öğretmenlere, çocuk istismarı ve ihmali konusunda bir eğitim gerçekleştirilecek ve verilen eğitimi tamamlayan 20 öğretmenin eğitim öncesi ve eğitim sonrası bilgi ve farkındalık düzeyleri bu ölçekle değerlendirilecektir.
- c. Araştırmanın Nedeni: ☐ Bilimsel araştırma ☒ Tez çalışması
- d. Araştırmanın Öngörülen Süresi: Ölçek geliştirme aşamasında, veriler Trabzon Üniversitesi Eğitim Fakültesinde lisans eğitimlerini sürdüren 3. Ve 4. sınıf öğrencilerinden, araştırmacıların kontrolünde, uygun ortamlarda, gruplar halinde ve tek oturumda yaklaşık 20 dakikalık süre içerisinde toplanacaktır. Deneysel aşamada ise çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğretmenlere uygulanacak psiko-eğitim programı yaklaşık 120 dakika süren 8-10 oturumdan oluşacak ve haftada bir oturum olmak üzere gerçekleştirilecektir.
- e. Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Ölçek geliştirme aşamasında, Trabzon Üniversitesi Eğitim Fakültelerinin 3. ve 4. sınıflarına devam eden lisans öğrencileri araştırma grubunu temsil edecektir. Deneysel aşamada ise 2020-2021 eğitim öğretim döneminde Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğü risk haritasında yer alan okullarda görev yapan öğretmenlerden çalışmaya katılmayı kabul eden 18 öğretmen ile gerçekleştirilecek oturumlar öğretmenlerin ders saatleri dışında, ortak belirlenen gün, saat ve yerde yürütülecektir.

Ek 5'in devamı

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı :

İmzası :

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı :

İmzası :

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

Ek 6. Kişisel Bilgi Formu (Öğrenci Formu)

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma; üniversite öğrencilerinin çocuk istismar ve ihmali konusunda farkındalık düzeylerini değerlendirmek amacı ile planlanmış olup; elde edilen veriler bilimsel bir araştırmada kullanılacaktır. Tüm cevaplar gizli tutulacaktır. Araştırmaya katılma ya da katıldıktan sonra herhangi bir aşamada ayrılma hakkına sahipsiniz. Ankete zaman ayırdığınız ve çocuğun sağlıklı gelişimi için önemli bir sorun olan bu konuya katkı sağladığınız için şimdiden teşekkür ederiz.

1- Yaşınız

( ) 18-21   ( ) 22-25   ( ) 25- üzeri

2-Cinsiyetiniz

( ) Kadın   ( ) Erkek

3- Annenizin öğrenim durumu:

( ) Okur- yazar değil   ( ) Okur- yazar   ( ) İlkokul mezunu
( ) Ortaokul mezunu   ( ) Lise mezunu   ( ) Üniversite-Yüksekokul mezunu
( ) Yüksek lisans- doktora mezunu

4- Babanızın öğrenim durumu:

( ) Okur- yazar değil   ( ) Okur- yazar   ( ) İlkokul mezunu
( ) Ortaokul mezunu   ( ) Lise mezunu   ( ) Üniversite-Yüksekokul mezunu
( ) Yüksek lisans- doktora mezunu

5- Ailenizin gelir düzeyi

( ) Düşük gelir düzeyi   ( ) Orta gelir düzeyi   ( ) Yüksek gelir düzeyi

6- Yaşadığınız yaşam birimi

( ) Köy   ( ) İlçe   ( ) İl

Ek 7. Kişisel Bilgi Formu (Öğretmen Formu)

Demografik Bilgi Formu - Öğretmen Formu

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma; Gümüşhane ilinde görev yapan öğretmenlerin çocuk istismar ve ihmali konusunda farkındalık düzeylerini değerlendirmek amacı ile planlanmış olup; elde edilen veriler bilimsel bir araştırmada kullanılacaktır. Tüm cevaplar gizli tutulacaktır. Araştırmaya katılma ya da katıldıktan sonra herhangi bir aşamada ayrılma hakkına sahipsiniz. Ankete zaman ayırdığınız ve çocuğun sağlıklı gelişimi için önemli bir sorun olan bu konuya katkı sağladığınız için şimdiden teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetiniz: ( ) Kadın ( ) Erkek

2. Yaşınız: ( ) 18-25 ( ) 26-30 ( ) 31-35 ( ) 36-40 ( ) 41-45 ( ) 46 ve üzeri

3. Medeni Durumunuz: ( ) Evli ( ) Bekar

4. Çocuğunuz var mı? ( ) Evet ( ) Hayır

5. Branşınız:

6. Mesleğinizde çalışma süreniz:

( ) 0-5 ( ) 6-10 ( ) 11-15 ( ) 16-20 ( ) 21 ve üzeri

7. Öğreniminiz süresince çocuk istismarı ve ihmaline yönelik eğitim aldınız mı?

( ) Evet ( ) Hayır

8. Mezuniyet sonrası çocuk istismarı ve ihmaline yönelik eğitim aldınız mı?

( ) Evet ( ) Hayır

9. Çocuk istismarı ve ihmaline karar verme konusunda kendinizi yeterli görüyor musunuz?

( ) Evet ( ) Hayır

10. Çocuk istismarı ve ihmali konusunda daha fazla bilgi almak ister misiniz?

( ) Evet ( ) Hayır

11. Çocuk istismarı ve ihmali/şüphesi ile karşılaştığınızda bildirim yapar mısınız?

( ) Evet ( ) Hayır

12. Eğer bildirim yaparsanız nereye bildirim yaparsınız? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

( ) Polis ( ) Savcılık ( ) Çocuk izlem merkezi ( ) 112

( ) Aile Çalışma ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ( ) İl Milli Eğitim Müdürlüğü ( ) Okul yönetimi

Ek 7'nin devamı

13. 11. Soruya cevabınız hayır ise neden bildirim yapmazsınız?

- ☐ Rehberlik servisinin konuyla ilgilenmeyeceğini düşündüğüm için
  - ☐ Tanı koymada kendime güvenemediğim için
  - ☐ Sorunu kendim daha iyi çözebileceğimi düşündüğüm için
  - ☐ Konu ile uğraşmak istemediğim için
  - ☐ Bildirimi nasıl yapacağımı bilmediğim için
  - ☐ Çocuğun bu süreçten zarar göreceğini düşündüğüm için
  - ☐ Yasal olarak yaşanılacak zorluklar nedeniyle
  - ☐ Sosyal olarak başıma geleceklerden kendimi korumak için
  - ☐ Şüpheler doğru ise çocuğun bakmakla yükümlü olduğu kişilerden ayrılacağını düşündüğüm için
- Diğer...

14. Çalıştığınız kurumda çocuk istismar ve ihmaline yönelik uygulanan talimat/prosedür var mı?

- ☐ Evet   ☐ Hayır

Ek 8. Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalık Ölçeği

Aşağıda çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili öyküler yer almaktadır. Sizden her bir öyküde belirtilen anne, baba, çocuk, doktor, polis, vatandaşı, kurumlar vs.nin davranışını değerlendirmeniz beklenmektedir. Davranışın doğru olduğunu düşünüyorsanız 'uygun' ya da 'kesinlikle uygun' seçeneklerinden birini işaretleyiniz, davranışın doğru olmadığını düşünüyorsanız 'uygun değil' ya da 'kesinlikle uygun değil' seçeneklerinden birini işaretleyiniz, karar veremediyseniz 'kararsızım' seçeneğini işaretleyiniz. Katkı ve katılımınız için teşekkür ederiz.

	Kesinlikle uygun değil	Uygun değil	Kararsızım	Uygun	Kesinlikle uygun
1. Serap hanım ve taksicilik yapan eşi, 1 ve 4 yaşındaki çocuklarını sadece aşıları için aile sağlığı merkezine götürdüklerini, hasta olmadıkları için başka zaman doktora götürmeye gerek olmadığını düşündüklerini söyler.	1	2	3	4	5
2. Yedi yaşındaki Rana'nın annesi, her gün Rana'nın 4 ve 5 yaşındaki erkek kardeşlerini yatırırken iyi geceler diyerek öper, Rana'yı ise sen büyüksün diyerek öpmez.	1	2	3	4	5
3. Üç yaşındaki Ali ve kardeşi, aile sağlığı merkezine kardeşi hasta olduğu için gittiklerinde doktor, hava soğuk olmasına rağmen Ali'nin çoraplarının olmadığını ve üzerinde incecik bir hırka olduğunu fark eder ve annesine kızar annesi 'ne yapayım fakirlik işte alamıyorum' der.	1	2	3	4	5
4. Sosyal Hizmetler, alkolik babaları tarafından sık sık dövülen, anneleri de 'bunlar çok yaramaz bazen hak ediyorlar' dediği, 3 çocuk için koruma kararı çıkarılmasına karar verir.	1	2	3	4	5
5. Fatma hanım birkaç kez 4 ve 6 yaşındaki iki çocuğunu yalnız bırakarak kapıyı kilitleyip çarşıya gider ve 2-3 saat sonra eve döner.	1	2	3	4	5
6. Onüç yaşındaki Cem'in babası, Cem'in bilgisayarda pornografik sitelere girdiğini fark eder, karşısına alıp bunları merak etmen doğal fakat bu sitelerde gördüklerin sana uygun değil merak ettiklerini bana sorabilirsin der.	1	2	3	4	5
7. Yedi yaşındaki Emel annesine, 'sen nöbetçi olduğun zamanlarda biz babamla birlikte uyuyoruz, çok sıcak olduğu için babam giysilerimizi de çıkarıyor' der, Annesi 'doğru hava çok sıcak' diye onaylar.	1	2	3	4	5
8. Ahmet Bey işten gelir, 11 ve 13 yaşındaki iki oğlunun kavga ettiğini görür ve "Sorunlarınızı aramızda halletmeyi öğrenin, ben aranızda girmeyeceğim" der.	1	2	3	4	5
9. Öksürük şikayeti ile çocuk polikliniğine getirilen 8 yaşındaki Kaya'yı muayene eden doktor, çocuğun sırtını dinlerken sırtında ve gövdesinin ön yüzünde eski ve yeni kemer izine benzer morluklar görür, çocuğa ne olduğunu sorar. Çocuk 'düştüm' deyince inandırıcı bulmaz ve adli bildirim yapar.	1	2	3	4	5

Ek 8'in devamı

	Kesinlikle uygun değil	Uygun değil	Kararsız m	Uygun	Kesinlikle uygun
10. Üç yaşındaki Seda annesi 'zıplama düşersin' demesine rağmen zıplamaya devam eder, yatağın üzerinden dengesini kaybedip düşer. Annesi "oh olsun, anne sözü dinlemezsen böyle olur" der.	1	2	3	4	5
11. On altı yaşındaki Elif annesine, komşunun 17 yaşındaki oğlu Orhan'dan çok hoşlandığını ve geçen hafta Orhan'ın kendisini dudağından öptüğünü söyler. Annesi ileri gitmemeleri konusunda uyarır.	1	2	3	4	5
12. Oniki yaşındaki Emre, sık sık okula geç kalıyor, bazen de hiç gitmiyor, öğretmeni anne ve babasının ayrı olması nedeniyle bu duruma göz yumar.	1	2	3	4	5
13. Çocuklarını arada bir döven baba, 'ne yapayım 5 çocuk çok yaramazlar söz dinlemiyorlar yorgun argın eve geliyorum bir de kavgalarıyla uğraşıyorum, kendi terbiyeleri için arada bir hafifçe tokat atıyorum, babam da beni döverdi benim iyiliğim için' der.	1	2	3	4	5
14. Semiha 13 yaşında. Annesi ev işleri konusunda kendisine destek olmasını istediği için, Semiha kendi odasının tozunu alır ve eşyalarını kendi toplar.	1	2	3	4	5
15. Hacer Hanım, komşusu Ayşe Hanımın 3 ve 6 yaşındaki iki oğlunu yaramazlık yaptıkları zaman sopayla dövdüğünü görür, mahalledeki karakola durumu bildirir.	1	2	3	4	5
16. On beş yaşındaki Ayşe, annesinin kuaföründe saçlarını sarıya boyatmak istediğini söyler, Annesi 'öyle bir şey yaparsan seni eve almam' diye tehdit eder.	1	2	3	4	5
17. On dört yaşındaki Serap, 20 yaşındaki kuzenine aşık olur, evde öpüşürlerken annesi görür 'bunu kimseye anlatmayalım, kimse duymayacak yoksa rezil oluruz' der.	1	2	3	4	5
18. Beş yaşındaki Murat annesine kızınca 'salaksın' der, Annesi elindeki terliği Murat'ın kafasına fırlatır.	1	2	3	4	5
19. Ayşe Hanım, 17 yaşındaki kızı Nehir, arkadaşları ile buluşacağı zaman gece yarısını geçmemek üzere çıkmasına izin verir, 12 yaşındaki kızı Pınar'a ise en geç saat 20:00 de eve geleceksin' der.	1	2	3	4	5
20. Dört yaşındaki Elif'in annesi, kızının 5 yaşındaki kuzeni Nusret'le doktorculuk oynarken Nusret'in Elif'in eteğini kaldırıp altına baktığını görür. İkisi de çocuk olduğu için kızmaz, çocuklara "başkalarının özel bölgelerine bakmak doğru değildir" der.	1	2	3	4	5

Ek 9. Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanmasına Yönelik Ölçek

	Çok doğru	Oldukça Doğru	Kararsız	Pek Doğru Değil	Hiç Doğru Değil
1. Çocuğun gövde, sırt, kalça ve uyluklarında farklı boyutlarda sıyrık, ekimoz(morluk) ve parmak bası izleri fiziksel istismarın belirtileridir.	5	4	3	2	1
2. Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda saçlı deri, yüz, kulak, çene, boyun ve eklemlerin çevresinde lezyonlar(doku bozukluğu) sık görülür	5	4	3	2	1
3.Fiziksel istismar tanısında ekimozların(morluk) değişik renklerde olması önem taşımaz.	1	2	3	4	5
4.Ağız içinde özellikle üst dudak iç yüzünde yırtık olması fiziksel istismarı düşündürmelidir.	5	4	3	2	1
5.Fiziksel istismara uğramış çocuklarda yanıklar; ayaklar, kalçalar ve göbük bölgesi dışındaki vücut kısımlarında daha yaygın görülür.	1	2	3	4	5
6.Fiziksel istismarda; kollarda, el, sırtında, omuz ve kalçalarda sıklıkla ısırık izlerine rastlanır.	5	4	3	2	1
7.Ciltte yuvarlak, çevresi kabarık, ortası kreter şeklindeki lezyonlar(Doku Bozukluğu) sigara yanığını düşündürmelidir.	5	4	3	2	1
8.Dizdeki ve dizin arka çukurundaki yanıklar kaza ile oluşabilir.	1	2	3	4	5
9.Tek bir kırık yanı sıra berelenmeler, çürümeler ve değişik iyileşme evresindeki kırıklar fiziksel istismarın önemli belirtileridir.	5	4	3	2	1
10.Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda humerus(Kol kemiği), distal(Bir organ veya yapının merkezden uzakta olan uç kısmı), femur(uyluk kemiği), tibia(Baldır), kafatası, el ve önkol kemiklerinde kırıklara rastlanmaz.	1	2	3	4	5
11.Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda saçlı deri altında hematomlar(kan tplanması) sıklıkla görülür.	5	4	3	2	1
12.Intrakrania(kafa-içi) ve intraoküler(göz-içi) kanamalar fiziksel istismar olasılığını düşündürmez.	1	2	3	4	5
13.Genital bölge, ağız, kol, ense veya bacaklarda ekimoz(morluk) ve sıyrıkların olması cinsel istismarı düşündürmelidir.	5	4	3	2	1

Ek 10. Çocuk İstismarı Farkındalık Ölçeği (ÇİF-Ö)

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1. Yaramazlık yapan çocukları disipline etmek için dayak atılabilir.	1	2	3	4	5
2. Dayak iyi bir disiplin yöntemi değildir, ancak bazen kaçınılmazdır.	1	2	3	4	5
3. Çocuklara asla şiddet uygulanmamalıdır.	5	4	3	2	1
4. Fiziksel ceza çocuğun istenmeyen davranışları bir daha tekrar etmemesini sağlar	1	2	3	4	5
5. Ebeveynler gerektiğinde eğitim amacıyla, çocuklarının canını acıtabilirler.	1	2	3	4	5
6. Bir şey anlatmak istediğinde çocuğu dinlememek, kendisini değersiz hissetmesine neden olur.	5	4	3	2	1
7. Çocuğun hataları nedeniyle başkalarının önünde azarlanmasında bir sakınca yoktur.	1	2	3	4	5
8. Ebeveynler doğru davranışları öğrenebilmesi için çocuklarını yaşıtları ile kıyaslayabilirler.	1	2	3	4	5
9. Çocukların doğru davranışları öğrenebilmesi için sürekli eleştirilmeleri gerekir.	1	2	3	4	5
10. Çocuklar, ebeveynleri ya da tanıdık insanlar tarafından cinsel istismar edilmezler.	1	2	3	4	5
11. Erkek çocuklar cinsel olarak istismar edilmezler.	1	2	3	4	5
12. Çevrimiçi sohbet ortamlarında çocukların, erişkinlerin cinsel içerikli tekliflerine maruz kalması mümkündür.	5	4	3	2	1
13. Çocuğun sürekli aç olması ve yiyecek istemesi, çocuğun ebeveynleri tarafından ihmal edildiğini düşündürür.	5	4	3	2	1
14. Akademik problemler yaşaması ve sık sık okula devamsızlık yapması, çocuğun ebeveynleri tarafından ihmal edildiğini düşündürür.	5	4	3	2	1
15. Tekrarlanan kazalar nedeniyle sürekli yaralanması, çocuğun dikkatsizliğinden kaynaklanır.	1	2	3	4	5

Ek 11. Psiko-eğitim Programının İçeriği

1. OTURUM: ÇOCUK KİMDİR?

Anahtar Öğrenme Noktaları

* Çocuk, geçmişinden bağımsız olarak 18 yaşın altındaki herhangi bir kişi olarak tanımlanır.

* Çocukların yetişkinlik sorumluluklarını üstlenmeleri için belirli bir fiziksel, zihinsel ve duygusal olgunluk seviyesine ulaşana kadar özel koruma almaları gerekir .

İçerik

1. Çocuğun tanımı

2. Çocuk Psikolojik/Cinsel/Sosyal Gelişim Aşamaları

3. Çocuk gelişimi için olumlu ve olumsuz faktörler nelerdir?

- Risk faktörleri (yani fiziksel veya psikolojik refah için tehditler) ve

- Birçoğu yerel topluluk içinde potansiyel olarak mevcut olan koruyucu faktörler.

Etkinlik

1. Tartışma

"Çocuk kimdir ?"

Katılımcılardan çocuk kavramından anladıkları şeyleri tartışmaları istenir.

*Yasal tanımı ne diyor, kültürel açıdan çocuk nasıl tanımlanıyor ?

*Bir çocuğun Türk toplumda ne zaman yetişkin olduğu düşünülüyor? 18 yaşında mı yoksa farklı bir zamanda mı? (Tüm yerel- kültürel tanımların konuşulması önemlidir: örneğin, bir kız evlendikten sonra bir yetişkin olarak görülebilir; bir erkek evden işe giderken bir yetişkin olarak görülebilir.)

*Tanımlar arasındaki farklar nelerdir?

Tartışmanın sonunda, katılımcılara egzersizin bir çocuğu tanımlamanın birçok farklı yolu olduğu açıklanır. Tüm bu yollar doğrudur, hiçbirisi yanlış değildir, ancak her ülkede 18 yaşın altındaki her birey çocuk olarak değerlendirilmelidir ve bu uluslararası kabul görmüş tanım ifade edilir. Burada 18 yaşın altındaki her bireyin hala ekstra korunma ihtiyacı olan, büyüyen ve gelişen bir birey olarak kabul edilmesi kritik noktadır. Uluslararası hukuk, 18 yaşından küçük herkesi çocuk olarak görür.

2. Rol Oynama

Bu alıştırma, katılımcıları korunmaya ihtiyacı olan farklı türde çocuklar olduğunu anlamaya teşvik eder. Eğitmen, her katılımcıya aşağıda açıklanan 'rollerden' birini vermelidir. Katılımcılar rollerini ve kimliklerini içselleştirmelidir. Eğitmen aşağıdaki soruları tek tek okuyacaktır.

Katılımcılar için roller

* Kör bir babanın bakımından sorumlu 14 yaşındaki bir çocuk.

* Annesi ölen ve babasıyla birlikte yaşayan 9 yaşındaki engelli kız

* Pazarda çalışan 16 yaşındaki kız

Ek 11'in devamı

- * Kocası öldürülen ve evine geri dönen 15 yaşındaki kız çocuğu.
- * Eğitimi olmayan ve akrabalarıyla yaşayan 12 yaşındaki kız çocuğu
- * Küçük bir erkek kardeşin bakımından sorumlu 14 yaşındaki bir çocuk
- * Kendi ailesini bulmaya çalışırken kaçırılan 8 yaşındaki bir çocuk.
- * Bir marangoz olmayı öğrenen 17 yaşındaki bir çocuk
- * Ebeveynleri ölmüş, başka bir aile ile yaşayan 4 yaşındaki engelli çocuk

Sorular

Okuma yazman var mı?

Ortaokula gitmeyi planlıyor musun?

Evde yeterince yiyecek var mı?

Aileniz için yiyecek sağlayabilir misin?

Aile içerisinde karar verme süreçlerine katılıyor musun?

İçinde yaşadığın topluluk sana saygı duyuyor mu?

Sosyal etkinliklere katılıyor musunuz?

Kiminle evleneceğini seçebilir misin?

Yeni kıyafetler satın alabilir misin?

Herhangi bir istismar tehlikesinden korunuyor musunuz?

HIV / AIDS ve istismar ile ilgili bilgilere erişimin var mı?

Tartışma

*Etkinlik sonunda, her bir katılımcıya hangi role sahip olduklarını ve bu konuda nasıl hissettiklerini açıklamaları söylenir.

2.OTURUM: ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNİN TANIMI VE TARİHÇESİ

Anahtar Öğrenme Noktaları

- * Genel tanımlar hiçbir zaman mutlak ve kesin tanım değildir.
- * Kötüye kullanım, çocuğun güvenliğine, refahına, haysiyetine ve gelişimine zarar verebilecek kasıtlı bir kötü muamele eylemidir.
- * Kötüye kullanım, her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve duygusal kötü muameleyi içerir.
- * Her türlü istismar çocuklara zarar verir ve çocuk üzerindeki gücün kötüye kullanılmasını içerir.
- * Taciz/istismar edici davranışlar hakkında yargılarda bulunurken hepimiz kendi kişisel deneyimlerimizi, değerlerimizi ve tavırlarımızı kullanırız.
- * İstismarın belirti ve semptomları, çocuğun maruz kaldığı istismar türüne göre değişir.

Ek 11'in devamı

- * Her türlü istismarda, çocuğun davranışı ipuçları verebilir.
- * Fark edebileceğimiz bazı kötüye kullanım belirtileri olsa da, sonuçlara çok hızlı bir şekilde ulaşmamak için dikkatli olunmalıdır.
- * Kötüye kullanımdan şüphelenildiğinde, diğer kanıtları dikkatli ve hassas bir şekilde aramak önemlidir.

İçerik

1. İstismar ve ihmal kavramlarının tanımlanmasındaki güçlükler
2. İstismar ve ihmal kavramlarına yönelik tanımlar ve dikkat çekilen noktalar
3. Çocuğa yönelik kötü muamelenin tıbbi literatür ve yasal açıdan tarihçesi

Etkinlik

1. Tartışma

Çocuk istismarına yönelik yapılan farklı tanımlamalar dikkate alınarak kültürel uygulamalar, gelenekler ve inançların çocuk istismarına etkisini tartışmak / Kültürel uygulamaların çocuklara nasıl ve ne zaman zararlı olabileceğini araştırmak.

Dikkat edilmesi gereken noktalar;

*Yerel uygulamalar, gelenekler, inançların çocuğun refahı üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerini fark edebilmek

*Kültürel uygulamaların, geleneklerin ve inançların çoğu çocuklara koruma sağlar ve onları güvende tutmaya yardımcı olur. Ancak çocuklara zarar verebilecek bazı kültürel uygulamalar vardır. Bunlar bireysel inançlar ve tutumlarımızı hatta politika ve prosedürlerin gelişimini engellemeye neden olabilmektedir.

3.OTURUM: FİZİKSEL İSTİSMAR, BELİRTİLER VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Anahtar Öğrenme Noktaları

- * Fiziksel ve aşağılayıcı ceza, gücün kötüye kullanılmasıdır.
- * Fiziksel ceza, fiziksel istismarın bir şeklidir.
- * Sert disiplin, çocukların gelişim potansiyelini engeller, haysiyetlerini zayıflatır ve şiddeti bir çözüm olarak sunar.
- * Fiziksel ceza herhangi bir yaştaki çocuk için genellikle tehlikeli olup, etkili bir disiplin stratejisi değildir.
- * "Sorunu bir bağlam içinde değerlendirmek önemlidir ! Çocuğun yaralarını açıklama biçimi, gelişimi, fiziksel becerisi ve davranışsal değişimleri içinde göstergeler değerlendirilmelidir.

İçerik

1. Tanımlar

-Fiziksel İstismar

-Fiziksel ceza

Ek 11'in devamı

2. Fiziksel istismarın belirtileri ve çocuk üzerindeki etkileri

- Fiziksel etkileri
- Duygusal etkileri
- Psiko-sosyal etkileri
- Şiddet şiddeti doğurur
- Bunun yerine disipline etmek için ne yapılabilir?
- Fiziksel ceza ile ilgili mitler

Etkinlik

1. Tartışma

İstismar ve Kazara Yaralanma Arasındaki Fark Nasıl Anlaşılır?

İstismar ve kazara yaralanma benzer görölse de aralarında önemli farklılıklar vardır:

- Kaza sonucu oluşmuş kesikler ve yara bereler normalde vücudun kemikli alanlarında olur (kollarda, dizlerde vs). Yumuşak ve korunaklı bölgelerdeki yaralanmalarda (karın, kalçalar) kaza olasılığı düşüktür.
- Eğer bir yaralanma sıklıkla oluyorsa, bunun bir kaza olma olasılığı düşüktür.
- Eğer çok fazla yara bere varsa, özellikle iyileşmenin farklı süreçlerinde oluyorsa, bunun kaza olma olasılığı düşüktür.
- Eğer yaralanmalar bir nesne ile yapılmışsa (elektrik kablosu, odun sopa vs) yaralar acı verici olabilir ve kaza olma olasılığı düşüktür.
- Eğer çocuğun ve ailesinin/bakıcısının yaralanma nedenini açıklamaları arasında bir farklılık varsa istismardan kuşku duyulur.

2. Senaryolar

Aşağıdaki senaryo katılımcılara okunur. Fiziksel istismarın fiziksel ve davranışsal göstergeleri ile kendilerinde kuşku uyandıran işaretleri belirlemeleri istenir. Daha sonra oturumlarda ifade edilen göstergeler ile belirledikleri göstergeleri karşılaştırmaları istenir.

* 6 yaşındaki Ayşe'nin yanağında, kolunun üstünde ve gövdesinde çürükler var. Ayşe, size hafta sonu merdivenlerden düştüğünü söyledi. Genelde Ayşe'nin kollarında yara bere izleri var. Annesi de Ayşe'nin merdivenlerden düştüğünü teyit etti – ve şöyle dedi: Ayşe "erkeksi oyunlar seven çok hareketli bir kız, her zaman merdivenlerden düşer."

Açıklama: Oldukça kuşkulu bir açıklama. Araştırmalar merdivenlerden düşen çocuklarda bu denli fazla çürük ve yara bere izine dayanmadığını ortaya koymaktadır. Buna ancak merdivenlerden sürüklenmişlerse ve yetişkinler tarafından itelenmişlerse dayanmaktadırlar. Ayrıca çürükler vücudunun yumuşak bölgelerinde ve vücudunun belirli bölgelerinde var. Ayrıca daha önceleri de Ayşe bu tür çürüklerle okula gelmiş.

4.OTURUM: DUYGUSAL İSTİSMAR, BELİRTİLER VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Anahtar Öğrenme Noktaları

- * Duygusal istismar, sözlü taciz, alay etme ve çocuğu görmezden gelmeyi içerebilecek aşağılayıcı veya onur kırıcı cezaları içerir.
- * Duygusal istismarın etkisi uzun vadeli olup, duygusal istismar sağlıklı gelişim için temel bir tehdittir.

İçerik

1. Tanımlar

- Duygusal veya psikolojik istismar
- Aşağılayıcı veya onur kırıcı ceza
- Duygusal istismar ve cezanın fiziksel istismar ve cezadan farkı

2. Duygusal istismarın belirtileri ve çocuk üzerindeki etkileri

Etkinlik

1.Senaryolar:

Katılımcılara okunan senaryoların hangi duygusal istismar başlığına altında değerlendirildiğini ifade etmeleri istenir.

- * Leyla'nın annesi Leyla'nın kendi kararlarını ifade etmesine ve uygulamasına fırsat vermemektedir. Leyla'nın yaptığı olumlu işleri fark etmemekte, onun da evin bir bireyi olduğunu ve ailenin bir bireyi olarak önemsendiğini kızına hissettirmemektedir. (Reddetme)
- * Serra annesine sarılmayı, öpmeyi ve onunla oyun oynamayı çok istemektedir; ancak annesi bu durumdan çok da hoşlanmamakta ve kızına sürekli işi olduğunu söylemektedir. (Duygusal tepki vermeyi reddetme)
- * Öğretmeni Ahmet' i genellikle sınıftaki diğer öğrenciler ile kıyaslamakta ve sık sık diğer öğrencilerde gördüğü olumlu özellikleri dile getirerek onların ne kadar başarılı olduğunu ve Ahmet' in arkadaşlarını örnek alması gerektiğini söylemektedir. (Ayrım ve kıyaslama)
- * Babası Orçun' a sık sık bağırmakta ve beceriksiz, aptal ve yaramaz olduğunu, ondan hiçbir şey olmayacağını söylemekte ve sürekli Orçun' u eleştirmektedir. (Aşağılama)
- * Annesi Fatma' ya her kızdığında "Eğer bir daha yaramazlık bu evden çeker giderim, annesiz kalırsın", "Akşam baban geldiğinde bu yaptıklarını ona anlatacağım ve seni bir daha sevmeyecek " demektedir. (Yıldıрма/ tehdit etme)
- * Babası Şule' nin dışarı çıkmasına, arkadaşları ile zaman geçirmesine ve oyun oynamasına izin vermemektedir. Ayrıca okulda düzenlenen sosyal aktivite ve gezilere Şule' yi göndermemektedir. (Yalnız bırakma/ izole etme)

Ek 11'in devamı

2. Ödev

Öğretmenlere duygusal istismar davranışı olarak nitelendirilen başlıkların listesi verilir (Tehdit etmek ve korkutmak – Bağırmak - Aşağılamak - Eleştirmek - Ayrım ve Karşılaştırma Yapmak - Lakap Takmak - Çocuğa kendi gelişim dönemine uygun olmayan görevler yüklemek - Çocuğu suça teşvik etmek - Çocuğu yalnız itmek/ İzole etmek - Çocuğun sevgi ve ilgi talebini reddetmek). Bu listeden öğrencilerine ya da çocuklarına karşı uyguladıklarını düşündükleri davranışları seçip karşısına tam tersi olumlu olarak nasıl davranacaklarını düşünüp yazmaları istenir.

5. OTURUM: CİNSEL İSTİSMAR, BELİRTİLER VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Anahtar Öğrenme Noktaları

- * Çocuk cinsel istismarı, tecavüz, penetrasyon ve çocuklara pornografik materyal göstermeyi içerir.
- * Çocuk cinsel istismarı, çocuk fuhuşunu ve cinsel köleliği içerir.
- * Cinsel istismar ve sömürü genellikle çocukların fiziksel ve zihinsel sağlığı ve aileleri ve toplulukları üzerinde yıkıcı bir etkiye sahiptir.
- * "Cinsel istismarın en güçlü göstergelerinden biri çocuğun ifadesidir. Çocuk cinsel istismara uğradığını söylüyorsa, bunu ciddiye alın. Çocuğun iyiliği ve onu korumak için kuşkularınızı bir kenara bırakın".

İçerik

1. Tanımlar

- Cinsel istismar
- Cinsel Sömürü
- Çocuk istismarcılarının profili

2. Cinsel istismar ve sömürünün belirtileri ve çocuk üzerindeki etkileri

- Fiziksel etkiler
- Duygusal etkiler
- Sosyal etkiler
- İkincil travma
- Cinsel istismarın çocuk üzerindeki kısa ve uzun süreli etkileri

Etkinlik

1. Tartışma Konusu

Çocuklar birbirleriyle cinsel olarak çok aktif bir görüntü çiziyorlarsa, bunu bildirmeli misiniz?

Duruma bağlı olarak yanıt değişmektedir. Çocuklar arasındaki cinsel etkinlikler bazen sömürücü ve istismarcı olabilir. Bu durumda bildirimde bulunmak önemlidir. Çocuklar

Ek 11'in devamı

arasında cinsel aktivitelerin cinsel istismar olarak değerlendirilip değerlendirilmemesi ile ilgili olarak:

- Çocuklar arasındaki yaş farklılığı;
- Güç ve şiddet kullanılıp kullanılmadığı;
- Gelişimsel olarak uygun cinsel konulara merak duymayı içerip içermediği;
- Cinsel etkinliğin içeriği ve sıklığı;
- Güç ve bilgi farklılığının olup olmaması;
- Çocuk fail ve mağdur arasındaki haz farklılığı;

Diğer çocukları istismar eden ya da cinsel içerikli sömürü davranışları gösteren, şiddet kullanan ya da antisosyal davranışlar sergileyen çocukların kendileri mağdur çocuklar olabilir. Bu çocuklara müdahale edilmeli ve uygun bir ortam sağlanmalıdır.

6.OTURUM: İHMAL, BELİRTİLER VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Anahtar Öğrenme Noktaları

* İhmal, bir çocuğa fiziksel güvenlik ve gelişim hakkını kasıtlı olarak sağlamamak anlamına gelir.

* İhmal, terk edilmeyi, çocuğun temizlik ihtiyacını karşılamamayı, besleyici yiyecekleri ve yeterli ve hijyenik barınma şartlarını sağlamamayı ve çocuğu tehlikeli bir yerde bırakmayı içerir.

İçerik

1. Tanımlar

-İhmal nedir ?

-İhmal hangi alanlarda gerçekleşir ? (İhmalin türleri)

2. İhmalin belirtileri ve çocuk üzerindeki etkileri

Etkinlik

1. Tartışma "İstismarın belirtileri"

Katılımcılara dört kötüye kullanım türünden biri verilir. Sınıftaki ve sınıf dışındaki deneyimlerine dayanarak tartışmaları istenir.

1) Bu istismar türünü temsil eden davranışlar,

2) Bu istismarın göstergelerinin neye benzeyebileceği (yani, bir öğretmen bir öğrencide bu tür istismarı nasıl tanıyabilir).

Katılımcılara düşüncelerini tartışmak üzere yazmak için 10 dakika verilir. Her katılımcı, çalışma bittiğinde düşüncelerini sunmalı ve eğitimci söylediklerini not etmelidir. Etkinlik boyunca katılımcılar tarafından gündeme getirilen noktaların tartışılması teşvik edilir.

Ek 11'in devamı

Kötüye kullanım biçimleri	Çocuklara yönelik kötü muameleyi temsil edebilecek davranışlar	Bu kötüye kullanım biçiminin göstergeleri
Fiziksel	Vurmak, itmek, çocukları ağır iş yapmaya zorlamak, bir çocuğun saçını çekmek.	Çürükler, saldırganlık, endişe, içe dönük olma, kırık eklemler ve kemikler.
İhmal	Bakım eksikliği (yiyecek, kıyafet, hijyen), çocuğun ihtiyaçlarına yanıt vermeme	Mutsuz, konuşkan değil, izole, okulu bırakma, kötü sağlık.
Duygusal	Bağırmak, sürekli eleştirmek (övgü olmadan), hakaret, tehdit ve küçümseme içeren kelimelerinin kullanılması.	Depresyon, düşük özsaygı, kendini zor ifade edebilme, sosyal değil
Cinsel	Tecavüz, pornografi, cinsel taciz, fuhuş, cinsel içerikli konuşmalar	İzolasyon, anksiyete, depresyon, kaçınma içeren iletişim, yaşına uygun olmayan cinsel bilgi, genç kızların hamileliği.

2. Senaryo

Senaryo	Şüpheli istismar veya ihmal biçimi
* 10 yaşındaki Cemil, genellikle gece geç saatlerde bisikletinde, içki içen ve riskli davranışlarda bulunan genç yetişkinlerle takılırken görülüyor.	*Denetim ihmali
* 12 yaşındaki Sami, pazartesi günleri ve bazen salı günleri düzenli olarak okula gitmiyor. Öğretmeni bu konuyu konuşmak istediğinde, sadece omuz silkiyor. Ailesiyle konuşma girişimleri de başarılı olmadı.	*Eğitim ihmali
* 7 yaşındaki Lila okulda konsantre olmakta zorlanıyor. Sıcak bir günde biraz ateşli görüldüğü için kazağını çıkarmasını önerirsiniz. İsteksizce süveterini çıkarır ve kollarının üst kısmında kırmızı şeritler ve morluklar olduğunu fark edersiniz.	*Fiziksel istismar
* 13 yaşındaki Merve tuvalette ağlarken bulundu. Hamile olduğunu düşündüğü ortaya çıktı. Ona ailesine anlatmaktan bahsettiğinizde, üvey babasına söyleyemeyeceğinizi ve korktuğunu söylüyor.	*Cinsel istismar
* 6 yaşındaki Işıl, sessiz, endişeli bir kız. Annesinin okul sergisindeki çalışmaları hakkında ne düşüneceği konusunda çok endişeli. Sergi sırasında annesinin Işıl' a aptal olduğunu ve hiçbir şeyi doğru yapamadığını söylediğini duyarsınız.	*Duygusal istismar
* 9 yaşındaki Kemal' in şeker hastalığı var, sağlığı yakın zamana kadar iyiydi, ancak bazen çok rahatsız görünüyor ve okul çalışmalarına odaklanamıyor. Ailesi onu doktora götürmek konusunda çok isteksiz görünüyor.	*Tıbbi ihmal

7. OTURUM: ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNE YOL AÇABİLECEK RİSK FAKTÖRLERİ

Anahtar Öğrenme Noktaları

*Risk faktörleri aile yapısına göre farklılaştığı gibi kültürel özellikler açısından da değişiklik gösterebilir.

*Risk faktörlerinin bulunduğu aileler ve ortamlardaki çocukların kötü muamele görme olasılığı daha yüksektir.

* Çocuk istismarı farklı alanlardaki çoklu faktörlerin etkileşimi ile meydana gelmektedir.

*Risk faktörlerinin iyi anlaşılması, kötü muameleyi ve yüksek riskli durumları belirlemeye ve uygun şekilde müdahale edilmesine yardımcı olur.

İçerik

1. Çocuğa ilişkin risk faktörleri
2. Ebeveynlere ve bakıcılara ilişkin faktörler
3. Aile faktörleri
4. Çevresel ve toplumsal faktörler
5. Çocuk istismarını açıklamaya yönelik kuramlar

Etkinlik

1. "Umut isimli Film" in ev ödevi olarak verilmesi

-Filmin, çocuk istismarında risk faktörleri ve istismar sonrasında çocuğun yaşadığı travma, tedavi ve hukuki süreç açısından değerlendirilmesi

8.OTURUM: İSTİSMAR OLGULARINDA OKUL ÇALIŞANLARININ SORUMLULUKLARI

Anahtar Öğrenme Noktaları

* Önleme, çocukları korumanın en etkili yoludur

* Öğretmenin istismara yönelik etik ilkeleri izlemesi, kötüye kullanımı önlemenin bir yoludur

* Pozitif disiplin uygulamak, okullarda ve evde fiziksel ve duygusal ceza veya istismarı önlemenin başka bir yoludur

İçerik

1. Çocuk istismarının önlenmesinde okul çalışanlarının sorumlulukları
2. Okullarda ve okul çevresinde istismarın oluşmasını önlemek için neler yapılabilir?
3. Öğretmenler kötüye kullanımı önlemek için ne yapabilir?
4. Bir öğretmen duygusal veya fiziksel istismar riski olmadan çocuğu nasıl disipline edebilir?
- Olumlu veya alternatif disiplin biçimleri nedir?
5. Ailelerin desteklenmesi

Ek 11'in devamı

5.1. Ailelerin desteklenmesi neden önemlidir ?

5.2.Çocuklar ve Aileler İçin Koruyucu Faktörlerin Geliştirilmesi

Etkinlik

1. Beyin Fırtınası

Yönerge:

“Bir öğretmen olarak, çocukların dayanıklı olmasında önemli bir role sahipsiniz. Öğretmenler genellikle çocukların yaşamında bir farklılık yaratan ve dayanıklı olmalarında güç ve destek kaynağıdır. Bir çocuğa koşulsuz desteğiniz ve olumlu tepkileriniz çocuğun belki de tek destek kaynağıdır. Sınıfınızda çocukların dayanıklılıklarını yükseltmek için ideal bir konumdasınız!

Peki çocukların dayanıklı olmalarına yardım etmek için öğretmenler olarak neler yapabilirsiniz?” şeklinde katılımcılara soru yöneltilir ve düşünceleri için zaman verilir.

- Çocuklar olumsuz davranış özellikleri gösterebilir de olumlu yaklaşarak iletişim kurun.
- Çocuklara saygılı davranın.
- Sorumlu davranmayı öğretin.
- Çocuğu dinleyin ve çocuğun bakış açısını takdir edin.
- Çocuğun başarılarını görün ve kabul edin.
- Çocuğu ilerletecek etkinliklere katılmasında ona şansa verin.
- Kendi kendini kontrol etmesini öğretin.
- İyi bir rol modeli olun.
- Verdiğiniz sözü tutun.

2. Tartışma

Koruyucu-önleyici faaliyetler kapsamında ebeveynler ve eğitimciler neler yapabilir ?

Aileler Neler Yapabilir ? (Ailelere öneriler)

Onlara sarılarak ve olumlu sözler söyleyerek sevginizi gösterin.

Çocuğunuzun düşünceleri ve duygularını sorun, ama özel bir alana ihtiyacı olduğunu da kabul edin.

Evinizi iletişim dostu bir ortam yapın; mümkünse bir konunun konuşulduğu aile yemekleri yiyin ve çocuklarınızın katkı vermelerini sağlayın.

Saygı ve hayranlık duydukları, iletişim kurabildikleri diğer yetişkinlerle vakit geçirmeleri için fırsatlar yaratın.

Öğretmenleriyle konuşarak ve ödevlerini gözden geçirerek okulda başarılı olmalarına yardımcı olun.

Tutarlı kurallar koyun ve davranış standartları oluşturun.

Olumlu bir ev ortamı ve akran-dostu bir çevre sağlayın.

Ek 11'in devamı

Çocuğunuzun arkadaşlarını evinize davet edin, onların aileleriyle de tanışın.

Çocuğunuzun okul dışı sosyal faaliyetlerde yer almasına izin verin ve onu teşvik edin.

Olumlu değerleri desteklemek için yardımseverliği gösterin.

Çocuğunuza kendine güven becerileri, karar verme becerileri ve olumlu sosyal beceriler öğretin.

Çabaları sonuçsuz kalsa da olumlu dersler çıkarmasına yardımcı olun.

Eğitimciler Neler Yapabilir ?

Ebeveynlerin okul içinde gönüllü olarak ya da gözlemci olarak rol almaları konusunda bilinçlendirin ve davet edin.

Ebeveynlere çocukları ile ilgili olumlu geribildirim gönderin.

Öğrencilere olumlu ve kolay ulaşılabilir bir rol model olun.

Gençlerin sahiplendiği faaliyetlerle genç dostu bir okul iklimi sağlanmasına yardımcı olun.

Net ve tutarlı davranış kuralları oluşturun.

Gençlerin okulla ilişkili müfredat dışı faaliyetlere katılmalarına imkan sağlayın.

Yardımseverlik bilinci yaratmak için gönüllü öğrenci projeleri hazırlayın.

Kendine güven, karar verme becerileri, akran ilişkilerini ve özsaygıyı güçlendirecek öğretim teknikleri kullanın.

Öğrencileri hayallerinin arkasından koşmak için destekleyen ve teşvik eden umut duygusunu aşılayın.

Gerçekçi hedefler koyun, küçük başarılarını kutlayın.

Sınıftaki olaylarda empati kurabilecek şekilde davranmalarına imkan yaratın.

Hoşgörülü ve dışlamayan bir ortam oluşturun

9. OTURUM: İSTİSMARA CEVAP VEREBİLME/MÜDAHALE

Anahtar Öğrenme Noktaları

* İstismara cevap vermek için gerçekleştirilen tüm eylemler çocuğun yüksek yararı ilkesine uygun olmalıdır.

* Ne tür önlemler alınırsa alınsın, duyarsız veya uygunsuz müdahalenin çocuğu daha fazla mağdur edebileceğini ve gereksiz yere zarar verebileceğini hatırlamak önemlidir.

* Okullardaki öğretmenler ve öğrenciler, kötüye kullanımla karşılaşmaları durumunda kime başvurabileceklerini ve bunu bildirmeleri gerektiğini bilmelidir.

İçerik

1. İstismara müdahale etme
2. İstismara yönelik yasal sorumluluklar
  - Bildirim sorunu
3. İstismar mağduru çocukla görüşme

Ek 11'in devamı

-İstismar mağduru çocukla iletişim

-Görüşme sırasında yapılması ve yapılmaması gerekenler

Etkinlik

1. Vaka Tartışması

Öğrenciniz Ayşe üvey babasının annesi evde olmadığı zamanlarda kendisine istismarda bulunduğunu açıkladı. Böyle bir durumda çocukla nasıl iletişim kurmalı ve nelere dikkat edilmelidir?

*Bir öğretmen olarak, çocuklarla her gün iletişim halindesiniz. Bazen gözlemlediğiniz göstergelerden bir istismar ya da ihmal olduğuna kanaat getirebilirsiniz, bazen de çocuklar size istismar ya da ihmalle ilgili ipuçları verir ya da söyler. Çocuk bu durumu size söylediğinde nasıl tepki vereceğiniz, onunla nasıl konuşmanız oldukça önemli. Unutmayın ki, çocuğa uygun olmayan bir biçimde soru sormak/sorgulamak durumla ilgili sonraki değerlendirmelere ve soruşturmaya zarar verecektir.

1. Çocukla özel olarak konuşmak için bir mekan bulun: Konuşmanızın kesilmeyeceğinden emin olacağınız bir yer olsun.

2. Çocuktan izin almadan ona dokunmayın. Dokunmanız belki ona istismar olayını hatırlatabilir.

3. Açıklıkla ve sakince dinleyin: Duygularınızı ve sözel olmayan ifadelerinizi kontrol edin. Tepkileriniz hayati önem taşımaktadır. Çocuğun size anlatacağı şeyler ya da muayene sonucu göreceğiniz şeyler sizi şok edebilir. Sakin karşılamak çocuğu desteklemek için önemlidir. Çocuğu dinleyin ve kendisi için önemli olan konuları siz herhangi bir soru sormadan anlatmasına izin verin. Tüm ilginizi çocuğa verin. Kulaklarınızı, gözlerinizi ve kalbinizi dinleyin çocuğu dinlerken. Bazen çocuğun sizinle sır olarak paylaşmak istediği şey bir istismar olmayabilir (boşanma, aile meseleleri vs).

4. Çocuğun dilinden konuşun: Çocuğun anlayamayacağı kelimeleri kullanmayın. Çocuğun olanlar hakkında kullandığı kelimeleri kullanın. Bu özellikle cinsel istismarla ilgili konuştuklarında çok önemlidir.

5. Çocuğu yaşadığı olayları anlatmaya cesaretlendirin: Yaşadığı olayları anlatması için ona destek olun fakat vermek istemediği ayrıntılar için asla baskı yapmayın.

6. "Neden" ile başlayan sorular sormayın.

Örneğin;

- "Neden o kişiyi durdurmadın?"
- "Neden bana bunu anlatıyorsun?"

Çocuklar genellikle neden ile başlayan sorular sorulduğunda bir şeyleri yanlış yaptıklarını zannederler ya da savunmaya geçerler. Neden ile başlayan sorular kişinin yapması gerekli şeyleri yapmadığını ima eder. İstismar/ihmal vakalarında, çocuklar zaten olanlardan dolayı kendilerini suçlayabilirler. İstismarcı onlara genellikle bunun kendi hataları olduğunu söyler. Bir çocuğa bunu neden daha önce haber vermedin diye sormak, onun bir şeyleri yanlış yaptığını düşünmesine sebep olur. Ayrıca küçük çocuklar genellikle "neden" ile başlayan sorulara yanıt veremezler çünkü soyut düşünme becerileri durumu analiz edecek düzeyde henüz gelişmemiştir. Çocuk kafasını öne düşürerek sanki bir şeyleri yanlış yapmış gibi yanıt verebilir.

Ek 11'in devamı

*. Aşağıdakilere benzer sorulardan ve ifadelerden kesinlikle kaçının.

Örneğin;

- “Bunun olduğundan emin misin?”
- “Gerçeği mi söylüyorsun?”
- “Bu bir daha olursa bana haber ver”.
- “Bunun olması için ne yaptın?”

7. Çocuğa şöyle söyleyin: “ Sana inanıyorum”, “Bana söylediğine çok memnun oldum”, “Bu senin hatan değil”, “İstismar doğru bir şey değil”.

8. Yazıyla kaydedin: Çocuğun anlattığı olayları ve kelimeleri yazın.

9. Çocuğu istismarı bildirdiği için takdir edin. Eğer çocuk dolaylı bir şekilde bir istismardan söz ediyorsa (örneğin; birinin başına geldi gibi), çocuğu durumu anlatması yönünde teşvik edin.

10. İstismarı bildirmek için okul/kuruluş ya da yerel çocuk koruma kurumlarına/ yetkililerine/ (rehber danışmana) haber verin.

11. Gizlilik ilkesine saygı gösterin: İstismar olayını okulda bu konuda sorumlu kişi dışında başka biriyle konuşmayın.

10.OTURUM: ÇOCUK İSTİSMARINA YÖNELİK YASAL ÇERÇEVE

Anahtar Öğrenme Noktaları

* Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, tüm dünyada çocuk haklarına hizmet eden ve onları koruyan bir belgedir.

* Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, dünyanın hemen hemen tüm ülkeleri tarafından imzalanmıştır.

* Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, ırk, cinsiyet, din vb.ne olursa olsun, dünyanın her yerindeki 18 yaşın altında bulunan tüm çocuklar için geçerlidir.

* Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, ebeveynlerin sorumluluklarını ortadan kaldırmaz, ancak kendi çocuklarını koruyabilmeleri için ebeveynleri güçlendirir.

İçerik

1. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

- Çocukların neden belirli hakları vardır?
- Temel Değerler ve Prensipler
- ÇHS' nin yapısı

2. Ülkemizde çocuğun korunmasına yönelik yasal çerçeve

3. Çocuk İstismarında Sosyal Hizmet Müdahalesi

Etkinlik

1. Vaka Tartışması

Katılımcılara üzerinde düşünmeleri için vaka çalışması verilir. Aşağıdaki soruları tartışmak ve grupla paylaşmak için cevaplarını hazırlamak üzere 15 dakika verilir.

" Bir sınıf öğretmenisiniz. Çok cana yakın, arkadaş canlısı ve sosyal olarak kabul edilirsiniz ve birçok çocuk sorunlarını sizinle paylaşmayı sever. Genellikle sessiz bir öğrenci olan 5. Sınıf öğrencisi Zehra size yaklaşır ve gözyaşları arasında problemini paylaşır. Ortaya çıkan şey, matematik öğretmenin Zehra' ya cinsel tacizde bulunduğu. Zehra kendini iyi hissetmediğini ve korktuğunu ifade etmektedir. Kusmakta ve sabahları okula gelmeden önce hasta hissetmektedir." Katılımcılara, verilen soruları vaka üzerinden tartışmaları söylenir.

(a) bu vaka hakkında ne yapabilirsiniz?

(b) bunu kim bilmeli ve ne yapılmalı?

(c) eylemlerinizin olası sonuçları nelerdir?

Katılımcılar düşüncelerini paylaştıklarında, doğru yanıt eylemlerini ve doğru sırayla önerdiklerinden emin olmak için onlara rehberlik edilir! Raporlamaya yönelik zorluklar konusu cevap olarak ortaya çıkabilir (c).

Katılımcılar tarafından önerilen zorluklar şunları içerebilir:

- * Konunun öğrencinin hayal ürünü olabileceğini düşünen ya da matematik öğretmenini koruyan diğer öğretmenler tarafından izolasyon;
- * Mağdur olma. Bazı durumlarda, çocuk istismarı vakalarını bildiren meslek elemanları farklı kurumlara transfer edilmiş veya başka disiplin cezalarıyla karşı karşıya kalmıştır.
- * Kişiliğinize veya mülkünüzüze bir saldırı olabilir.
- * Diğer öğretmenler veya okul müdürü destek olmayabilir. Örneğin, okul müdürü, istismar edilen kızlar da dahil olmak üzere herkese, öğretmeni kurtarmak için konuşmamaları talimatını verebilir.
- * Hem çocuğun ebeveynlerinden hem de okul idaresinden rüşvet veya diğer teşvikler sunulabilir.

Katılımcıların bu engellere rağmen çocuğun haklarını korumak ve savunmak için harekete geçmeleri gerekir. Bunun dışında farklı bir seçenekte vardır. Katılımcı mağdur olmaktan korktuğunu ifade ediyorsa, konuyu polise bildirerek ve gerekli tüm önlemleri alarak yardım sunulabilir.

2.Tartışma

Çocuğun korunma ihtiyacı ya da bir istismar şüphesi ortaya çıktığında katılımcılardan çocuğa yardımcı olabilmek üzere yapılması gerekenleri ve süreci tartışmaları istenir.

- * Makul bir istismar şüphesi varsa bunu bildirmeniz gerekir. Bunu saklamak, aman kimse duymasın diyerek konuyu kapatmaya çalışmak, çocuk nasılsa bir süre sonra yaşadıklarını unuttur, benim yuvam ya da kurduğum o kişilerle kurduğum ilişkiler olumsuz etkilenmesin demek hiç doğru değildir. Siz ana babasınız ve çocuğunuzun yaşamından, sağlığından, güvenliğinden siz sorumlusunuz. Önceliğiniz çocuk olmalı! Gizlemeden, durumu gerekli yerlere bildirmek gerekir.

Bildirim Nasıl Yapılır?

İstismar ya da ihmal ile ilgili bir şüphemiz varsa, bu durumu bildirmelisiniz. Bildirim okulunuzun yazılı prosedürlerine uygun olarak yapılmalıdır. Sizden yazılı olarak bilgi istenebilir. Bakıcılar her zaman çocuğun ailesi olmak zorunda değildir. Öğretmenler ya da diğer okul personeli de çocuk okulda olduğunda ya da okulla ilgili bir etkinlik içinde olduğunda bakıcı konumunda düşünülür. Herhangi bir meslektaşınızın da bir istismarcı olduğundan şüphelenebilirsiniz. Yasalarca tıpkı başkalarında olduğu gibi böylesi bir durumda da bunu bildirmeniz gerekir. Eğer olası bir çatışma varsa, eğer şüphelendiğiniz kişi okulda bu konuyla ilgili yetkili kişiye, okul prosedürlerinizin alternatif bir bildirim yöntemini belirlemesi gerekir.

İhbarda Bulduğumda Ne Olacak?

Çocuğun kötü muamele gördüğü/istismar/ ihmal edildiği kuşkusuna yönelik bildirim SHÇEK İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerine ayrıca emniyet, savcılık, çocuk izlem merkezleri ya da ALO 183 telefon hattına da yapılabilir. Bildiriminiz Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğünde görevli uzmanlar tarafından değerlendirilecektir. Eğer görevli uzmanlar yapılan bildirimde çocuğa karşı kötü muamele olduğuna veya oluşma riskine ilişkin yeterli güvenilirlikte bilgi olduğuna kanaat getirirse bildiriminiz değerlendirilecek ve gerekli araştırma yapılacaktır. Bu kapsamda sizinle, çocukla, ebeveynlerle ve çocukla iletişim halinde olan diğer kişilerle (doktor, öğretmen veya bakım sağlayıcılar gibi) konuşularak, çocuğun yaşadığı ortam ve çevrede sosyal inceleme yapılır. Amaç; istismar veya ihmalin gerçekleşip gerçekleşmediğine ve tekrar edip etmeyeceğine karar vermektir. Eğer soruşturmayı yürütenler hiçbir istismar veya ihmalin gerçekleşmediğine veya var olan şeyin Yasalarda yer alan istismar ve ihmal tanımına uymadığına karar verirlerse, dosya kapatılır ve ailenin başka herhangi destek/ yardıma gereksinimi olduğuna karar verilirse yönlendirilir. İstismar ve ihmal olduğu yönünde kuvvetli şüphe varsa durumu adli makamlara bildirirler ve eğer soruşturmayı yürütenler çocuğun risk altında olduğunu tespit ederlerse, ailedeki istismara yol açabilecek risklerin azaltılması için; ruh sağlığı tedavisi, ebeveyn becerisi geliştirme programları, iş yardımı ve sosyal yardım veya barınak sağlama gibi somut yardımlar yapılabilir. Yaşadığı ortamda çocuğun güvenliği tehlikede ise çocuk korunma altına alınır.

Kim Bildirim Yapmalı?

TCK 279. Maddesi uyarınca kamu görevini yürütürken göreviyle bağlantılı olarak suç belirtisi ile karşılaşan her kamu görevlisinin yetkili makamlara bildirmesi zorunludur.

Bildirim Yükümlülüğü Bulunan Kişilerin Hakları

- Gizlilik ya da Saklılık: Bütün raporlar gizlidir ve istenildiği taktirde bildirimde bulunan kişinin kimliği saklı tutulabilir. Yine de bildirimde bulunan kişinin iletişim bilgilerini vermesi çocuk için daha yararlı olabilir.

Sosyal Hizmetlerin İşlevi

Sosyal Hizmetler, istismar ve ihmal şüphelerini araştırarak istismar ya da ihmal olasılığının doğrulanması halinde çocuğun korunması için gereken önlemleri alır. Bir çocuğun istismara uğrayıp uğramadığını belirlerken sosyal hizmetler şu yetkilere sahiptir:

- Çocukla ve ebeveyn ya da vasilerle görüşme yapma;
- Velayet sahibinin izniyle, kapanmamış yaraları olduğuna inanılan çocukların muayene edilmesini sağlama;

Ek 11'in devamı

- Veli ya da vasilerin çocuğun bakımı ve korunmasını sağlama kabiliyetlerini değerlendirme;
- Veli ve vasilere, çocuk bakımında yardımcı olan kurumlara destek sağlama;
- Çocuğun istismara uğradığının anlaşılması halinde ivedilikle geçici korumaya alınmasını çocuk mahkemesinden talep etme;
- Çocuğun geçici gözetim sürecinde çocuğa bakma kabiliyeti ya da arzusu yetersiz bulunan ebeveyn ya da vasiler hakkında mahkemeye bildirimde bulunma

2. Geri bildirim alma

Genel olarak tüm oturumları nasıl değerlendirirsiniz? Bu oturumların size bir şeyler kattığını düşünüyor musunuz? Sizlerin olumlu-olumsuz geri bildirimleri benim için çok önemli. (Yanıtlar alınır.)

Eğitimci için kolaylaştırıcı ipuçları

Sözel olmayan iletişim

- * Konuşurken gruptaki herkesle göz teması kurun.
- * Katılımcıların söylediklerine başınızı sallayarak, gülümseyerek veya dinlediğinizi gösteren başka eylemlerde bulunarak tepki verin.

Sözlü iletişim

- * Teşvik eden açık uçlu sorular sorun.
- * Diğer katılımcılara, başkasının yaptığı bir açıklamaya katılıp katılmadıklarını sorun.
- * Ses tonunuzun farkında olun. Yavaş ve net konuşun.
- * Katılımcıların birbirlerinin sorularını cevaplamasına izin verin.
- Katılımcılara, tartışmalarda katılımlarını sağlamak için teşvikte bulunun.
- * Katılımcıların ifadelerini kendi sözlerinizle yeniden ifade edin. Ne söylediklerine dair anlayışınızı kontrol edebilir ve ifadeleri pekiştirebilirsiniz.
- * Tartışmaya dikkat edin ve sonuç çıkarın.

Oturumlara liderlik etmek

- Her oturum için temel öğrenme noktalarını gözden geçirerek oturumlara başlayın.
- * Kapanışı sağlamak için, her oturumun sonunda ana noktaları kısaca özetleyin.
- * Katılımcıların anahtar öğrenme noktalarının anlaşıldığını hissedip hissetmediklerini tartışın.

Eğitimci Kontrol Listesi:

1. Oturumun atmosferi dostça ve cesaret verici mi?
2. Katılımcıların başlangıçta listeledikleri korkuları gidermek için herhangi bir adım attınız mı?

Ek 11'in devamı

3. Öğretim yöntemleriniz katılımcıların önceki deneyimlerini paylaşmalarına izin verecek mi?
4. Katılımcılar oturumlara katılımlarından dolayı kendilerini ödüllendirilmiş hissediyor mu?
5. Katılımcılardan herhangi biri oturumları anlamakta veya takip etmekte zorluk çekiyorsa ek yardım alabileceğinizi açıkça belirttiniz mi?
6. Yeterli grup çalışması ve alıştırmada yapıyor musunuz?
7. Düzenli geri bildirim oturumları oluşturdunuz mu?

9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

**** yılında ***** doğmuştur. İlkokul eğitimine İskenderun Mithat Paşa İlkokulu'nda, orta ve lise öğrenimine İskenderun İbni Sina Anadolu Lisesi'nde devam etmiştir. Lisans eğitimini Yakın Doğu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü'nde tamamlamıştır. 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans eğitimine, 2017 yılında da Trabzon Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nde doktora eğitimine başlamıştır. 2016 yılından itibaren Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Yabancı dili orta seviyededir.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : *****

E-Posta : *****